

Dr. B. Mason

B. H. MASON

ARKIV FÖR KEMI, MINERALOGI OCH GEOLÖGI

UTGIVET AV

K. SVENSKA VETENSKAPSAKADEMIEN

BAND 8. N:o 1.

STUDIER

I OCH RÖRANDE

BERGSKOLLEGII MINERALSAMLING

AV

NILS ZENZÉN

I—IV.

MED 58 TEXTFIGURER

STOCKHOLM

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

BERLIN

LONDON

PARIS

R. FRIEDLÄNDER & SOHN
11 CARLSTRASSE

WILLIAM WESLEY & SON
28 ESSEX STREET, STRAND

LIBRAIRIE C. KLINCKSIECK
11 RUE DE LILLE

1920

Lat 2⁰⁰ 5/11/85
PLB

Studier i och rörande Bergskollegii Mineral-samling.

Av

NILS ZENZÉN.

I—IV.

Med 58 textfigurer.

Meddelad den 14 januari och den 12 maj 1920 av H. G. SÖDERBAUM
och HJ. SJÖGREN.

I. Bidrag till en historik över Bergskollegii Mineralkabinett.

A. Citerad litteratur.

a. Använda förkortningar.

- G. F. F. = Geologiska Föreningens i Stockholm Förhandlingar.
K. V. A. H. = Kungl. Vetenskapsakademiens i Stockholm Handlingar.
K. V. A., Pr. = Kungl. Vetenskapsakademien i Stockholm, Praesidiital.
K. V. A., Å. = Kungl. Vetenskapsakademien i Stockholm, Åminnelsetal.
Bih. t. K. V. A. H. = Bihang till Kungl. Vetenskapsakademiens i Stockholm Handlingar.
Öfv. K. V. A. Förh. = Öfversikt af Kungl. Vetenskapsakademiens i Stockholm Förhandlingar.

b. Tryckta arbeten.

1. JOH. AX. ALMQUIST, Bergskollegium och Bergslagsstaterna 1637—1857. Stockholm 1909. Meddelanden från Svenska Riksarkivet, Ny följd, II: 3.

2. LARS BENZELSTIERNA, Berättelse om åtskillige nyare Malm- och Mineral-Upfinningar i Riket, K. V. A. H., 1741, pp. 237—248.
3. TORBERN BERGMAN, Åminnelsetal öfver GEORG BRANDT, 1769, K. V. A., Å.
4. ——— Åminnelsetal öfver ANTON v. SWAB, 1768, K. V. A., Å.
5. ——— Själfbiografi. Äldre Svenska Biografier. 3. Upsala Universitets Årsskrift 1916. Program 3, pp. 83—103.
6. J. J. BERZELIUS, Försök till ett rent kemiskt Mineralsystem. Afh. i Fysik, Kemi, etc. Del. IV. Stockholm 1815.
7. ——— Om de förändringar i det kemiska Mineralsystemet, som blifva en nödvändig följd af isomorpha kroppars egenskap att ersätta hvarandra i obestämda förhållanden. K. V. A. H. 1824, pp. 112—142.
- 7¹/₂. GEORG BRANDT, se TORBERN BERGMAN.
8. MAGNUS v. BROMELL, Inledning til nödig kundskap at igenkiänna och upfinna allahanda bergarter, Mineralier, Metaller, samt Fossilier, och huru de måge til sin rätta nytta användas. Stockholm 1730.
9. ——— Mineralogia et lithographica Svecana ... — (tyska upplagan). Stockholm und Leipzig 1740.
- 9¹/₂. ———, se GEZELIUS.
10. LEOPOLD v. BUCH, Reise nach Norwegen und Lappland. Berlin 1810.
I: LEOPOLD VON BUCH's gesammelte Schriften. Berlin 1870, Bd. 2, pp. 109—563.
11. C. M. CARLANDER, Svenska Bibliotek och Ex-libris. Stockholm 1904.
12. P. T. CLEVE, Om Bornit eller brokig kopparmalm. G. F. F., Bd. 2, 1874—1875, pp. 526—527.
13. OLOF COLLING, Relatio de Argento Nativo in fodina ferrea Brattfors Wermelandiae A:o 1726 reperto ... Acta Literaria et Scientiarum Sveciae. Upsala 1738, pp. 420—427.
- 13¹/₂. ———, se »Vorbericht» till 9.
14. A. F. CRONSTEDT, Försök till en Mineralogie, eller MineralRikets Upställning. Stockholm 1758.
15. ———, Samma arbete. Andra Uplagan Förbättrad. Stockholm 1781.
- 15¹/₂. ———, se GEZELIUS, A. E. NORDENSKIÖLD och SVEN RINMAN.
16. E. W. DAHLGREN, Svenska Vetenskapsakademiens protokoll för åren 1739, 1740 och 1741. I. Protokoll och grundregler. Stockholm 1918.
17. Dansk Biografisk Lexikon, udgivet af C. F. BRICKA, Bd. XII, Köbenhavn 1898.
18. N. C. DUNÉR, Kungl. Vetenskaps Societetens i Upsala Tvåhundraårsminne. I. Minnesskrift vid tvåhundraårsfesten d. 19 november 1910. Upsala 1910.
19. GUSTAF v. ENGSTRÖM, Försök på förut omtalte Salt eller Kien. K. V. A. H., 1772, pp. 172—179.

20. GUSTAF V. ENGESTRÖM, Försök på Poun- xa eller Nativ Borax. K. V. A. H., 1772, pp. 322—328.
21. ——— Tal om mineralogiens hinder och framsteg i senare åren. K. V. A., Pr., 1774.
22. ——— Försök på naturlig Flos Zinci ifrån China. K. V. A. H., 1775, pp. 78—85.
23. ——— Pak-Fong, en Chinesisk hvit Metall. K. V. A. H., 1776, pp. 35—38.
24. AXEL ERDMANN, Lärobok i Mineralogien. Stockholm 1853.
25. TH. M. FRIES, LINNÉ. Stockholm 1903.
26. P. N. T. v. GEDDA, Äminnelsetal öfver Grefve NILS ADAM BIELKE, 1793. K. V. A., Å.
27. PER GELJER, Falutraktens berggrund och malmfyndigheter. Sveriges Geol. Unders., Ser. C, N:o 275. Stockholm 1917.
28. GEORG GEZELIUS, Biographiskt Lexicon. Del I, Stockholm, Upsala och Åbo, 1778, pp. 138—139. (Biografi öfver MAGNUS v. BROMELL.)
29. ——— *ibid.*, pp. 203—206. (Biografi öfver AXEL FREDRIC CRONSTEDT.)
30. GOELGER, Historisch- Politisch- und Geographische Beschreibung des Königreichs Schweden, Regensburg 1707, Th. I.
31. JEAN ABRAHAM GRILL, Berättelse om Kien, ett Nativt Alkali Minerale från China. K. V. A. H., 1772, pp. 170—172.
32. ——— Om Poun- xa eller Nativ Borax. K. V. A. H., 1772, pp. 321—322.
33. ——— Berättelse om en sort Malm af Tutanego, som är en naturlig Flos Zinci, ifrån China. K. V. A. H., 1775, pp. 77—78.
34. J. F. L. HAUSMANN, Reise durch Skandinavien in den Jahren 1806 und 1807. Th. III—V. Göttingen 1814—18.
35. SAMUEL GUSTAF HERMELIN, Rön och försök, hörande till Mineral-Historien öfver Skaraborgs Län i Wästergötland. K. V. A. H., 1767, pp. 20—34.
36. ——— Mineralhistoria öfver Lappmarken och Vesterbotten. Stockholm 1804.
37. W. HISINGER, Samling till en mineralogisk Geografi öfver Sverige. Stockholm 1808.
38. URBAN HJÄRNE, Den korta Anledningen til åthskillige Malm och Bergarters, Mineraliers och Jordeslags etc. efterspörjande och angifwande, Beswarad och Förklarad, ... Stockholm 1702.
39. ——— Den beswarade och förklarade Anledningens Andra Flock, om Jorden och Landskap i gemeen. Stockholm 1706.
40. G. HOLM, Om Vettern och Visingsöformationen. Bih. t. K. V. A. H., Bd. 11, N:o 7, 1885.
41. D. L. G. KARSTEN, Mineralogische Tabellen. 2:te Aufl., Berlin 1808.
42. BJÖRN KJELLBERG, Förteckning öfver Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolags Mineralkabinett. Upprättad år 1894. Lindesberg 1895. (Med förord af C. SAHLIN.)

43. LINNÉ, Museum Tessinianum. Holmiae 1753.
44. J. A. H. LUCAS, Tableau méthodique des espèces minérales. Seconde Partie. Paris 1813.
45. NILS LUNDEQUIST, Stockholms Stads Historia. Del 3. Stockholm 1829.
46. EINAR LÖNNBERG, Kungl. Vetenskapsakademiens Naturaliekabinett 1739—1819. I: Naturhistoriska Riksmuseets Historia. 1916, pp. 1—20. (Se Vetenskapsakademien.)
47. ANTON ROLANDSSON MARTIN, Dagbok hällen vid en resa till Norrpolen eller Spitsbergen, på Kongl. Vetenskaps-Akademiens omkostnad och med ett Grönländska Compagniet i Göteborg tillhörande skepp år 1758 förrättad. Ymer, Årg. 1, 1881, pp. 102—141.
48. A. G. NATHORST, Jordens historia. Stockholm 1894.
49. ——— Sveriges geologi. Stockholm 1894.
50. HENRIK NICANDER, Åminnelsetal öfver SAMUEL SANDELS, 1799. K. V. A., Å.
51. A. E. NORDENSKIÖLD, Om ceritens kristallform. Öfv. K. V. A. Förh. 1873. N:o 7, pp. 13—16.
52. ——— Om Cacholong. Öfv. K. V. A. Förh. 1874. N:o 5, pp. 3—6.
53. ——— Ett blad ur de svenska naturvetenskapernas historia. Framtiden, utgifven af C. v. BERGEN. N. F., Årg. 1, 1877, pp. 23—31, 79—92.
54. ——— Minnesteckning öfver A. F. CRONSTEDT. Tal vid Vet. Akad. högtidsdag den 30 mars 1882. Tryckt i Stockholms Dagblad, 1882, N:o 76 (1 april), p. 5.
55. ——— Den andra Dicksonska Expeditionen till Grönland. Stockholm 1885.
56. Nordisk Familjebok, Nya upplagan. Stockholm 1904—.
57. ERIK ODHELSTIERNA, Epistola ad Nobiliss. Dn. URBANUM HJAERNE, de Mercurii minera in fodina argentea Sahlbergensi detecta. Ex. MS. Acta Literaria Sveciae. Vol. I, 1720, pp. 59—68.
58. ERIK PROSPERIN, Tal, om Kongliga Vetenskaps Societeten i Upsala, 1789. K. V. A., Pr.
59. SVEN RINMAN, Åminnelsetal öfver AXEL FREDRIK CRONSTEDT, 1766. K. V. A., Å.
60. SHERING ROSENHANE, Anteckningar hörande till Kongl. Vetensk. Akademiens Historia, 1805. K. V. A., Pr.
61. EMANUEL ROTHOFF, Undersökn. af en Brun Granatformig Mineral ifrån Stor-grufvan vid Långbans-hyttan i Wernmland. Afh. i Fysik, Kemi och Mineralogi. Utgifne af W. HISINGER och J. BERZELIUS. III, pp. 324—330. Stockholm 1810.
62. CARL SAHLIN, JOHAN GOTTLIEB GAHN's laboratorium och samlingar. Blad för Bergshandteringens Vänner, Bd. 16, 1919, pp. 35—79.
- 62^{1/2}. ———, se BJÖRN KJELLBERG.

63. LAARS SALVIUS, Beskrifning öfver Sverige, Första Tomen om Up-land. Stockholm 1741.
- 63^{1/2}. SAMUEL SANDELS, se HENRIK NICANDER.
64. HJ. SJÖGREN, Riksmuseets Mineralogiska afdelning. I: Naturhistoriska Riksmuseets Historia, 1916, pp. 131—170. (Se Vetenskapsakademien.)
65. K. J. V. STEENSTRUP, »Einleitung und biographische Mitteilungen» till KARL LUDVIG GIESECKE's »Mineralogisches Reisejournal über Grönland. 1806—1813. 2:te, vollständige Ausgabe». Meddelelser om Grönland. H. 35. Köbenhavn 1910.
66. Sveriges Geologiska Undersökning, Ser. C, N:o 23. Malmfyndigheter inom Gellivare och Jukkasjärvi socknar af Norrbottens län. Stockholm 1877.
67. EMANUEL SWEDENBORG, Beskrifning huru Inläggningar ske uti Marmor-skifvor, til Bord eller annan Hus-zirat. K. V. A. H. 1763, pp. 107—113.
- 67^{1/2}. ANTON V. SWAB, se TORBERN BERGMAN.
68. THOMAS THOMSON, Travels in Sweden, during the autumn of 1812. London 1813.
69. DANIEL TILAS, Stenrikets historia. K. V. A., Pr., 1742.
70. —, Utkast till Sveriges Mineral-Historia. K. V. A., Pr., 1765.
71. Kungl. Vetenskapsakademien, Naturhistoriska Riksmuseets Historia. Stockholm 1916.
72. GEORG WAHLENBERG, Petrificata Telluris Svecanae. Acta Societatis Reginae Scientiarum. Vol. VIII. Upsala 1821.
73. —, Om svenska jordens bildning. Upsala 1824.
74. FR. WEBER und D. M. H. MOHR, Naturhistorische Reise durch einen Theil Schwedens. Göttingen 1804.
75. MARTIN WEIBULL, Lunds Universitets Historia 1668—1868. Första delen. Lund 1868.

c. Manuskript och andra handskrivna handlingar.

76. Bergskollegii Arkiv (inkl. Bergskollegii Mineralkabinets Bibliotek),
 α) Diverse handlingar (inkl. mineralkataloger och mineralförteckningar) på *Riksarkivet*, där det allra mesta av ifrågasvarande arkivmaterial förvaras. Ett utdrag ur den s. k. FUNCK'ska katalogen är tryckt såsom Bilaga 1 i det efterföljande.
77. — β) Diverse handlingar i *Myntverkets arkiv*, där några egentligen till Bergskollegii arkiv hörande journaler, mineralförteckningar och manuskript åtminstone tills vidare ännu förvaras. Härav ha några utdrag tryckts i Bil. 2, 4 och 5 i föreliggande arbete.
78. — γ) Mineralkataloger m. m. på *Riksmuseets Mineralogiska avdelning*. Ett utdrag ur en av P. J. HJELM's kataloger är tryckt såsom Bilaga 3.
79. — δ) Bergskollegii Auskultantmatriklar på *Kommerskollegium*.

80. AXEL ERDMANN's efterlämnade manuskript, m. m., i Sveriges Geologiska Undersöknings arkiv.
81. (Landshövding) GYLLENGRIP's Riksdagsberättelse om Västerbotten 1738. Daterad den 30. 12. 1736. Avskrift bland »Berg-verkshandlingar» på Riksarkivet.
82. JOHAN ABRAHAM GYLLENHAL, Systematiskt sammandrag af de anmärkningar, som på Höglofl. Kongel. Bergs Collegii befallning och Höglofl. Järn- Contoirets kostnad gordes under en resa i Nerike och Östergötland år 1774; så wäl och i synnerhet til utrönande af, huruwida Stenkol eller andra nyttiga Mineralier kunde uppfinnas i dessa orters Flötzbjerg, som ock til uplysning om beskaffenheten af samma landskapers berg, samt sten- och jordhwarf. Manuskript i en tjock volym i Bergskollegii arkiv på Riksarkivet. På titelbladet står antecknat: »Aflemnad igenom Assessoren Baron HERMELIN till Kongl. Bergs Coll. d. 9 Nov. 1775 och kommer Auctoren til heder at förwaras i Kl. Collegii Bibliothetheque».
83. SVEN HOF, Oryctophylacium Bromelianum, eller Förteckning på de Inländska och Utländska Mineralier, som finnas uti den af Framledne Herr Vice Presidenten och Kongl. Archiatern, MAGNUS v. BROMELL, gjorde ansenliga Samling. Manuskript (dateradt den 23 dec. 1751) på Kungl. Biblioteket i Stockholm.
84. CONRAD QUENSEL, Donationsbok öfver Kongl. Wettensk. Academiens i Stockholm Natural-Cabinet. Upprättad år 1800. Manuskript i Vetenskapsakademiens arkiv.
85. SAMUEL SCHRÖDER(STIERNA), Dagböcker 1748—1751 (4 vol.) och 1753—1771 (3 vol.). Manuskript på Kungl. Biblioteket i Stockholm.
86. DANIEL TILAS' Dagbok, del I. Manuskript på Kungl. Biblioteket i Stockholm.
87. Kungl. Vetenskapsakademiens protokoll för år 1748. Vetenskapsakademiens arkiv i Stockholm.

B. Inledande anmärkningar.

För identifieringen — så långt denna hittills ägt rum — av de stilar, som förekomma på etiketter och i kataloger och mineralförteckningar i och rörande de efter Bergskollegiets upplösning på Riksmuseets Mineralogiska avdelning förvarade Bergskollegiisamlingarna ha använts:

1) I ett fåtal fall rent undantagsvis förekommande signerade etiketter och anteckningar i katalogerna på *Riksmuseets Mineralogiska avdelning*.

2) Diverse handlingar i *Vetenskapsakademiens arkiv*.

3) Diverse originalbrev och andra handlingar i *Vetenskapsakademiens Bibliotek*. NILS PSILANDERHIELM's stil har jag identifierat efter stilen i en därstädes förvarad dagbok, som tillsammans med andra tillhörande handlingar var uppförd under rubriken »Okänd författare», vilka handlingar vid granskning visade sig otvivelaktigt ha tillhört PSILANDERHIELM. Enligt C. M. CARLANDER's »Svenska Bibliotek och Ex-libris» (II, II: 1, p. 400) skall Vetenskapsakademien också en gång i tiden ha emottagit ej blott PSILANDERHIELM's mineralsamling, utan även hans efterlämnade bibliotek, tillsammans med vilket dessa hans anteckningar tydligen följt.

4) Diverse originalbrev och andra handlingar på *Kungl. Biblioteket*.

5) Bergskollegii Arkivs på *Kommerskollegium* förvarade auskultantmatriklar.

6) En mängd handlingar i Bergskollegii Arkiv på *Riksarkivet*.

7) Diverse handlingar i *Myntverkets arkiv*.

Kanske endast hälften av alla de handstilar, som förekomma på etiketterna i Bergskollegii Mineralsamling, har jag ännu hunnit göra några försök att identifiera, i varje fall är det ett högst betydande antal här förekommande stilar, rörande vilka det ännu är obekant, vilka personer de tillhöra. På uppmaning av professor H. J. SJÖGREN har jag låtit mitt försök till historik över det gamla Bergskollegii Mineralkabinett åtföljas av fotografiska reproduktioner av ett så vitt sig nu göra låtit representativt urval av gamla etiketter. Med några få undantag ha stilarna återgivits i den verkliga storleken.

Ganska stora delar av den till Riksmuseet överlämnade Bergskollegiiisamlingen tyckas numera ej finnas i behåll, och vissa bevarade delar därav kunna näppeligen sägas ha blivit på fullt tillfredsställande sätt vårdade, även om man fränser det förhållandet, att i en mängd fall de gamla askarna under tidernas lopp tydligen blivit utbytta mot nya, utan att vederbörliga anmärkningar gjorts om vad som fanns skrivet i eller på de gamla askarna själva. Bl. a. hänvisade nämligen dessa anteckningar till de gamla katalogerna över Bergskollegiiisamlingen, ett förhållande varom de som gjort detta utbyte av askar tyckas ha varit okunniga.

Ehuru samlingens historiska värde genom alla dessa omständigheter blivit förminskat och studiet av allt som har sammanhang med dess historia försvårats, kan emellertid redan genom det arbete, som hittills kunnat nedläggas på densamma, den åsikten sägas ha blivit tillfullo bekräftad, att Bergskollegii Mineralsamling måste vara rik på i mineralogiskt, geologiskt och bergshistoriskt avseende intressanta minnen från gångna tider, förutom det att en del av materialet givetvis också är och blir av betydelse för rent mineralogiska undersökningar nu och i framtiden.

Men dessutom har det visat sig, att Bergskollegiisamlingen gott kan sägas vara av ett mycket större intresse för *Vetenskapsakademien* själv än man förut kunnat ana, och detta ej blott därigenom, att den visat sig innehålla eller ha innehållit ett flertal från *Vetenskapsakademiens* eget gamla Naturaliekabinett stammande eller i *Vetenskapsakademiens* Handlingar beskrivna föremål, utan även genom att ett mycket stort antal av de personer, vilkas namn på ett eller annat sätt äro förknippade med Bergskollegii Mineralkabinett, varit medlemmar av *Vetenskapsakademien* (eller dess ämnessvenner).

Sådana Akademiens inländska ledamöter voro: PEHR ADLERHEIM, N. W. ALMROTH, NILS BIELKE, (? THOMAS BLIXENSTIERN), GEORG BRANDT, GUSTAF BROLING, A. F. CRONSTEDT, GUSTAF V. ENGESTRÖM, LARS V. ENGESTRÖM, AXEL JOACHIM ERDMANN, SAMUEL FAHLBERG, J. H. AF FORSELLES, ALEXANDER FUNCK, BENGT REINHOLD GEIJER, JEAN ABRAHAM GRILL, SAMUEL GUSTAF HERMELIN, PETER JACOB HJELM, CARL LEIJEL, CARL V. LINNÉ, ANDERS POLHEIMER, NILS PSILANDERHJELM, EMANUEL ROTHOFF, (? SAMUEL SANDELS), N. G. SEFSTRÖM, ANDERS SPARRMAN, ANTON SWAB, ANTON V. SWAB, EMANUEL SWEDENBORG, DANIEL TILAS och GEORG WAHLENBERG; bland Akademiens utländska ledamöter återfinna vi åtminstone N. J. v. JACQUIN i Wien och bland *Vetenskapsakademiens* ämnessvenner ANTON ROLANDSSON MARTIN och SAMUEL SCHRÖDERSTIERN.

Det rätt så krävande arbetet med fotograferingen av alla de i det följande reproducerade etiketterna har utförts av Mineralogiska avdelningens utmärkte preparator ARVID KARLSSON.

För erhållande av mera ingående upplysningar angående

de i det följande omnämnda bergsmän, vilkas namn ej äro mera allmänt kända, får jag hänvisa till i första hand JOH. AX. ALMQUIST, Bergskollegium och Bergslagsstaterna 1637—1857 (1), vilket verk självfallet varit av den allra största betydelse för mitt arbete och ur vilket i allmänhet de personalia som jag anför i det följande äro hämtade, om ingen särskild källa för uppgifterna anges.

Att rätt så vidlyftiga förarbeten varit nödvändiga, innan man ens kunnat få en överblick över Bergskollegiisamlingarnas nuvarande omfattning, är en sak, som jag här endast i största korthet vill antyda. Bl. a. ha nämligen stora partier av dessa samlingar blivit splittrade och mer eller mindre fullständigt fördelats på andra delar av samlingarna efter överlämnandet till Riksmuseets Mineralogiska avdelning. På de gamla Bergskollegiietiketterna själva förekom endast undantagsvis någon antydning om att resp. stuffer höra till Bergskollegiisamlingarna, och när det nyss omnämnda splittrandet av dessa senare ägde rum, gjordes i vanliga fall ej heller på något sätt anteckningar om något sådant förhållande.

Detta och ett antal andra omständigheter ha i många fall gjort det till en rätt kvistig fråga att avgöra, om en stoff hört till Bergskollegii samling eller icke. Detta är orsaken till att jag måst göra omfattande utredningar av diverse slag för att på tillfredsställande vis kunna lösa den mig av professor HJ. SJÖGREN såsom intendent för Riksmuseets mineralogiska avdelning för några år sedan bl. a. anförtrodda uppgiften att söka sammanställa Bergskollegiisamlingen i så vitt möjligt samma skick som då densamma i slutet av 1850-talet överlämnades från Bergskollegium. Det är såsom ett av resultaten av de i detta syfte gjorda utredningarna, m. m., som föreliggande försök till historik får betraktas, däremot ej alls såsom resultatet av några mera ingående studier i våra arkiv under fullständigt begagnande av allt det material till frågans belysande, som kan finnas i dessa. Om det hade varit möjligt att på kort tid få reda på allt sådant material, är det nog mycket möjligt, att framställningen i det följande ej behöft te sig så ofullständig, som nu är fallet.

C. Bergskollegii Mineralkabinetts Historia.

»Att Kongl. Bergs Collegium strax ifrån början af dess inrättning fogat anstallt om de efter hand förekommande Mineraliers insamlande och förvarande är väl troligt, men därtill finnas inga sporr eller efterrättelser i kongl. Collegii Protocoller eller Handlingar, som hittills blifvit genomsedda. Efter berättelser är endast bekant att k. Collegium i början af förlidna seculum redan haft en mineralsamling, som stått under en af ledamöternas tillsyn . . .» skriver år 1805 P. J. HJELM, myntguardien och föreståndare för Bergskollegii Mineralkabinett i en i koncept bevarad historik över detsamma (se Bil. 4). I en annan av honom skriven handling (se Bil. 5) uttrycker han sig någon tid senare på följande sätt: »Som Cabinettets början går tämmeligen långt tillbaka på de första tiotalen af förlidne Seculum . . .».

Härav framgår ju tydligt, att HJELM ej hade sig bekant några förhållanden, som bevisade, att Bergskollegii Mineralkabinett var äldre än något av de första årtiondena av 1700-talet, och det förefaller dessutom som om HJELM endast traditionsvägen kunnat spåra samlingen ens så pass långt tillbaka. Att den skulle ha existerat redan på 1600-talet, var för HJELM endast en sannolik förmodan.

I det av NILS LUNDEQUIST år 1829 utgivna arbetet »Stockholms Stads Historia» (45, del 3, p. 259) läses ett mera bestämt uttalande, att Bergskollegium redan så gott som hela senare hälften av 1600-talet haft en stor egen mineralsamling. Likvisst anföras ej några bevis för detta påståendes riktighet. LUNDEQUIST säger på nämnda ställe följande:

»Denna mineralsamling . . . har troligen blifvit börjad straxt efter Berg-Amtets inrättning, men dess egentliga tillväxt torde kunna räknas ifrån 1654 då kgl. Collegium under dess dåvarande President, Riksrådet E. FLEMINGH gick i författning om nya arbetsordningar för sina tjänstemän och äfven anbefallte samtliga Bergmästare och malmletare i Riket, att till Kgl. Collegium insända Malmstuffer från Grufvorna och Malmfälten i deras districter.»

Nu är förhållandet det, att vissa av de övriga historiska uppgifterna i den ifrågavarande redogörelsen, vars början här citerats, bevisligen ej äro fullt noggranna, och

man har därför icke rättighet att utan vidare godtaga uppgiften om samlingens höga ålder.¹

Det är ingalunda min avsikt att på något sätt söka bestrida, att Bergskollegium redan på 1600-talet kan ha vidtagit åtgärder, åsyftande att dit insända mineral och malmprov skulle bliva ordentligt förvarade och att sålunda Mineralkabinettet kan sägas räkna sina anor från senare hälften av 1600-talet. Tvärtom tror jag själv, att så är förhållandet. Jag vill endast framhäva, att det ännu icke är många omständigheter, som kunna anföras såsom något slags bevis för en sådan åsikt. I själva verket kan jag här (något längre fram) anförä endast ett enda uttalande, som kan sägas bekräfta förmodandena om att en Bergskollegii mineralsamling existerat redan på 1600-talet, under det att andra förhållanden tala för att den eventuella samlingen då åtminstone ej varit av någon nämnvärd betydelse.

Enär åtminstone efter 1700-talets mitt Bergskollegii Mineralkabinett var nära förbundet med dess »Laboratorium Chymicum», i det att föreståndaren för detta (tillika myntvärdie), även hade vården av Mineralkabinettet sig anförtrodd, har jag ansett det vara av betydelse att söka få utrönt, om URBAN HJÄRNE (1641—1724) omnämnt detsamma i sina skrifter eller icke. Han var ju ej blott i många år föreståndare för det av honom skapade »Laboratorium Chymicum», utan även för övrigt en av de högre ledamöterna av det egentliga Bergskollegium. Särskilt med hänsyn till att han ansåg det vara en av laboratoriets förnämsta uppgifter »at efterspana, på hwad sätt och wijss Naturen i sit stora Laboratorio werckar; huru hwart och ett ting af Jord-

¹ LUNDEQUIST säger, att den av honom lämnade redogörelsen är »grundad på muntliga uppgifter». I en av de gamla katalogerna öfver Bergskollegii samlingar, vilka förvaras på Mineralogiska avdelningen, ligger den emellertid instucken, skriven med blyerts på ett löst ark och daterad maj 1828, således året innan LUNDEQUIST's arbete utkom. Den är osignerad, men skriven med dåvarande amanuensens vid Bergskollegii Mineralkabinett, geschwornen CARL PETER HELLSTRÖM's stil. Det är naturligtvis emellertid ovisst, vem som i verkligheten författat redogörelsen. Föreståndare för Mineralkabinettet var vid ifrågavarande tidpunkt bergsrådet G. BROLING.

Innan en närmare utredning av förhållandena ägt rum, fanns det ingen anledning att misstro de i den skenbart vederhäftiga handskriften gjorda, rätt så bestämda uttalandena, och den nämnda berättelsen om mineralkabinettet har därför kommit att utan reservation för innehållet bliva avtryckt av prof. H. SjöGREN i »Naturvetenskapliga Riksmuseets Historia» (71 eller 64, pp. 149—150).

arter, stenar, metaller, mineralier, salt och swafwelslag», m. m., äro sammansatta (38), borde man kunna ha anledning vänta, att han sökt ställa om så att en kollektion av mineral, m. m., bleve upplagd på laboratoriet eller åtminstone i någon annan av Bergskollegii lokaler, om nu icke en sådan samling redan förut där fanns. HJÄRNE tyckes emellertid ej på något ställe ha antytt förefintligheten av någon Bergskollegii egen mineralsamling, däremot talar han på några ställen om att prover insänts till honom själv — helt naturligt för övrigt, då han ju ensam stod som undertecknare av de med Bergskollegii medgivande utsända, bekanta »frågorna» år 1694. Att en del av de till HJÄRNE själv sålunda insända mineral-, malm- och bergartsproven gått till en Bergskollegii mineralsamling är naturligtvis mycket möjligt, men det bör påpekas, att även HJÄRNE hade en sådan. Han antyder detta på ett ställe själv, och det föreligger även en annan, bestämd uppgift av GOELGER år 1707 därom (30, p. 601). Denne senare nämner å andra sidan ej alls något Bergskollegii Mineralkabinett, men om URBAN HJÄRNE's »Cabinet» yttrar han på nyss anförda ställe, att det »mit schönen Mineralien von allerhand Sorten pranget».¹

I sin år 1698 till URBAN HJÄRNE ingivna redogörelse för de bekanta fynden av silveramalgam i Sala gruva under senare hälften av 1600-talet, omtalar assessor ERIK ODHELSSTIERNA (1661—1704) (57), att en del prover utav ett par av dessa fynd, även det av år 1696 blivit insända till Bergskollegium, och han tyckes uttryckligen säga, att de här förvarades. Detta är det enda av mig kända uttalande, som skulle kunna tagas som ett slags direkt bevis för att Bergskollegium redan på 1600-talet haft en egen mineralsamling, även om denna därför icke behöver ha varit av nämnvärd omfattning. I den på 1770-talet upprättade v. ENGESTRÖM'ska katalogen över Bergskollegii Mineralkabinett finnas emellertid bland de äldre stufferna inga vare

¹ Vilket öde HJÄRNE's mineralsamling, som det otvivelaktigt skulle ha varit av stort intresse att ha bevarad, mött efter hans död, synes det ej finnas några uppgifter om. I detta sammanhang bör dock omnämnas, att den av LINNÉ i »Museum Tessinianum» beskrivna »Marmorstocken», ett stycke av en, enligt uppgift, år 1557 i Joachimsthal på 150 famnars djup funnen, förstenad trädstam, skulle kunna tänkas ha kommit från URBAN HJÄRNE's samling. Denne säger sig åtminstone (39, p. 374) ha ägt ett sådant stycke, men tillägger, att prover av samma fynd funnos »i åtskilliga Mineral Cabinetter».

sig amalgam- eller kvicksilverprover från Sala upptagna. Detta förhållande kan ju ej sägas stödja förmodandena om att Bergskollegium redan på 1600-talet vidtagit effektiva åtgärder för att dit insända prov skulle bli ordentligt förvarade, men bevisar å andra sidan naturligtvis icke heller motsatsen.

URBAN HJÄRNE's efterträdare såsom föreståndare för »Laboratorium Chymicum» var MAGNUS V. BROMELL (1679—1731). Han hade också en stor, egen mineralsamling, vilken efter hans död först ärvdes av hans son och längre fram enligt ett par samstämmiga uttalanden av HAUSMANN och GÖRAN WAHLENBERG (34, IV, p. 39 och 72, p. 5) skall ha kommit i Uppsala Universitets ägo. I den av SVEN HOF år 1751 på LINNÉ's uppmaning över den BROMELL'ska mineralsamlingen upprättade katalogen (83) säges i företalet bland annat: »Då han» (Bromell) »war en wärd Ledamot af Höglofl. Kongl. Bärge Collegio, hade han god lägenhet att af allahanda rara och skiöna stycken, i synnerhet malmarter, sig en stor myckenhet förskaffa».

Nu är förhållandet det, att BROMELL till övriga befattningar även skall ha lagt den som direktör för de lappländska bergverken (28, p. 139), varför han väl bl. a. därifrån fick en hel del prov sig tillsända, och att HOF's uttalande ej får tydas så som om BROMELL för sin egen samling lagt beslag på alla prov av värde, vilka insändes till Bergskollegium, framgår för övrigt av det förhållandet, att fortfarande åtminstone en stuff finnes bevarad, vilken torde ha blivit insänd till Bergskollegium år 1726 (eller något senare) medan Bromell ännu levde. Det stycke, som jag avser, tillhör fyndet av gediget silver i Brattforsgruvan i Nordmarken år 1726. Om detta fynd säger BROMELL själv i sin år 1730 utgivna mineralogi (8, p. 78): »warandes der ibland en stuff til Kongl. Berge-Collegium insänd af 18 lods tyngd, hvilken fulkomligen 14 lod Silfver, uti slika rena Silfverbollar innehåller . . .»

Detta BROMELL's eget uttalande visar ju tydligt, att den ifrågavarande silverstuffen kommit till Bergskollegium åtminstone något före utgivandet av hans mineralogi¹, och då

¹ Av GEORG BRANDT's i Bergskollegii arkiv (76) bevarade laborationsredogörelser framgår, att han undersökte den silverhaltiga leran från Brattforsgruvan redan i början av år 1728, endast några månader efter sedan han börjat sina arbeten på laboratoriet.

den nu därtill finnes kvar bland Bergskollegiisamlingarna, kunna vi fastslå, att grunden till Bergskollegii Mineralsamling bevisligen har lagts allra senast i början av år 1730 (ehuru antagligen åtminstone några år tidigare). Alldeles oavsett, huruvida Mineralkabinettet kan sägas ha existerat redan på 1600-talet, är Bergskollegii Mineralsamling sålunda i varje fall ostridigt tidigast grundad av alla offentliga mineralsamlingar i Sverige.

Lunds Universitets första mineralstuffer kommo denna akademi tillhanda först något eller några år inpå förra hälften av 1730-talet vid överlämnandet av KILIAN STOBÆUS' samlingar (75, pp. 158 och 204), Vetenskapsakademien kan sägas ha fått grundplåten till sin mineralsamling år 1741, då dess ledamot hr CRONSTEDT (greve CARL JOHAN CRONSTEDT, hovintendent) »ingaf ett slags jord, som kallas Pozzolana, hvilken beblandad med kalk och vatten, brukas i Italien till murning under vatten; äfven ett slags sten, hvaraf Phosphorus göres i Bologne» (= tungspat)¹ (16, p. 337), och Uppsala Universitet tyckes ej ha ägt några mineralogiska föremål förrän det förvärvade ANTON V. SWAB's mineralsamling i början av 1750-talet.²

¹ Vål hade DANIEL TILAS redan i början av år 1740 lovat att till Akademien överlämna en del prov från Ösmundsberget i Dalarne (16, p. 178), men om och i så fall när han gjort detta, därom finnas inga uppgifter. År 1748 gjorde Akademien sitt första större mineralförvärf, i det att »H. E. Baron LÖVEN» (friherre AXEL LÖWEN, då Riksråd) »skänkte Akademien et malmcabinet som framl. Presidenten FLEMING i Bergskollegio hade samlat men som deruppå ej var giord nogon förteckning anmodades Herrar TILAS och BLIXENSTIERNEN den samma at upsätta sedan de bragt samlingen i den ordning som mögeligit vore» (utdrag ur protokollet för Kongl. Vetenskaps-Akademiens sammankomst den 16 april år 1748 (87)). Antagligen avses väl här den på sid. 10 omnämnde friherre ERIK HENRIKSSON FLEMING, som var president i Bergskollegium åren 1652 till sin död år 1679. Några år senare, år 1684, blev dock en hans namne, friherre CLAES FLEMING, också president därstädes, men han dog redan år 1685. De uppgifter om ifrågavarande gäva, som förefinnas i Naturhistoriska Riksmuseets Historia (71, resp. 46 och 64, pp. 1 och 131), äro delvis oriktiga, och därtill torde ett par felaktigheter i den av CONRAD QUENSEL år 1800 upprättade Donationsboken öfver Kongl. Wettensk. Akademiens i Stockholm Natural-Cabinet (34) vara orsaken.

² I TORBERN BERGMAN's åminnelsetal över ANTON V. SWAB angives årtalet 1750 (4, p. 11), i samma forskares självbiografi åter 1751 (5, p. 90). — På sistnämnda ställe meddelas dock, att samlingen ifråga ej kunnat uppställas förrän år 1770. Säkerligen måste väl TORBERN BERGMAN's företrädare, den berömde J. G. WALLERIUS, som tog avsked år 1767, ha använt demonstrationsmaterial av mineral m. m. vid sina föreläsningar, men det torde han i så fall ha tagit ur den egna samling, som han kan förmodas ha ägt. Vid sin död år 1785 synes han emellertid enligt WAHLENBERG (72, p. 5) ej ha efterlämnat någon sådan.

Första gången, som Bergskollegii Mineralkabinett omnämnes i litteraturen, är emellertid först år 1738, då OLOF COLLING talar om »Metallototeca Reg. Coll. Metall. Holm.» (13, p. 422).

Det var över »Bergs-Collegii stensamling», som LINNÉ föreläste i Stockholm under förra hälften av år 1740 (se t. ex. 25, p. 264), och året därpå omnämnde LARS SALVIUS (63, p.

Fig. 1.

AXEL FREDRIK CRONSTEDT's stil. »836 C» är dock en senare tillskrift, hänvisande till den v. ENGESTRÖM'ska katalogen. »C» utmärker, att stuffen hört till den före Bergskollegii förvärfv av den v. ENGESTRÖM'ska samlingen förefintliga Bergskollegiesamlingen. Angående agaten från Gäsebäck vid Boserup, se CRONSTEDT's mineralogi (14, p. 56 eller 15, p. 65).

61—62) i Stockholm befintliga »Malm- och Mineral-Cabinet-ter, ibland hvilka Kongl. Maj:ts och Rikens Bergs-Collegii bör nämnas i första rummet, hvar uti finnes en stor samling af allehanda in- och utrikes Malmer, lagda uti en vacker ordning, tillika med et Bibliotheque af äldre och nyare Böcker om Bärgvärken och i Mineralogien».

Angående förhållandena för övrigt vid Bergskollegii Mineralkabinett under 1730- och större delen av 1740-talet veta vi med säkerhet endast, att mineralogiens store svenske re-

formator, AXEL FREDRIK CRONSTEDT (1722—1765), åren 1746—47 bl. a. tjänstgjorde såsom amanuens därstädes (29, p. 204, 59, p. 17 eller 54). Detta kan emellertid blott ha varit en personlig och tillfällig amanuensbefattning. Ordinarie anslag till en amanuens vid Mineralkabinettet erhöles först några år in på 1800-talet. Vilka som under tidsrymden c:a 1730 till slutet av 1740-talet haft den egentliga vården av mineralsamlingen sig anförtrödd, den frågan kan åtminstone ännu ej bestämt avgöras. HJELM har endast kunnat säga, att denna under de tidigare skedena av 1700-talet skall ha stått under en av (Bergskollegii)ledamöternas tillsyn (se förut anförda passus på sid. 10).

Efter BROMELL's fränfälle år 1731 intill först och främst år 1748 torde det vara vår berömde kemist GEORG BRANDT d. ä. (1694—1768), som i verkligheten, om ock ej officiellt, förestått »Laboratorium Chymicum». Att så varit förhållandet, tyckes framgå av TORBERN BERGMAN's uttalanden i hans åminnelsetal över BRANDT (3), och SALVIUS säger också år 1741 (63, p. 55), att nämnda laboratorium då förestods »af Riks-verdien Doctor GEORG BRANDT under Kongl. Bergs-Collegii Inseende». I själva verket var det också BRANDT själv, som alltifrån de senare åren på 1720-talet direkt till Bergskollegium ingav redogörelserna för de på laboratoriet utförda arbetena. Riksvärdien (egentl. myntvärdien) var då icke någon Bergskollegii tjänsteman, utan lydde i stället under Kammarkollegium, och i detta förhållande torde ligga förklaringen till uttrycket »under Kongl. Bergs-Collegii Inseende». I överensstämmelse härmed nämner JOH. AX. ALMQUIST i »Bergskollegium och Bergslagsstaterna», att laboratoriet under nämnda tid till föreståndare hade en (Bergs-) »kollegii ledamot» (I, p. 41). Under det ej osannolika antagandet, att Mineralkabinettet och »Laboratorium Chymicum» redan nu stodo i nära samband med varandra, är det, såsom av det sagda torde framgå, möjligt, att BRANDT under ifrågavarande period kan ha haft en del att bestyra med även själva mineralsamlingen. Men minst lika sannolikt är naturligtvis, att vården av denna direkt kan ha ålegat den Bergskollegii ledamot, som å Bergskollegii vägnar haft överinseende över laboratoriet. Såsom förut antytts, kan frågan om vem eller vilka detta kan ha varit, tydligen endast gissningsvis besvaras, då inga direkta uppgifter därom synas

förefinnas, för så vitt man för närvarande vet. Jag har tänkt mig, att det åtminstone någon tid kanske varit den förut omnämnde assessor OLOF COLLING (1677—1754). Han har genom sina skrifter visat, att han var mycket väl initierad i en hel del förhållanden, som rörde Mineralkabinettet m. m. (13 och »Vorbericht» till 9).

Från och med år 1748 lydde myntvärdien, som nu också till namnet blev laboratoriets föreståndare, även under Bergskollegium, och som ALMQUIST säger, att »Mineralogiska kabinettet stod i nära samband med det kemiska laboratoriet, för så vidt som myntvärdien hade i uppdrag att öfva uppsikt öfver kollegii mineralogiska samlingar» (1, p. 42), torde det få anses vara alldeles otvivelaktigt, att BRANDT varit föreståndare för Mineralkabinettet från år 1748 till sin död år 1768.

Emellertid finnes ingenting bevarat, som kan sägas lämna direkt vittnesbörd om att BRANDT själv utfört något arbete i Bergskollegiisamlingen.

Den i rester bevarade äldre etikettering av vad som skall ha tillhört Bergskollegii mineralsamling under BRANDT's tid är i stället nästan undantagslöst utförd med DANIEL TILAS' stil. Denne har anbragt etiketteringen i själva botten av askarna och använde sålunda i detta fall inga lösa etiketter. Äldre sådana torde väl ha funnits, ehuru de blivit bortkastade vid ometiketteringen. Det är visserligen högst beklagligt, att TILAS tyckes ha följt detta förkastliga bruk, men i detta fall uppväges nackdelen av det anmärkta förhållandet av den garanti för att det ifrågavarande materialet varit av ett visst värde, som man kan sägas ha fått därigenom att det är DANIEL TILAS, som nyordnat samlingen. För den, som något satt sig in i de förhållanden, som röra TILAS' verksamhet, förefaller det otroligt, att han skulle ha offrat tid och arbete på det behöriga ordnandet och etiketterandet av en mer eller mindre värdelös samling stuffer.

Det kan visserligen ej bestämt sägas, när TILAS (1712—1772) egentligen skulle ha företagit sig det ifrågavarande arbetet, men man torde likvisst med skäl kunna förmoda, att han gjort detta i samband med övriga förarbeten för det berömda tal, »Utkast till Sveriges Mineral-Historia» (70), som han höll inför Vetenskapsakademien i februari år 1765 såsom

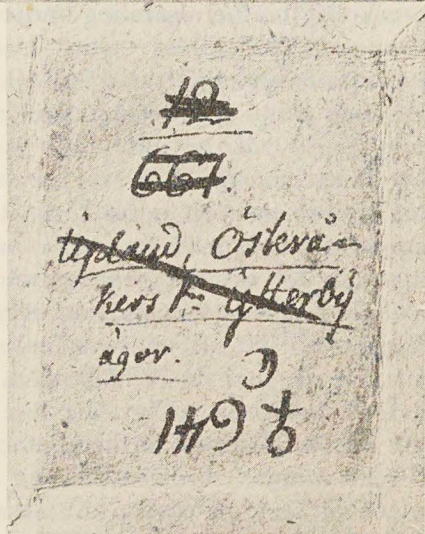

Fig. 2.

Med DANIEL TILAS' stil utförd etikettering i botten av gamla askar av tjockt gråpapper. »♀ 67 C» och »♀ 641 C» är dock även här tillskrivet senare av G. v. ENGESTRÖM. Ibland är i askarna av detta slag ej blott det gamla numret, utan även hela lokaluppgiften överkorsad, även om intet utbyte av stuffer tyckes ha ägt rum. När en ny sådan från annan lokal blivit placerad i en gammal ask av här ifrågavarande beskaffenhet, har v. ENGESTRÖM i regeln antecknat fyndorten för den nya stuffen på yttersidan av asken.

avgående preses.¹ I varje fall tyckes han ej ha avslutat ny-etiketteringen före slutet av år 1756. Det är en i slutet av nämnda år till Bergskollegium insänd stuff från Ytterby dåvarande kvartsbrott, vilken synes bevisa detta.

HJELM antyder på ett ställe (se Bil. 2), att den äldsta delen av Bergskollegiiisamlingen möjligen delvis kan ha utgjorts av stuffer, som hört till assessor THOMAS BLIXENSTIERNA'S (1711—1753) samling. För så vitt icke händelsevis i t. ex. Bergskollegii arkiv skulle påträffas någon handling, som direkt bekräftar, att så verkligen varit förhållandet, är

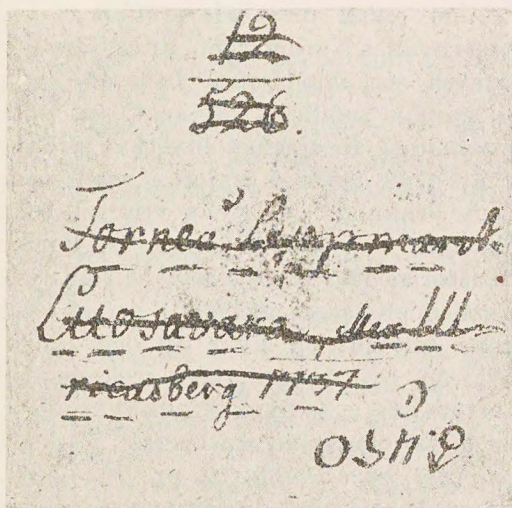

Fig. 3.

DANIEL TILAS' stil. Jfr för övrigt förklaringen till fig. 2.

det numera omöjligt att uttala sig om sannolikheten eller osannolikheten i ett sådant antagande. Såsom redan antytts, finnas nämligen i regeln inga av de etiketter bevarade, som torde ha förefunnits, innan TILAS ordnade om samlingen, och man får nog utgå ifrån att BLIXENSTIERNA'S samling skulle ha blivit förvärfvad tidigare. Den enda obetydliga

¹ Häremot skulle kunna göras den invändningen, att detta (se fig. 3) ej stämmer med O. GUMÆLIUS' uppgift (66, p. 74), att Luossavaara först år 1770 omdöptes till »Drottning Ulrica Eleonora Jernmalmsberg». I verkligheten förekomma emellertid namnen »Ulrica Eleonoras Berg» och »Friedrichs Berg» på resp. Luossavaara och Kiirunavaara redan på kartan till det betänkande, som avgavs år 1736 av den kommission, vars medlemmar voro landshövding GYLLENGRIP m. fl. (81).

återstoden av denna äldsta etikettering utgöres av en på en stuff fastklistrad etikett, skriven med AXEL FREDRIK CRONSTEDT's stil (fig. 1). Dessutom har jag visserligen observerat en med löst liggande etikett försedd stuff, som enligt den i det efterföljande omnämnda v. ENGESTRÖM'ska katalogen skall ha tillhört den ifrågavarande äldre samlingen, men jag är rädd för att detta är ett skrivfel i själva katalogen. På denna etikett, den mellersta i fig. 9, har v. ENGESTRÖM antecknat »4.12», under det att det borde ha stått »4.12 C», om stuffen verkligen tillhört den gamla samlingen.

Förutom den redan omtalade stuffen av gediget silver från Brattforsgruvan i Nordmarken finnas ännu några i den äldre litteraturen omnämnda prov bevarade, vilka höra till Bergskollegii gamla samling. Så är t. ex. fallet med den genom kopparhaltiga lösningars inverkan grönfärgade benknota, som år 1729 fanns i Falun i rasen nedanför Kistvinden, vilken benknota spelat en viss roll i TILAS' teoretiska spekulationer och har omnämnts av honom i det tal, »Stenrikets Historia» (69, p. 25), som han år 1742 höll inför Vetenskapsakademien såsom avgående preses. Likaledes finnes åtminstone huvuddelen kvar av den unika stuff med gediget guld från Svappavara, som insändes till Bergskollegium av bergmästare ANDERS STOCKENSTRÖM år 1742 och likaledes har blivit omnämnd av DANIEL TILAS, ehuru först i hans Praesidiital av år 1765 (70, pp. 101—102). Däremot förvaras icke på Riksmuseet de första prov på i Sverige med tillhjälp av svensk »Gallmeja» framställd mässing, som ANTON v. SWAB redan i början av 1740-talet överlämnat till Bergskollegium och som bland »Mineraliska artificiella Producter» troget torde ha förvarats i dess Mineralkabinett åtminstone framemot 1800-talets mitt. Ett eller ett par av dessa mässingsprov ha omnämnts av LARS BENZELSTIERNA år 1741 i hans »Berättelse om åtskillige nyare Malm- och Mineral-Upfinningar i Riket» (2, pp. 246—247).

År 1768 blev GUSTAF v. ENGESTRÖM (1738—1813) myntvärdie, och att han haft vården av Mineralkabinettet sig anförtrodd, det veta vi med säkerhet. Han kvarstod i ovan nämnda befattning till år 1794. Enligt de uppgifter HJELM lämnat, skall v. ENGESTRÖM redan (kanske senast?) på 1760-talet börjat hopbrinka en mineralsamling, som så småningom

tydiligen blivit rätt ansenlig och med tiden inlöstes av Järnkonto- ret, tydligen för Bergskollegii räkning, för en summa av 30,000 daler kopparmynt, enligt vad HJELM säger sig ha erfarit (se Bil. 2 och 4). Där införlivades den med den gamla mineralsamlingen. När inköpet och överlämnandet ägde rum, kan för närvarande ej säkert avgöras. Då v. ENGESTRÖM emellertid i sitt Praesidiital i Vetenskapsakademien år 1774 bl. a. använder uttrycket: »eger jag sådana uti min samling» (21, p. 21), synes detta förutsätta, att han då ännu ej afhänt sig äganderätten till densamma. Av HJELM's uppgifter att döma, torde man dock få anse, att detta skett före slutet av 1770-talet (jfr Bil. 4).

Efter förenandet av den gamla och den nya samlingen upprättades över dessa en gemensam katalog, vartill det nu till synes försvunna konceptexemplaret lär ha varit skrivet av v. ENGESTRÖM själv. Renskrivningen av det exemplar, som förvaras på Riksmuseets Mineralogiska avdelning, skall enligt HJELM's bestämda uppgift (se Bil. 3 och 4) vara utförd av sedermera assessorn i Bergskollegium C. J. LUNDSTRÖM (1755—1800).¹

Jag har ej funnit något som strider mot HJELM's åsikt (se Bil. 4), att katalogen blivit upprättad på 1770-talet. Enligt det föregående kan detta dock ej ha skett före år 1774, och katalogiseringen har åtminstone ej avslutats före år 1776.² Katalogen är beskrivande samt redogör för 7647 stuffer, ordnade efter CRONSTEDT's system, av vilka cirka 670 stycken utgöras av sådana, vilka hört till Bergskollegii gamla samling.³ Dessa senare stuffer bära en särskild beteckning (»C»).⁴ De i katalogen upptagna proven utgjorde emellertid, såsom framgått av vissa förhållanden, ingalunda hela mineralförrådet, utan dessutom förefanns tydligen ett kanske ej så litet

¹ Åtminstone en stuff, vars etikett är skriven med samma stil, finnes bland Bergskollegiisamlingarna (fig. 16).

² Några prov, som säkerligen samlats av ANDERS SPARRMAN under dennes första stora utrikes forskningsresa, äro upptagna i katalogen, och han hemkom ej förrän år 1776.

³ Härav får man dock ingalunda draga den slutsatsen, att den gamla Bergskollegiisamlingen ej skulle ha varit större. Det har åtminstone förefallit mig, som om v. ENGESTRÖM skulle ha kasserat en hel del av materialet i denna.

⁴ I själva katalogen lämnas ingen förklaring på vad »C» egentligen skall utmärka, och uppgiften därom grundar sig på HJELM's bestämda utsägo (se Bil. 4).

År best på en brygda gånad för
 Simenkov, Gwingsen, Kuchna med Lajan.

Brunstäm från Mersin,
 från den Hall Simenab vid
 Guld = Bronzdam. Ligger
 till öfver 3000000 i från
 Arhangelsk.

Hon Ruwenetcha in
 Lappiland.

Fig. 4.

Etiketter, visande bergsrådet NILS PSILANDERHJELM'S stil.

antal okatalogiserade stuffer, vilka väl i allmänhet ansågos såsom dupletter.

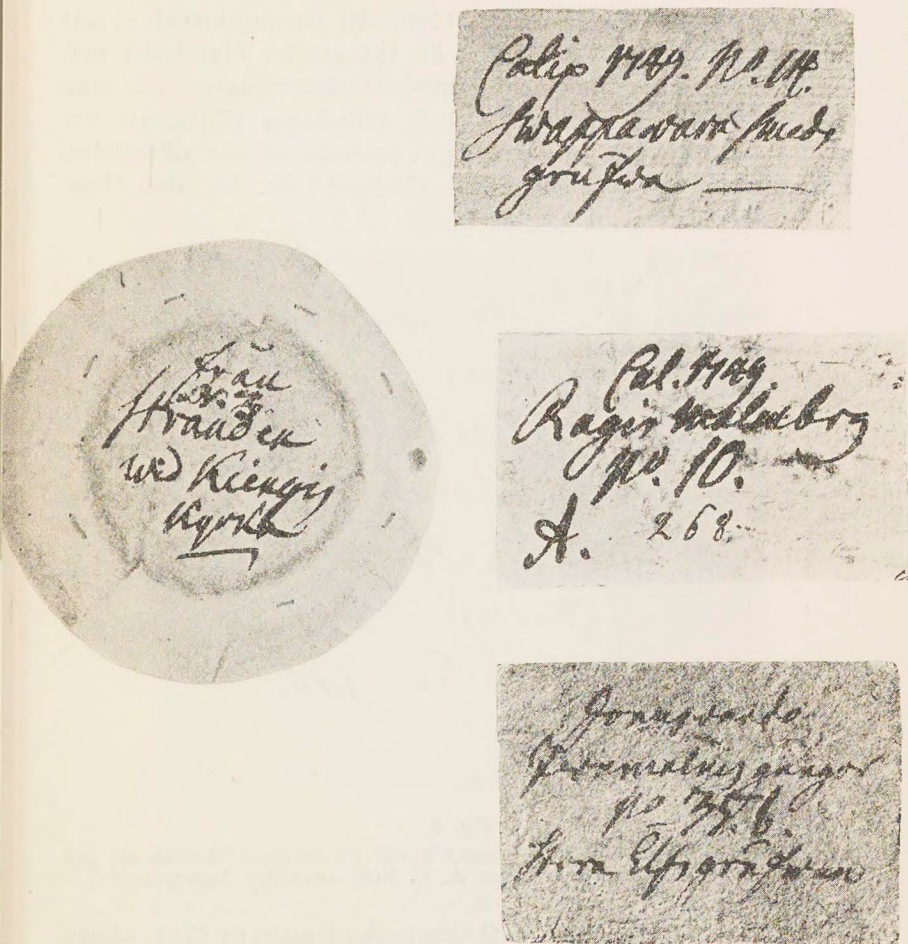

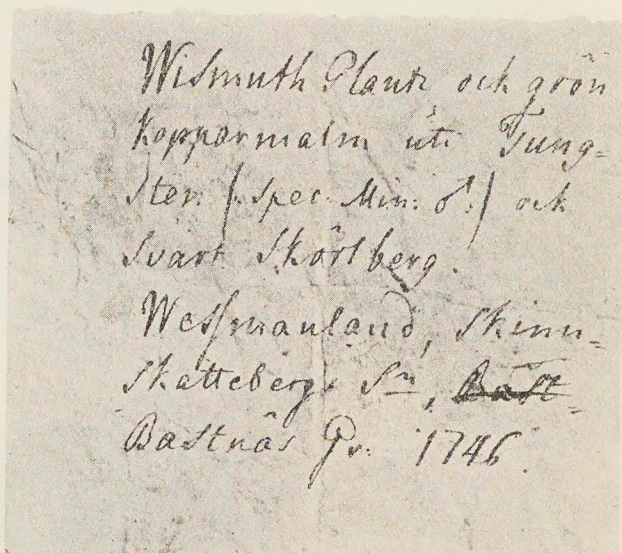
Fig. 5.

Bergsrådet PEHR ADLERHEIM's stil. Till vad som står på de båda översta etiketterna till höger kan förtjäna anmärkas, att ADLERHEIM under sin bergmästartid bodde i Kalix åtminstone i slutet av 1740-talet. På de båda etiketterna i mellersta raden finnas ett par senare tillägg av andra personer.

HJELM omnämner (se bilagorna), att bland de från v. ENGESTRÖM förvärvade mineralen ingingo sådana, som hört till PSILANDERHJELM's, SCHRÖDERSTJERNA's, TILAS', SANDEL's och ADLERHEIM's samlingar, vilka v. ENGESTRÖM skulle ha

inköpt eller på annat sätt erhållit. Ifrågavarande stuffer skulle igenkännas på att nämnda personer egenhändigt skrivit etiketterna till dem.

PSILANDERHIELM's (1706—1768) stil har jag hittills ej sett på originaletiketterna till mer än två stuffer bland det material, som säkert hört till Bergskollegiiisamlingen, och man skulle faktiskt ej heller ha haft anledning vänta, att det skulle kunna vara mer än högst enstaka sådana därstädes. PSILANDERHIELM donerade ju nämligen sin, för den tiden

Wismuth Plante och grön
kopparmalm uti Tung-
sten (spec. Min. 81) och
svart Skottberg.
Westmanland, Skinn-
shytteberg, Sn. Bäst.
Bästnäs Gr. 1746.

Fig. 6.

Bergsrådet SAMUEL SCHRÖDER(STIERNA)'s stil på originaletiketten till den stuf med kristaller av Cerit, som A. E. NORDENSKIÖLD beskrivit (51).

stora mineralsamling till Vetenskapsakademien år 1761, ehuru den ej tyckes ha avlämnats förrän efter PSILANDERHIELM's fränfälle år 1768 (II, II: 1, p. 400). Likvisst äro etiketter bärande hans stil ytterst sällsynta på Mineralogiska avdelningen. De fåtaliga, förutom de båda ovan omnämnda förefintliga, på grund av etiketterna identifierbara PSILANDERHIELM'ska (mineral)stufverna kunna nog ha hört till Bergskollegii duplettmaterial, men det förefinnes också den möjligheten, att de hört till det till Riksmuseet från Vetenskapsakademiens eget gamla naturaliekabinett komna materialet,

Rötgylden sät körtelvis uti
 Gångstuf med groffläruig
 Glans och kies, Sant Berg-
 art af Quark, grynig färg
 och så kallad Gneis.
 Lagen, Brander Vesier vid
 Freiberg, Fr. Himmels-
 fursten, Der Stohende Gang
 och Den Sten Stofbyggna den,
 1761.

Kobolt med Quark dras
 och kies.
 Sachsen, Schneeberg.
 Fr. Rappolt. 1773.

Fig. 7.

SAMUEL SCHRÖDER(STIERNA)'s stil.

och orsaken till, att de gamla etiketterna i dessa fall undgått att i likhet med de allra flesta övriga bliva bortkastade av BERZELIUS vid hans omordnande av Akademiens mineral-samling, skulle kunna tänkas vara den, att de ifrågavarande stufferna t. ex. placerats bland dupletterna i stället för att bibehållas i den egentliga samlingen. Det bör nog för övrigt redan här omnämnas, att det ej synes vara alldeles uteslutet, att de PSILANDERHJELM'ska mineralstuffer, som faktiskt höra till Bergskollegiiisamlingen, kunna ha kommit till denna direkt från Vetenskapsakademiens gamla mineralsamling.

PEHR ADLERHEIM's (1712—1789) stil är det däremot ytterst vanligt, att man finner på originaletiketterna till stufverna från Torne Lappmark och närgränsande trakter. GUSTAF V. ENGESTRÖM (eller Bergskollegium direkt?) förvärfvade emellertid endast en del av ADLERHEIM's samlingar, under det att en annan del gick till SAMUEL GUSTAF HERMELIN. Denne omnämner nämligen på ett ställe (36, p. 1), att han i sin samling förvarade ADLERHEIM's på 1750-talet i Torne Lappmark gjorda samlingar. Tillsammans med HERMELIN's övriga kollektioner ha emellertid även dessa stuffer kommit till Bergskollegii Mineralkabinett, ehuru först ett stycke in på 1800-talet.

Etiketter, bärande SAMUEL SCHRÖDERSTIERNA's (1720—1779) stil, finnas talrikt representerade i Bergskollegiiisamlingen, ehuru jag ännu ej ens tillnärmelsevis kan uppgiva, till huru stort antal stuffer denna SCHRÖDERSTIERNA's samling kan uppgå. Etiketterna äro beskrivande och försedda med årtal, vilka tydligen angiva tiden, då de av SCHRÖDERSTIERNA själv insamlats eller förvärvats.¹

Vi komma så till frågan om de stuffer, vilka äro försedda med av DANIEL TILAS skrivna etiketter. Jag har redan omnämnt, att denne märklige man, förutom allt vad han för övrigt utfört, tydligen hunnit med att ordna även Bergskollegii egna mineralsamling. Såsom förut anförts, har han därvid utskrivit uppgifterna för etiketteringen i själva bottnarna av de gamla askarna.

Dessutom finnas emellertid i Bergskollegiiisamlingen ett mycket stort, ehuru även i detta fall ännu obestämt antal

¹ Kanske man om en del av dem kan finna supplerande upplysningar i SCHRÖDERSTIERNA's på Kungl. Biblioteket förvarade, många och utförliga dagböcker (85)?

stuffer, vilka på lösa (original)etiketter visa TILAS' stil, men ej äro upptagna bland dem, som i den förenämnda v. ENGESTRÖM'ska katalogen betecknats med »C», varför de måste antagas ha hört till TILAS' privata samlingar. An-

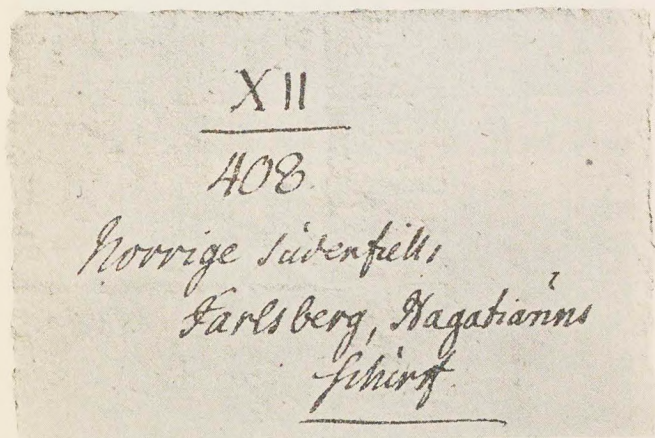
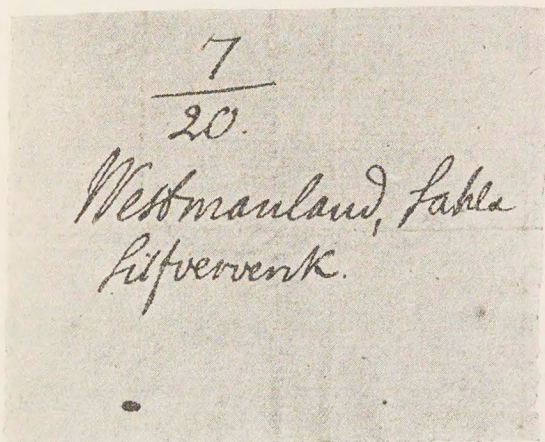

Fig. 8.

DANIEL TILAS' stil på lösa etiketter till stuffer, som tydligen hört till hans egen samling.

gående dessa senare finner man i litteraturen vanligen endast uppgifter, att de gått förlorade vid den stora S:ta Claræbranden i Stockholm år 1751, då även TILAS' eget hus brann ned. På detta sätt uttrycker sig t. ex. hans minnestecknare, SAMUEL SANDELS, i sitt åminnelsetal inför Vetenskapsaka-

52
Ironstone about
Penfance

55
Wheat an
moon 24.12
Finnear from
Redruth.

88
Lyon from wo
Redar wood
at Redruth.

Fig. 9.

Etiketter, skrivna med ännu ej identifierad stil. (»24.12» på den mellersta etiketten är tillskrivet av v. ENGSTRÖM, och hänvisar till hans katalog.) Angående den mellersta se texten sid. 20 och se för övrigt även texten sid. 33.

Johann
von Tschudi
18. uijß frau
Kon

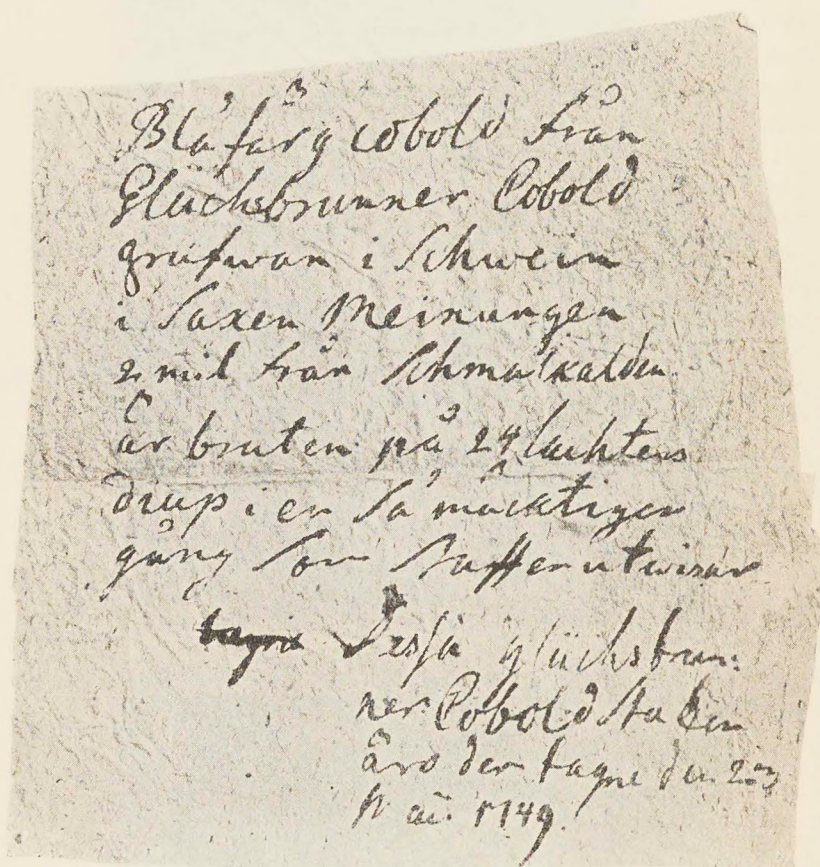
157
von Meidambeck

158.
Gernu und Blau
von Oxiklava
zu Oavithau
Jemesvar.

Fig. 10.

Etiketter, skrivna med en ännu ej identifierad stil, möjligen samma som i fig. 9. Se texten sid. 33.

demien år 1773, och detsamma gäller GÖRAN WAHLENBERG år 1821 i »Petrificata Telluris Svecanae» (72, p. 6). I TILAS' på Kungl. Biblioteket förvarade dagbok (86) upptager han emellertid bland vad som räddades vid branden »tvenne

Blåfärg cobolt från
Glückbrunn Cobolt
grufwan i Schwein
i Saxon Meinungen
2 mil från Rhinwalden.
är bruten på 24 lachters
drup i en så mäktigen
gang som Ruffen utvinn
tagna iessa Glückbrun-
ner Cobolt Staden
äro der tagne den 2. 3
N. d. 1749.

Fig. 11.

Bergmästare CARL LEIJEL's stil.

Mina utländska Mineral Cabinetter om 1.000 stuffer tillhopa, men som dörrarne ej ännu voro beslagne, och skåpen igenom Salsfenstren utkastades, så blefvo i de lådor, som sprungo ut, stofferna dels skiemde, dels bortblandade, så att jag sedermera ej kunde göra räkning på mera än ungefär 600 piecer».

Vidare meddelar C. M. CARLANDER i »Svenska Bibliotek och Ex-libris» (II, II: 2, p. 445), att katalogen över TILAS' efterlämnade stora samlingar bl. a. upptog »en mineralsamling, hvaribland ett stort antal ädla stenar, guld- och silfverstuffer från Amerika, Tyskland och Norrige utgörande, enligt systematiskt register, 2326 inländska och 1497 utländska styc-ken». Över denna samling har tydligen, såsom i citatet också säges, förefunnits en (av TILAS egenhändigt skriven) katalog, vilken, ehuru den ej särskilt omnämns av HJELM, likväl kan sägas ha blivit bevisligen använd av denne vid hans längre fram utförda katalogisering av Bergskollegiisamlingarne. Den finnes till synes ej längre bevarad. Någon gång mellan 1808 och 1813 tyckes den delvis ha blivit sönderklippt för att lämna papper till etiketter. En del av CHRISTOFFER BORG skrivna sådana i Bergskollegiisamlingen visa nämligen på baksidan TILAS' stil och äro tydligen delar av en av denne skriven katalog över en mineralsamling. På två av fragmenten förekommer HJELM's stil jämte BORG's. Utförliga beskrifningar av varje stuff samt behöriga historiska under-rättelser ha lämnats i katalogerna, under det att själva etiketterna, förutom ett (dubbelt) nummer, meddelade uppgift om i allmänhet endast lokalen.

Bland de stuffer, som synas ha hört till TILAS' egen samling, ingå bl. a. även några som skola vara insamlade av A. F. CRONSTEDT, vilken anmärkning synes lämpligen kunna här inskjutas.¹

Ännu har jag visserligen icke ansett mig säkert kunna identifiera någon av de på etiketterna i Bergskollegiisam-

¹ Vart CRONSTEDT's egen, enligt uppgift betydliga och vackra mineralsamling egentligen tagit vägen efter hans död, har jag ännu ej fått fullt klart för mig. GÖRAN WAHLENBERG har uppgivit, att det mesta av CRONSTEDT's samlingar kommit till Uppsala Universitet, under det att den av A. E. NORDENSKIÖLD jämte A. HENNIG signerade lilla uppsatsen om CRONSTEDT i Nordisk Familjebok refererar till en i MOLL's Archiv IV, 1805, förekommande uppgift om att den i mineralogiens historia ej obekante danske godsägaren TÖNNES CHRISTIAN BRUNN DE NEERGAARD skulle ha förvärvat CRONSTEDT's mineralsamling.

NEERGAARD, som dog år 1824 i Paris, har tydligen en följd av år förvarat sin berömda och dyrbara mineralsamling i nämnda stad. (Se härom uppgifterna om NEERGAARD i Dansk Biografisk Lexikon (17).) Samlingen omnämnes även på många ställen i 2:dra Tomen av LUCAS' »Tableau méthodique» (44).

Det ovan nämnda bandet av den MOLL'ska tidskriften finnes troligen icke i något svenskt offentligt bibliotek, varför jag ej kan närmare uttala mig om vad som där kan stå om den CRONSTEDT'ska samlingen. Se vidare andra noten på sid. 58.

♀ C. mineralis: 2.
13) ♀ lagur N:12.

K. w. l. l. m. O. m. i. n. g. e.
S. o. r. k. e. n. p. å. D. a. l.

♀ C. 2. 1. 2. 3. 4. 5.
v. g. d. ♀ k. i. s. N: 64.

Schlaacke =
walde Hork.
v. i. s. k.

D. a. l.
D. o. n. o. t. h. e. n. z. u.
C. l. a. u. s. t. h. a. l.
N: 125

C. o. b.
R. i. e. g. e. l. s. d. o. r. f.
N: 88.

S. u. i. t. & m. a. h. n.
F. r. e. i. b. u. r. g. u. s. L. o. r. e. n. z.
L. e. g. e. n. d. r. u. m.
N: 375.

g. r. o. n. f. e. r. t.
P. r. i. b. r. a. m.
N: 64.

Fig. 12.

Bergmästare CARL LEIJEL's stil.

lingarna uppträdande handstilarna med bergsrådet SAMUEL SANDEL'S (1724—1784) stil, men omnämnas bör kanske, att det vore tänkbart att HJEM haft sådana etiketter, som fig. 9—10 visa, i tankarna, när han skrev att stuffer ur SANDEL'S mineralsamling skulle ingå bland Bergskollegiisamlingarna.

Etiketternas till en annan, mindre serie stuffer, som jag vill omnämna i detta sammanhang, äro skrivna med bergsmästare CARL LEIJEL(L)'s (1718—1786) stil.

Tusentals stuffer med originaletiketter skrivna med GUSTAF V. ENGESTRÖM'S stil finnas i Bergskollegiisamlingen, och en väl antagligen rätt betydlig del av dessa torde få antagas ha hört till v. ENGESTRÖM'S egen samling,¹ ehuru man på grund av ofullständigheten i de föreliggande uppgifterna endast i vissa fall kan närmare uttala sig härom. Hans etiketter äro rätt ofta beskrivande, många gånger upptaga de dock endast en lokaluppgift.

Bland de stuffer, som finnas upptagna i den v. ENGESTRÖM'SKA katalogen eller i varje fall förefunnos, redan när denna upprättades, ingå även mineralprov från koppargruvorna vid Åreskutan, på vilkas originaletiketter sedermera bergmästaren och bergsrådet JOHAN WILHELM BURMAN'S stil uppträder (fig. 13). Till denne senares samlingar återkommer jag längre fram.

Likaledes må här påminnas om de i det föregående i en not på sidan 21 omnämnda prov (från Söderhavsoärne m. m.), som säkerligen blivit hemförda av den bekante ANDERS SPARRMAN (1748—1820) och vilka likaledes finnas upptagna i den v. ENGESTRÖM'SKA katalogen.

Åren 1780—1788 ägde det gamla Mynthusets ombyggnad rum, och samlingarna i det här inrymda Mineralkabinettet fingo tydligen under tiden inhysas på annat håll. År 1782 blev greve NILS BIELKE (1724—1792) president i Bergskollegium, och han kvarstod i denna befattning intill år 1789. Han var ivrig mineralsamlare för egen räkning, och han torde ha gjort mycket även för Bergskollegii eget mineralkabinetts utveckling. Några stuffer, vilkas etiketter äro skrivna med hans stil, ha återfunnits i samlingarna på Mineralogiska av-

¹ Häribland funnos tydligen även originalproven till v. ENGESTRÖM'S i Vetenskapsakademiens Handlingar publicerade undersökningar (19, 20, 22 och 23), av vilka prov han erhållit flera genom direktören vid Ostindiska Kompaniet, brukspatron JEAN ABRAHAM GRILL (1736—1792) (se 31, 32 och 33).

Luna Cornia
 med gediget Silfver
 Johan Georgen Spat
 Saxon
 v. Engeström

granater med
 blyglans och
 kalkspat uti
 granatberg
 Salberg

Jemtland. ♀ 399
 Gustafsbergs Kopparverk
 Drottninge Gruftan.

Fig. 13.

De båda övre ettiketterna visa GUSTAF V. ENGESTRÖM's, den understa JOHAN WILHELM BURMAN's stil. ♀ 399 är en senare tillskrift (av G. v. ENGESTRÖM), hänvisande till v. ENGESTRÖM'ska katalogen.

delningen, och åtminstone delvis tyckas de ha hört till Bergskollegiisamlingen. Likvisst må påminnas om att BIELKE år 1785 skänkte 150 mineralstuffer till Vetenskapsakademiens mineralkabinett¹ (71 eller 46, p. 6).

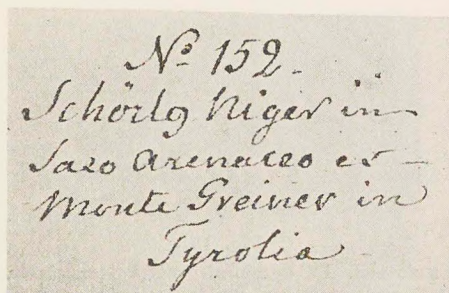
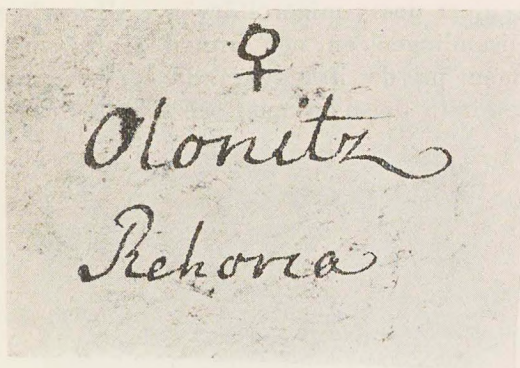

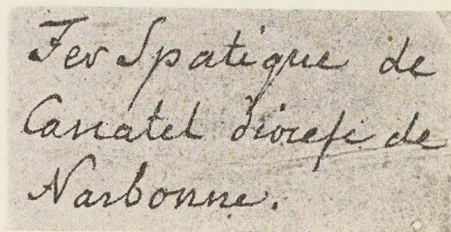
Fig. 14.

Greve NILS BIELKE's stil. Numreringen på den undre etiketten tyckes hänvisa till en på Riksarkivet förvarad mineraiförteckning, skriven med N. J. v. JACQUIN's stil.

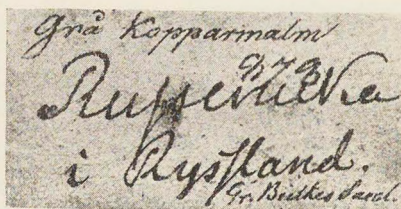
I Riksarkivet och i Myntverkets arkiv förvaras en del handlingar, vilka väl säkerligen hört till själva Mineralkabinettets bibliotek, och vilka bl. a. visa, att tjänstemännen i

¹ Jag har dock ej lyckats i ett försök att med ledning av den förteckning, som i början av 1820-talet upprättades över Vetenskapsakademiens mineralsamling, få fram någon sannolikhet för att ifrågavarande stuffer hört dit. De prov, som BIELKE skänkte till Vetenskapsakademien, skola också ha varit övervägande mineral från svenska fyndorter, under det att de BIELKE'ska etiketter, som nu förefinnas, alla höra till utländska mineralstuffer.

Bergskollegium under 1780-talet förvärvat och avsänt mineral från och till talrika framstående forskare och bergsmän, både ut- och inländska. Jag har här med avsikt sagt, att det varit tjänstemännen, ej Mineralkabinettet eller själva Bergskollegium, som i allmänhet bedrivit dessa bytesaffärer, resp. gjort dessa mineralförvärv. Visserligen finnes i Bergskollegiisamlingen en och annan stuff, som visar sig vara upptagen på de ifrågavarande förteckningarna, men ojämförligt största delen saknas, och härtill torde i detta fall

*Fer Spatigue de
Caratet Diorese de
Narbonne.*

*Grå Kopparmalms
Ruffschwa
i Ryssland.
Fr. Bielkes hand.*

Fig. 15.

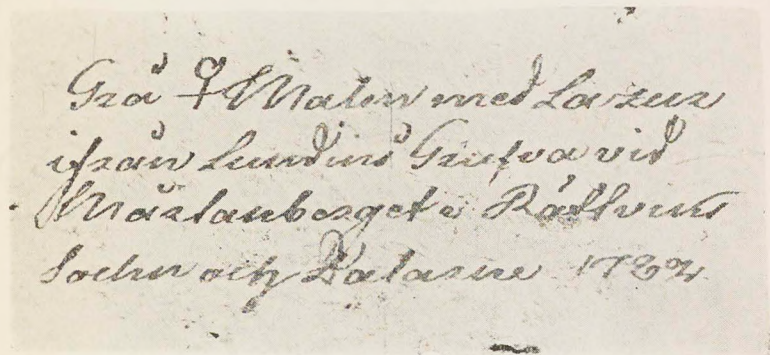
Greve NILS BIELKE's stil. På den undre ettiketten förekommer även J. W. BURMAN's stil, till vars samling stuffen till denna etikett tydligen hört.

ingen sannolikare förklaring givas än att det varit fråga om privata förvärv, varav sedan genom t. ex. byte enstaka stuffer kommit Bergskollegii mineralkabinett tillgodo.

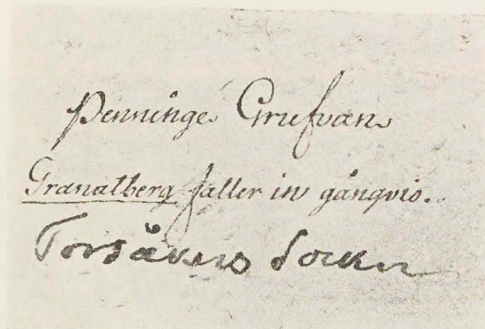
Flera av de ifrågavarande mineralförteckningarna äro adresserade till greve BIELKE, en till bergsrådet, livmedikus NILS DALBERG och en till dåvarande proberaren (BENGT REINHOLD) GEIJER¹, men många av dem bära ej någon adress.

¹ Dessa tre här nämnda personer hade alla stora, egna mineralsamlingar. Här kan tilläggas, att den DALBERG'ska samlingens öde är obekant och B. R. GEIJER's har kommit till Riksmuseet. Angående den BIELKE'ska samlingen se längre fram. Några stuffer, vilkas etiketter äro skrivna med BENGT REINHOLD GEIJER's stil, finnas i Bergskollegiisamlingen (fig. 17).

Bland svenska bergsmän, som sålunda sänt mineral, märkas: år 1784 geschworner ERIK TUNELIUS (1740—1802), år 1785 geschworner ANDERS PIHL (1759—efter 1834), år 1786 bergmästaren ANDERS LUNDSTRÖM (1711—1793) och bergmästare ERIK ODHELSTIERNA d. y. (1723—1805); bland utlänningar, från vilka mineral ankommit eller till vilka sådana avsänts:

Graff & Mäster med Larsen
ifran Lundins Grufva vid
Mäslanberget i Rållvins
Socker och Katarne 1784.

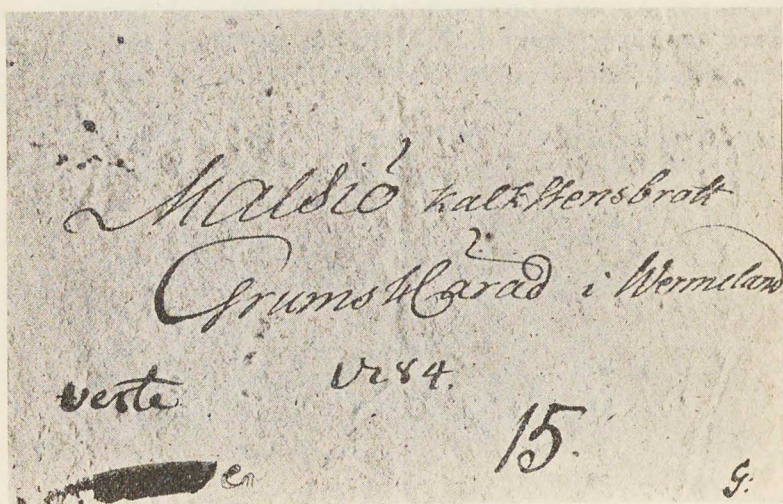
Pennings Grufvan
Granatberg faller in gångvis.
Torsäkers Socken

Fig. 16.

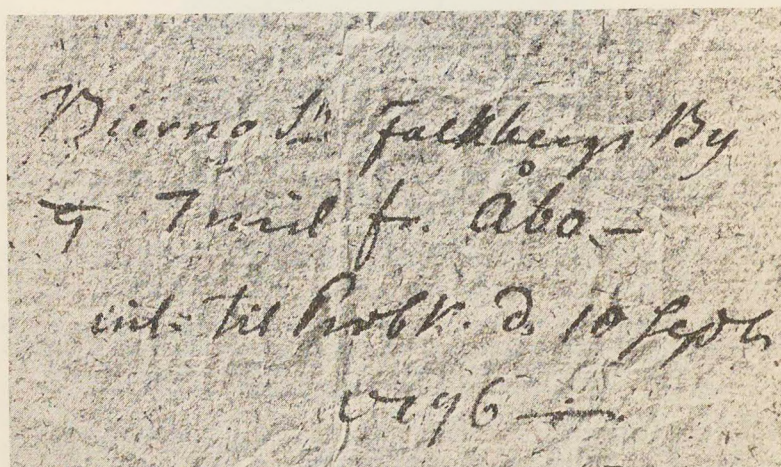
Den övre ettiketten visar bergmästare ANDERS LUNDSTRÖM's, den undre hans sons, assessor C. J. LUNDSTRÖM's stil, sådan denna ter sig i den renskrivna v. ENGESTRÖM'ska katalogen. »Torsäkers Socken» är dock tillskrifvet av v. ENGESTRÖM.

professor GIUSEPPI XAVERE POLI i Neapel, professor H. B. DE SAUSSURE i Genève, gruvinspektören och professorn, baron DE LA PEYROUSE i Toulouse, chefen för Bergwerks- och Hütten-Departementet i Berlin, baron F. A. v. HEINITZ, professorn, mynt- och bergsrådet N. J. v. JAQUIN i Wien och Dr. BRÜCKMAN i Braunschweig, bekant för sin stora mineralsamling. Vidare finnes en förteckning över en större sändning

mineral och bergarter från Sachsen, vilken med en rätt hög grad av sannolikhet kan förmodas vara avsänd från profes-

Malsio kalkstensbrutt
Grumstallgränd i Wermeland
verte 1784.
15.
g.

Nierno L. Jackhens By
9 Mil f. Åbo.
int. til Prov. d. 10 Sept.
1796

Fig. 17.

BENGT REINHOLD GEIJER's stil. »verte» är dock tydligen tillskrivet av G. v. ENGESTRÖM. GEIJER tog visserligen avsked från proberaresysslan vid Bergskollegium år 1795 (I, p. 205), men förutom av den undre etiketten framgår av en del i Myntverkets arkiv förvarade konceptjournaler från proberarekontoret, att han även senare då och då utförde en del arbeten därstädes.

Lave grise decomposée
couverte de fer specu-
laire N. 67 cristallisé
du Puy de Dôme
en Auvergne

N. 11.
Manganèse Xaliscée
de Hüttenberg
en Carinthie

Schiste calcaire bitumineux
brulant facilement, et après pour
éclairer, après avoir été chauffé
de Mouvent pour l'île
en Champagne.

Fig. 18

Den understa etiketten visar DE LA PEYROUSE's stil, varmed även »N. 82» och »N. 11» på de båda övre etiketterna är skrifvet. Det övriga på den översta etiketten är utskrifvet med v. ENGSTRÖM's, och på den mellersta med en hittills ej identifierad stil.

sor J. F. W. v. CHARPENTIER i Freiberg. Blott en eller två stuffer ur denna sändning finnas på Mineralogiska avdelningen; av de övriga tror jag, att en del skola kunna återfinnas i den i Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolags ägo i Falun befintliga BIELKE'ska mineralsamlingen (rörande denna se 42, p. 3). För de i denna sachsiska serie ingående bergarterna lämnar den ovannämnda förteckningen hänvisningar till CHARPENTIER's »Topographische Geographie der chursächsischen Lande», vilket arbete utkom 1778.

Det behöver knappast anmärkas, att många sådana handlingar angående mineralförvärv under denna tid antagligen gått förlorade. De allra flesta av de rätt talrika stuffer i Bergskollegiisamlingen, vilkas etiketter äro numrerade eller undantagsvis helt utskrivna med DE LA PEYROUSE's stil, finnas sålunda icke upptagna i de bevarade mineralförteckningar, som äro skrivna med hans stil.

År 1784 inlöste Järnkontoret av bergmästaren, friherre ALEXANDER FUNCK (1716—1797) bl. a. dennes stora mineralsamling — såsom jag förmodar på greve BIELKE's initiativ. Enligt en med AXEL ERDMANN's stil gjord blyertsanteckning i den på Riksarkivet förvarade katalogen över denna samling, betalades för densamma (jämte accessorier och FUNCK's reseberättelser?) 1333 riksdaler 16 skill. specie. Samlingen skall efter dess ankomst till Stockholm år 1785 ha skänkts av Järnkontoret till greve BIELKE, och han i sin tur förärade densamma till Bergskollegium. HJELM förmodar visserligen (se Bil. 4), att överlämnandet till Bergskollegium ägde rum först i början av 1790-talet, men ehuru ingen fullständig utredning härom gjorts, tror jag dock, att jag kan säga, att det ej är sannolikt, att BIELKE skulle ha dröjt så länge därmed. Troligen var det nämligen i sin egenskap av president för Bergskollegium, som han fick emottaga de FUNCK'ska samlingarna.

Utav HJELM's sätt att uttrycka sig (se bilagorna) får man det intrycket, att Bergskollegium beslutat, att den FUNCK'ska mineralsamlingen skulle i oförryckt tillstånd för sig bevaras, och i varje fall tyckes det ha varit ALEXANDER FUNCK's mening eller förhoppning, när han avhände sig äganderätten till samlingen, att den ej skulle splittras. Liksom i tydligen så ytterligt många andra sådana fall, skedde detta emellertid snart nog.

Om det nu också än så länge synes vara ovisst, om Bergskollegii Mineralkabinett verkligen kan sägas ha exi-

Det följande skäpet med Ugnus Modellerens kunde icke följande
des affändas till Hockholan förtiden höll enot vinderen,
utan dröjde dermed tills följande. Maji Månad, kvartare
jag behövt stuf. Regifret för att till jernliktel inrättade de
andra Skapens Register, och att hafta dem tillammans
i ett band. I tredje Skäpet äro två kistor fyllda med
svenska stufser, till en del sådana, som ej mera torde
finnas.
Almsta vid Norrköping d. 23 Juli
1785.
Alexander Funck

Fig. 19.

ALEXANDER FUNCK'S stål i slutet av förordet till FUNCK'SKA katalogen. Stilprovet förminskat till c:a $\frac{8}{10}$ av verkliga storleken.

sterat redan på 1600-talet, så förvärfvade Bergskollegium dock i och med donationen av den FUNCK'SKA mineralsam-

lingen en kollektion, som tydligen blivit påbörjad redan på 1670-talet. Densammas grundare var assessorn i Bergskollegium PETER CRONSTRÖM (1651—1708), ALEXANDER FUNCK's morfader. Några upplysningar angående andra personer, som kunna sägas ha lämnat bidrag till samlingen, återfinnas i bilaga 1. De allra flesta av samlingens 1743 nummer voro emellertid samlade av ALEXANDER FUNCK själv under hans resor utom och inom Sverige. För ett rätt stort antal av dessa senare stuffer lämnas i den FUNCK'ska katalogen hänvisningar till hans reseberättelser, vilka i ett antal digra volymer förvaras i Bergskollegii Arkiv på Riksarkivet. Av katalogen framgår, att FUNCK erhållit icke så få stuffer av DANIEL TILAS, i vars sällskap han för övrigt i ungdomen företagit flera av sina resor inom landet. En till synes rätt fullständig kollektion av de malmsorter, som man under förra hälften av 1700-talet bröt i Falu gruva, fanns också. Dessa stuffer säger sig FUNCK ha erhållit av statssekreteraren BONEAUSKIÖLD, vilken i sin tur fått dem av konung FREDRIK.

Bl. a. har FUNCK'ska samlingen vidare innehållit några föremål, vilka härrört ur dels TÖRNEHJELM's, dels ELIAS BRENNER's samling, vilka båda »cabinett» synas ha varit mycket berömda under 1700-talets första del. Må så vara, att de ur dessa samlingar härrörande proven knappast skulle ha haft mer än raritets- och kuriositetsvärde, det skulle dock ha varit av ett visst intresse att ha haft dem i behåll, vilket jag knappast tror vara fallet.¹

Det av RENAT hemförda originalprov av Cacholong, som A. E. NORDENSKIÖLD beskrivit (52), hör också till den FUNCK'ska samlingen.

Den till synes äldsta, d. v. s. — för så vitt man nu torde kunna konstatera — tidigast insamlade mineralstuff, som Riksmuseet förvarar, hör också hit. Det är ett prov

¹ I förbigående kan kanske här förtjäna anmärkas, att den FUNCK'ska katalogen tydligen ej är renskriven av ALEXANDER FUNCK själv; hans stil förekommer endast på ett par ställen i densamma. Av stilarna att döma, har en av renskrivarna varit dåvarande geschwornern JOH. TOBIAS GEISLER d. y., under det att den andres namn åtminstone tillsvidare är mig obekant. Hans stil förekommer emellertid dessutom i en på Riksarkivet förvarad ofullständig konceptkatalog över en mineralsamling. Förutom några med »G» (förmodligen = BENGT REINHOLD GEIJER) signerade anmärkningar i marginalen, förekommer i denna katalog även NILS BIELKE's stil på ett sådant sätt, att det synts mig antagligt att det är en av de ursprungliga konceptkatalogerna till BIELKE'ska mineralsamlingen, som här föreligger.

av »Koppar Lazur» (= brokig kopparmalm) »fr. Rannawari» (= Raipas Fjeld i Alten?) »högst upp i Sv. Lappmarken, som Lapparne 1672 eller 73? funnit, men de Norske sig tillägnat såsom liggande inom deras district». Det har ursprungligen funnits två sådana stuffer, men endast den ena är bevarad; den andra har nog säkerligen använts till den av N. ENGSTRÖM utförda analys på brokig kopparmalm från »Rana-vaara», som P. T. CLEVE år 1875 (12) publicerat, ehuru det ej finnes något antecknat i Mineralogiska avdelningens diarium om att någon sådan stuff utlämnats.

Under 1780-talets senare hälft synes man i Bergskollegium ha fattat det beslutet, att mineralsamlingen ej längre skulle vara uppställd efter CRONSTEDT's system.

De förefintliga mineralen, malmproven och bergarterna skulle fastmera ordnas efter lokaler, »hvarmed hufvudsakeligen åsyftades att i minerographiskt afseende göra denna samling brukbar och nyttig för unga Bergsmän. Det ansågs då mera nödigt att på ett ställe tillhoppa föra alla förändringar af förekommande Berg- och Malmarter för hvart och ett grufvefält och andra märkeliga ställen, än att endast utsöka de sällsyntaste och vackraste arter, hvilka pryda en Mineralsamling af det vanliga prunkande slaget» (se HJELM's i Bil. 5 återgivna uttalande). Därtill kom, att de unga bergsmännen »redan förut vid Academierna böra inhämtat grunderna till det bästa gångbara mineralogiska Systemet och därefter lärt känna åtminstone de hufvudsakeligaste mineralier» (se Bil. 4).

Enligt HJELM (se bilagorna) skall denna förändrade uppställning ha genomförts omedelbart efter Mineralkabinettets återinflyttande på Kungl. Myntet (således år 1788 eller 1789), medan greve BIELKE ännu var president för Bergskollegium.

Såsom väl i allmänhet i ett sådant fall måste bliva förhållandet, torde man då ha funnit, att det förefintliga stuffmaterialet ej var tillräckligt för att giva en fylig representation av de förhållanden, vilka man närmast önskade ha åskådliggjorda, och detta synes vara en fullt tillräcklig motivering för »den insamling som därefter anbefalltes, ifrån alla svenska Bergverck, flötsberg och andra i denna del märkvärdiga ställen» (se Bil. 4) — detta sagt under den förutsättningen, att uppropet till denna insamling verkligen utfärdats först så sent som omkring år 1790.

Tunaberg N° 27.
+ his i kark med Cobach
og Hæst. Webislio,
Jha Gæfwan

Tunaberg N° 47.
N° 1. Gæfwan, Singsing
Jha malat i Gæst og Gæst
blondt med Granatberg, Hjør og
kalk

Fig. 20. JOH. TOBIAS GEISLER d. y:s stil.

Detaljerna angående denna enligt HJELM då igångsatta insamling veta vi ännu så länge ingenting om. Antagligast synes emellertid vara, att den omhänderhades av i regeln

11: 17.
 Kalck drufen i
 från förhopp.
 minns Grufvan
 på Sal.

~~11: 25~~
 Kalck ifrån
 Kilarnu Gruf
 vav. —
 12: 41.
 gjäfer kal litet

Fig. 21.

OLOF (OLOFSSON) NAUCLÉR d. y:s stil. Anmärkningen nedtill på den undre etiketten tyckes vara gjord av G. v. ENGSTRÖM.

bergmästare och geschworner. Genom de sålunda och tidigare erhållna nyförvärven hade mineralsamlingen emellertid tydligen ökats med bortåt femtusen stuffer utöver det antal,

som finnes upptaget i den v. ENGESTRÖM'ska katalogen, i det att HJELM uppskattar hela förrådet i Bergskollegiisamlingen (antagligen var FUNCK'ska kollektionen ej medräknad)

bing grä,
sandstens berget på -
Rön nö kufvad, i Vetteren
när: ? gyllenhal 118

granit af
fast/måfellig
glimrgrä och
rödlett feltfält
av något hvar
quarz, fr. öfö?
vid Örnberg, O. 2
Gyllenhal

ölygrä
något utan norr
tullen vid gränna?
gyllenhal

Fig. 22.

Av G. v. ENGESTRÖM skrivna etiketter till av JOH. ABR. GYLLENHAL insamlade stuffer.

till 12 à 13,000 stuffer år 1794; han poängterar dock, att han ej så noga kunde uttala sig därom, då ingen förteckning förts över det nytillkomna. Att en mängd dupletter behöft

medräknas för att man skulle kunna komma till en så hög siffra, synes antagligt.

Bland i det föregående ej omtalade sändningar, vilka säkert eller åtminstone högst antagligt kommit Bergskollegii Mineralkabinett tillhanda (under v. ENGESTRÖM's tid) under 1780-talet och delvis kanske något senare, må här omnämnas¹ mineral och bergarter från Jämtland genom den förutnämnde J. W. BURMAN och en tydligen ganska stor svit mineral från Tunabergs, Åtvidabergs och Bersbo samt Solstad m. fl. gruvor genom dåvarande geschwornern JOHAN TOBIAS GEISLER d. y. Likaledes finnas en del stuffer från Dalsland och antagligen även sådana från Värmland, vilkas etiketter äro skrivna med dåvarande geschwornern OLOF (OLOFSSON) NAUCLÉR d. y.'s (1753—1832) stil.

Vidare tyckes det framgå av några av v. ENGESTRÖM skrivna etiketter, att de till desamma hörande stufferna insamlats av bergmästare JOHAN ABRAHAM GYLLENHAL,² som skapat åt sig ett berömt namn i den svenska geologiska forskningens historia (73, pp. 5 och 57; 48, p. 46), och i själva verket kunde det nog förtjäna undersökas närmare, om icke

¹ De i detta sammanhang omnämnda förvärven representera endast de fall, i vilka de på etiketterna förekommande stilarna hittills blivit identifierade.

² Bl. a. utförde denne år 1774 på Bergskollegii föranstaltande och på Järnkontorets bestånd en ganska omfattande undersökning av Närkes och Östergötlands siluområden samt av Visingsöformationen i Vätternområdet, och de första resultaten av dessa sina arbeten nedlade han i en vidlyftig redogörelse, som år 1775 inlämnades till Bergskollegium och ännu finnes bevarad i dettas arkiv på Riksarkivet (82). Om ej ett skriv- eller minnesfel insmugit sig i ett av HISINGER's arbeten (37, p. 217), torde ett duplettexemplar härav förr ha förefunnits i Järnkontorets arkiv. Enligt på Järnkontoret inhämtade upplysningar, lär emellertid åtminstone numera intet GYLLENHAL's-manuskript förefinnas därstädes. (Om de av WAHLENBERG omnämnda GYLLENHAL's-manuskripten i Vetenskaps Societets i Uppsala Bibliotek (73, p. 57) har jag mig intet närmare bekant.) Av GYLLENHAL's till Bergskollegium ingivna redogörelse framgår, att det i verkligheten ej är så som NATHORST förmodat (40, p. 34; 48, p. 594 eller 49, p. 74), nämligen att HERMELIN skulle ha varit den förste, som uppfattade Visingsögruppen såsom en självständig bildning. Visserligen kan han sägas ha varit den förste, som i tryck (på den petrografiska kartan över en del av Göta rike, 1804) givit ett uttryck åt nämnda uppfattning, men det torde nog få anses otvivelaktigt, att han härvid influerats av GYLLENHAL. HERMELIN får nämligen anses bevisligen mycket väl ha känt till både GYLLENHAL's undersökningar och resultaten därav. Den senare uttalar i den ifrågavarande redogörelsen, att »de Flötz- Tracter af Kullerstens- och Klapper- Gyttring, Sandsten samt Ler- och Mergelskiffer; som ligga Uti och Bredvid Sjön Wetter» — med dessa bildningar parallelerade han även sandstenen vid Finnerödja — voro mycket olika »de flästa Swänska Flötz- berg», men däremot i någon mån överensstämde med »wåra stenkolsförande Flötzer (i Skåne)».

möjligen ännu större delar av Bergskollegiisamlingens material från silurbildningarna i Närke och Östergötland samt

Vincens från mulens Wany i Fucksasjerfer
Lappmarks samling, från i. Lundebo-
Geographie Luleas Lany, Svedre, man
i Gyleof Lany: Wany i Kollegii Privile
gium af 16 Julie 1772 samt namn af
Wany i Fucksasjerfer Skatt och utgior
i Lanyden 4500 af: af i Sanden m.
yad. of Lany 400 af: utan beundring
af Gule bany.

Fig. 23.

ERIK ROLAND PRINTZSKÖLD (PRINTZELL)'s stil.

från Visingsöserien m. m. skulle kunna härröra från GYLLENHAL's samlingar. Att det varit åtminstone de paleontologiskt viktigaste delarna av dessa senare, som gått till Vetenskaps-

Societeten i Uppsala (58, p. 56; 73, p. 5; 18, p. 51), torde väl likvisst vara otvivelaktigt.

Dessutom har jag att här omnämna ett antal lappländska stuffer, vilka visa bergmästaren och lagmannen ERIK ROLAND PRINTZSKÖLD (PRINTZELL)'s stil på etiketterna (fig. 23), och åtminstone ett förvärv från geschwornern vid Dan-nemora LEONHARD HORNEMAN (1733—1817) (fig. 24).

Ytterligare ett par under GUSTAF V. ENGESTRÖM's tid gjorda förvärv bör det sägas några ord om, innan vi ge oss in på förhållandena vid Bergskollegii Mineralkabinett efter hans avskedstaggande.

Först och främst bör nämnas några prover från S:t Barthélemy, vilka insamlats av den kände guvernementsläkaren därstädes, SAMUEL FAHLBERG, och i den längre fram närmare omtalade egentliga s. k. HJELM'ska katalogen sägas vara överlämnade av professor SPARRMAN, som från slutet av 1770-talet till år 1798 var föreståndare för Vetenskapsakademiens naturaliekabinett. I själva verket tror jag, att man knappast kan komma ifrån att det måste varit just sistnämnda institution, som avhände sig de ifrågavarande föremålen. Den första sändningen av naturalster från S:t Barthélemy, som FAHLBERG sände till Vetenskapsakademien, skall ha anlänt år 1786 (71 eller 46, p. 7), och tidigare kan överlämnandet sålunda icke ha ägt rum. Å andra sidan tyckes detta ha skett före år 1794, ty dels anför HJELM i sin, i det efterföljande närmare omnämnda summariska katalog av detta år, prover från S:t Barthélemy, dels har GUSTAF V. ENGESTRÖM skrivit den gamla etiketten till det av dessa prov, som ännu är bevarat.

I själva verket är det så, att ett ganska nära samband tyckes ha existerat mellan Vetenskapsakademiens och Bergskollegii mineralsamlingar under den sista fjärdedelen av 1700-talet, och strängt taget kan detta förhållande i viss mån sägas ha fortfarit ett par årtionden in på 1800-talet. Det började år 1774, då GUSTAF V. ENGESTRÖM, som efter TILAS' år 1772 timade fränfälle måste anses ha varit den mest framstående mineralogen i huvudstaden, fick i uppdrag av Vetenskapsakademien att ordna dess mineralsamling, som då förvarades i observatoriebyggnaden. »Och som vägen till Observatorium ansågs alltför mycket öka BergsRådets möda vid samlingens granskande, så biföll K. Acad:n hans begäran

att få Stensamlingen flyttad till Kgl. Myntet hvarästh Hr. BergsRådet då bodde. Efter år 1778, fortsattes ännu denna uppläggning och granskning af Mineralierna, hvilka enligt Cronstedts System till det mästa i samma ordning ännu fin-

När Lagde benmattur ^{är} ar ^{finnen} på en Malen
hög vid Wätthorns Grufvar i Danneborgh 1700.
Then skuride saktarene jernkornen Lyckas vara
en Lärning af en fargnat, som blifvit för
hardt nedfagen, at den mot borkalits Botten
krokt sig på hvar icks mera kunnat utlagas,
hvarigenom skedd, blifvit quarständer.
Sedemera Lärer sina jernparticlar med
vatten inflyktit, som vridas hardend och
sattat maters, som den i sefinnes, in-
dow en tid af 60 år, emiddis borming och
sprängning med knut i först som skur
i Luca Rikets Bergs Lager.

Leonhard Horneman

Fig. 24.

Geschworner LEONHARD HORNEMAN's stil.

nas bibehållne.»¹ I förbigående kan det här erinras om, att nere på Kgl. Myntet befann sig ju även Bergskollegii Mineralkabinett.

Huru länge v. ENGESTRÖM's befattning med Akademiens mineralsamling fortfor, därom föreligga tydligen inga andra uppgifter än den i ovanstående citat givna, att den fortfor även efter år 1778. Greve BIELKE lär ha biträtt v. ENGESTRÖM vid ordnandet (26, pp. 25—26), ehuru det ej nämnes något om vilket år han gjort detta. När BIELKE's gåva av 150 st. (svenska) mineralstuffer år 1785 tillföll Akademien, så borde dessa naturligtvis inordnas i den övriga samlingen, och det synes ej vara osannolikt, att v. ENGESTRÖM fått åtaga sig detta, då ju SPARRMAN icke kan sägas ha varit mineralog.

När det sedan, efter allt att döma i början av 1800-talet, blivit fråga om att få Akademiens mineralsamling ordnad på annat sätt än efter det föräldrade CRONSTEDT'ska systemet, lär det ha blivit v. ENGESTRÖM's efterträdare, PETER JACOB HJELM, som fått i uppdrag att göra detta. HAUSMANN, som nämnt några ord härom (34, III, p. 282), anmärker likvisst, att han icke trodde, att den av så många tjänsteangelägenheter mer än fullt sysselsatte HJELM någonsin skulle få tid därtill, vilket tydligen ej heller blev fallet. Och när mineralsamlingen, som åtminstone under andra årtiondet av 1800-talet förde en så obemärkt tillvaro, att det ej tyckes ha varit mer än ett fåtal personer, som visste att den överhuvudtaget existerade, i början av 1820-talet skulle inventeras, blev det, förutom BERZELIUS, HJELM's efterträdare GUSTAF BROLING, som tillsammans med sina amanuenser vid Bergskollegii Mineralkabinett fick utföra detta arbete.

Det synes sålunda vara antagligt, att det arbete, som ifråga om ordnande m. m. nedlagts på Vetenskapsakademiens mineralsamling under förutnämnda tidsavsnitt, utförts huvudsakligen av tjänstemännen vid Bergskollegii Mineralkabinett. Att därvid en del dupletter avskilts, tyckes få anses som ett fastslaget faktum (71 eller 46, p. 10), och det torde väl då ha varit lätt att utverka tillstånd att med sådana få komplettera Bergskollegii egen samling, om så ansågs önskvärt. Det kanske för övrigt ej mött några svårig-

¹ Utdrag ur den av CONRAD QUENSEL år 1800 i den i det föregående (sid. 14) omnämnda donationsboken givna historiken, som följts vid framställningen i Naturvetenskapliga Riksmuseets Historia (71 eller 46, p. 4).

heter att få övertaga även andra prov än duplettstuffer, ifall vederbörande intendent för sin del ansett ifrågavarande föremål mer eller mindre värdelösa. I varje fall är det ett faktum, att utav alla de prov på S:t Barthélemy's oorganiska naturprodukter, som SAMUEL FAHLBERG på sin tid sänt till Sverige (åtminstone eller uteslutande (?) till Vetenskapsakademien), numera endast två prov synas vara bevarade på Riksmuseets Mineralogiska avdelning, och båda dessa ha kommit dit med Bergskollegii samling. Det ena tillhör tydligen HERMELIN'ska samlingen, som senast år 1815 införlivades med Bergskollegii Mineralkabinett, det andra hör till den serie på 5 st. prov,¹ som (Vetenskapsakademiens naturaliekabinett (?) alias) professor SPARRMAN överlämnat till Bergskollegium.

Av den här lämnade framställningen av relationerna mellan Vetenskapsakademiens naturaliekabinett och Bergskollegii Mineralkabinett, den tidens mineralogiska Riksmuseum, skulle man kunna säga, torde framgå, dels varför jag i det föregående (sid. 26) ansett det vara mycket möjligt, att de ur PSILANDERHJELM's samling härstammande stuffer, som Bergskollegiiisamlingen innehåller, kommit till denna senare direkt från Vetenskapsakademiens naturaliekabinett, dels att det ej på minsta vis behöver ligga något osannolikt i ett annat resultat som jag kommit till, nämligen att ett av ANTON ROLANDSSON MARTIN år 1758 från Spetsbergen hemfört bergartsprov, som av honom överlämnats till Vetenskapsakademiens naturaliekabinett, tyckes vara identiskt med en ännu bevarad stuff i Bergskollegiiisamlingen. Bevisen för att så torde vara förhållandet lämnas i ett efterföljande avsnitt av föreliggande »Studier».

Vi övergå nu till att taga i betraktande förhållandena vid Bergskollegii Mineralkabinett under HJELM's tid.

Efter mineralsamlingens omordnande och betydliga förökande gjorde sig naturligtvis behovet av en ny katalog öfver densamma snart kännbart. När v. ENGSTRÖM avgick som myntvärdie år 1794 och efterträddes av den förutnämnde PETER JACOB HJELM (1746—1813), var emellertid tydligen ännu intet gjort åt denna sak.

¹ De 4 återstående proven torde ha förefunnits, när Bergskollegiiisamlingen överlämnades till Riksmuseet.

N. 7.
Ytterby i Öster,
ärens förken.

N. 1.
Fahlun
Mans Nilsgruf

N. 76.
Södermanland,
Uto.

Fig. 25.
PETER JACOB HJELM's stil.

Det första den senare nu gjorde var att själv upprätta den redan omnämnda summariska förteckningen över stuf-
fernas fördelning i samlingen. Denna katalog bär årtalet

N° 75.
Södermanland
Uto.
—

N° 12.
Faklun, uti Jordbarken,
vid nya Kistvinds byggnader
2. 11 Junii 1729.
—

Fig. 26.

CHRISTOFFER BORG's stil. Angående det till den nedre etiketten hörande
provet se texten sid. 20.

1794. Sedan HJELM härigenom fått en god överblick över
de förefintliga samlingarna, skred han så småningom till för-
fattandet av den egentliga katalogen. Det är nog ovisst,

huruvida han genast kunde göra detta: dels hade han en mångfald andra arbeten om händer, dels kanske det behövdes ytterligare en del förarbeten. I varje fall har han dock säkerligen börjat arbetet åtminstone ett eller ett par år före 1800. Något närmare kan likvisst icke sägas härom, då han ej angivit, när han började det första bandet av katalogen. Däremot har han antecknat, när han avslutade detsamma, och när han påbörjat och avslutat de båda andra band av katalogen, vilka han hann få färdiga.

Denna den egentliga HJELM'ska katalogen är beskrivande och får i detta avseende anses vara åtskilligt fullständigare än den gamla v. ENGESTRÖM'ska.

Vid det förberedande arbetet för katalogiseringen och beskrivningen hade HJELM tydligen under det första tiotalet år hjälp av ett flertal unga auskultanter i Bergskollegium, och bland dessa nämner han särskilt CHRISTOFFER BORG (se Bil. 4) (1779—1837), vilken år 1806 utnämndes till innehavare av den amanuensbefattning vid Mineralkabinettet, vilken på HJELM's förslag då inrättades. BORG tyckes sedan också ha fått hjälpa till mer vid katalogiseringen än vad förut varit fallet. Särskilt märkes detta på själva etiketterna, vilka BORG allt oftare fick skriva. Beskrivningarna i katalogen införde HJELM däremot fortfarande själv. Efter avslutandet år 1808 av katalogens tredje band, varvid förutom en del i början katalogförda utländska samlingar allt det för Sverige och Finland utvalda materialet behandlats, har BORG tydligen fortsatt de förberedande arbetena för katalogiseringen av de återstående utländska stofferna. Någon katalog över dessa delar av samlingarna synes dock aldrig ha blivit påbörjad, kanske beroende på HJELM's tilltagande ålder och sjuklighet. Han avled i slutet av år 1813.

De lokalsviter, med vilka HJELM i slutet av 1790-talet började katalogiseringen, voro alla utländska och till stor del, ehuru långt ifrån uteslutande, nyförvärvade sådana, vilka ej funnos upptagna i den v. ENGESTRÖM'ska katalogen.

Förteckningen över nyförvärven under HJELM's tid måste här bliva skäligen ofullständig. Tydligen under senare hälften av 1790-talet erhöll Bergskollegii Mineralkabinett emellertid av GUSTAF IV ADOLF såsom gåva en större samling sibiriska mineral på 624 stuffer,¹ vidare skänkte dåva-

¹ Det var ej endast till Bergskollegium, som GUSTAF IV ADOLF skänkte

rande hovkansleren LARS V. ENGESTRÖM, GUSTAF V. ENGESTRÖM's broder, som åren 1793—95 varit envoyé i London, en mindre samling engelska mineral, och av generallöjtnanten m. m., friherre CARL AUGUST EHRENSVÄRD, som varit diplomatisk representant för Sverige i London och Paris, inköptes en svit på 450 st. spanska och amerikanska (dessa senare troligen åtminstone huvudsakligen sydamerikanska) mineral. Alldeles i början av 1800-talet tyckes HJELM själv ha överlämnat sin egen (lilla) mineralsamling till Mineralkabinettet, och genom byte eller köp anskaffades mineral m. m. från Schlesien, Preussen och Portugal m. fl. länder eller landsdelar (se Bil. 4). Bl. a. torde man härvid ha trätt i förbindelse med den kände mineralogen KARSTEN i Berlin.

Undertecknade med professor CHRISTIAN HERRGEN's i Madrid namn äro de på Riksarkivet förvarade förteckningarna över dels den s. k. »Spanska Samlingen», dels »Spanska Samlingen, Litt. B». Den förra var på c:a 100 nummer och sammanställd år 1805, den senare omfattade endast 25 nummer och härrör från år 1802. En annan på Riksarkivet förvarad originalförteckning bär påskriften »Wienska Samlingen». Denna handling är undertecknad av (abbé) »Stütz, Directeur et Conseiller de Sa Majesté» samt adresserad till »Sa Majesté le Roi de Suède», vadan det synes som om även denna samling skulle ha erhållits genom GUSTAF IV ADOLF, vartill kan tilläggas, att det i varje fall under dessa oroliga tider säkerligen i allmänhet varit våra diplomatiska representationer i utlandet, som fått förmedla mineralförvärven därifrån. Den »Wienska Samlingen» har antagligen anlänt redan under år 1805, då det väl måste vara detta förvärv från Wien, som HJELM nämnda år häntyder på (se Bil. 4).¹

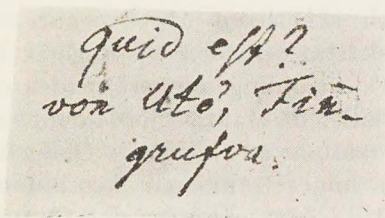
Från gruvorna m. m. i Sverige och Finland inflöto allt fortfarande mineral- och bergartsprover under åtminstone de första åren av HJELM's tid, vartill denne också hänvisar i sina redogörelser (se Bil. 4). Så t. ex. har i Myntverkets arkiv anträffats en av HJELM själv upprättad förteckning över stuffer, som år 1796 ankommit från Finland till presidenten greve F. W. RIDDERSTOLPE (1730—1816) i Bergskol-

mineral; även Uppsala Universitet lär ha fått en samling ryska mineral av honom (34, IV, p. 39), och han lär desslikes ha skänkt mineral även till Lunds Universitet (74, p. 21).

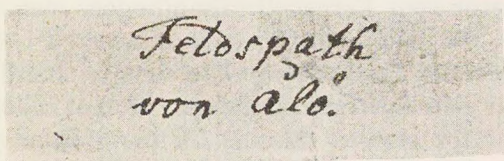
¹ De sålunda redan under HJELM's tid anlända Spanska och Wienska samlingarna höra till det material, som denne icke hann katalogisera.

legium och vilka denne tydligen överlämnat till Mineralkabinettet.

En stor del av förvärven under HJELM's tid synes ha erhållits genom byte; någon gång har Mineralkabinettet t. o. m. försålt mineral. Till stöd för att så varit förhållandet, ha vi dels HJELM's egen utsago (se Bil. 2 och 4), dels ganska många i Myntverkets arkiv förvarade förteckningar över mineral, som tydligen blivit avsända. Endast i några få fall har emellertid på förteckningarna gjorts anteckning om för vilken person försändelsen varit avsedd, och då så verkligen

Quid est?
von Uto, Fels-
grufve.

Felspath
von Alo.

Fig. 27.

KARL LUDWIG GIESECKE's stil på originaletiketterna till ett par stuffer, som ingå bland det av HJELM katalogiserade materialet.

skett, ha namnen visat sig vara antingen så gott som oläsliga eller så obekanta, att jag ej ansett det vara av något intresse att här anföra dem.

I förbigående kan kanske förtjäna omnämnas, att Bergskollegii Mineralkabinett tyckes ha hört till de institutioner och privatpersoner, som direkt av KARL LUDWIG GIESECKE erhållit en del mineralprov under dennes vistelse i Sverige år 1804. Åtminstone finnes bland det av HJELM katalogiserade materialet två stuffer, vilkas originaletiketter visa GIESECKE's stil.

Senast i senare hälften av 1790-talet, eventuellt dock före HJELM's tid, uppträdde även advokatfiskalen i Bergs-

kollegium DANIEL LITHANDER (1731—1806) och en av de förste baronerna Adelsvärd i Åtvidaberg såsom donatorer av enstaka föremål till Mineralkabinettet.

Genom mineralbytet fick Mineralkabinettet naturligtvis mineral från en mängd därstädes förut ej representerade fyndorter, men stuffernas totala antal torde därigenom ej ha förändrats. Trots det att man även sålde mineral, ökades emellertid tydligen samlingen genom gåvorna och inköpen rätt betydligt under HJELM's tid. År 1805 uppgiver denne sålunda (se Bil. 4), att han uppskattade samlingen till c:a 13,000 stuffer (häri sannolikt den FUNCK'ska samlingen ej inberäknad), och säkerligen något senare, men antagligen samma år, uppskattar han den till ungefär 14,000 (se Bil. 5) eller, om FUNCK'ska samlingen inberäknades, c:a 16,000 stuffer.

Vid det tillfälle, då HJELM gjorde denna sistnämnda uppskattning, var, såsom av bilaga 5 framgår, en av landets största, privata mineralsamlingar hembjuden (staten eller) Bergskollegium till inköp, nämligen den CHRISTOPHERSSON'ska samlingen, vilken hopbragts av livmedikus ANDERS CHRISTOPHERSSON,¹ vilken avlidit i juni år 1804. Visserligen var den ej så stor som Bergskollegiisamlingen, men av HJELM's redogörelse för den förra framgår, att den i rent mineralogiskt hänseende överträffade den senare åtskilligt, kanske t. o. m. var den förnämsta i landet. Något inköp för Bergskollegii eller för statens räkning för övrigt kom tydligen icke till stånd, och troligen ej heller till någon annan inom landet, utan samlingen har väl säkerligen gått till utlandet.²

I början av 1800-talet besökte några framstående utländska mineraloger och geologer Sverige, och under uppehåll i Stockholm bedrev de rätt omfattande studier i Bergskollegii Mineralkabinett, för vilka de mer eller mindre detaljerat redogjort i sina tryckta skrifter. De uttalanden, som ifrågavarande forskare, tyskarna J. F. L. HAUSMANN (34, Th.

¹ Samlingen finnes omnämnd i litteraturen i t. ex. WEBER och MOHR's resebeskrivning av år 1804 (74, p. 141).

² Kan det möjligen ha varit CHRISTOPHERSSON's samling, som inköpts av BRUUN-NEERGAARD? Se noten å sid. 31. I detta sammanhang kan kanske också förtjäna omnämnas, att staten tydligen år 1792 erbjudits en annan samling till inlösen, nämligen den bekante BENGT ANDERSSON QVIST's (assessor i Bergskollegium, 1726—1799) ädelstenssamling på 1440 st., vilken han mot en vedergällning av 3092 Rdlr 24 sk. 4 runstycken önskade överlämna till publik institution. Ej heller i detta fall torde något inköp ha kommit till stånd inom landet.

III, p. 293 ff.) och LEOPOLD v. BUCH (10, p. 52) samt engelsmannen THOMAS THOMSON (68, p. 105 etc.), offentliggjort, äro de enda, som mig veterligt finnas i tryck om Bergskollegii Mineralkabinett från denna tid.

Av allt att döma överdriver man icke, om man säger, att Bergskollegiisamlingen fortfarande, liksom förut under 1700-talet och efteråt ännu ett antal år framåt, var en av de allra förnämsta ej blott bland de offentliga, utan även bland de många privata, värdefulla samlingar som funnos i Sverige på denna tid. Av de offentliga samlingarna i landet var det endast Uppsala Universitets, som kunde anses vara minst lika god. I vissa avseenden ansågs tydligen den senare vara bättre, under det att Bergskollegiisamlingen hade försteget i andra.

Genom uppgifter i HJELM's kataloger och i en i Bergskollegiiarkivet på Riksarkivet förvarad inventariiförteckning från år 1806 får man ganska väl reda på huru man hade det anordnat i Bergskollegii Mineralkabinett under HJELM's tid.

Mineralkabinettet bestod (efter Mynthusets ombyggnad på 1780-talet) av tre rum, nämligen »Stora Rummet», »Melanrummet» och »Duplet- eller Innersta Rummet».

I »Stora Rummet» stodo först och främst 13 st. numrerade, »enkla och dubbla Mineralskåp», som alla tyckes ha varit avdelade i en övre och en undre hälft. Tre av dem voro försedda med glasdörrar, och i dessa skåp ersattes lådorna i den övre avdelningen av 5 st. hyllor, på vilka de s. k. »Paradstufferna» till största delen voro placerade. Sådana stodo emellertid även uppå mineralskåpen i gemen i detta rum.

Vid ett av fönstren stod ett antagligen mindre mineral-skåp utan nummer, det s. k. »Fönsterskåpet». På en piedestal invid ett av de numrerade skåpen var placerad en stor, förstenad trädstam, det s. k. »petrificerade Coccosträdet», vilket synes ha varit en av Mineralkabinettets stora märkvärdigheter. I själva piedestalen, som var av trä, voro 8 st. lådor för mineral inrättade (»Skåpet i Piedestalen» eller »Pelareshåpet»).

I rummet fanns dessutom ett större skrivbord, i vars lådor också en del mineralsviter förvarades. Bredvid piedestalen med det »petrificerade Coccosträdet» stod ett av EM. SWEDENBORG skänkt mosaikbord, vilket denne låtit göra i

Rum på 120 timmar och utan tvivel var identiskt med det bord, som SWEDENBORG år 1763 omnämnt i Vetenskapsakademiens Handlingar (67, p. 113). Då var bordet tydligen ännu i hans egen ägo. Något närmare kan visserligen icke sägas om när Mineralkabinettet erhöill det ifrågavarande bordet, men enligt en anmärkning i den år 1785 daterade FUNCK'ska katalogen, fanns bordet då på Bergskollegium. SWEDENBORG dog, som bekant, år 1772.

Vid ett av fönstren stod ännu ett bord, vars skiva bestod av brun Ölandskalksten och i vilken voro inlagda 120 st. plattor av olika italienska marmorarter. Detta bord hade Mineralkabinettet erhållit av greve BIELKE, vilken fått marmorplattorna i föräring av GUSTAF III, när denne hemkom från sin italienska resa.

Över två av skåpen hängde större medaljonger, den ena visande TORBERN BERGMAN, den andra SVEN RINMAN.

Medaljongen av TORBERN BERGMAN var av tackjärn, gjuten vid Hällefors styckebruk efter det av SERGEL modellerade originalet och bronserad av SVEN RINMAN's son, bergmästare CARL RINMAN, vilken säges ha låtit gjuta flera sådana pjäser, av vilka Bergskollegium inköpt det ifrågavarande exemplaret.

SVEN RINMAN's bild åter var i gips och likaledes efter modell av SERGEL.

På ömse sidor om det skåp, över vilket TORBERN BERGMAN's bild satt, voro 2 st. armerade »magnetstenar, som hvardera draga sina sju skålpund», upphängda.

I »Stora Rummet» förvarades tydligen huvuddelen av de egentliga lokalsamlingarna, under det att i »Mellanrummet» den i tre mineralskåp förvarade FUNCK'ska samlingen fått sin plats. I detta rum stodo även 2 st. bokskåp, i vilka Mineralkabinettets bibliotek förvarades, och dessutom 2 st. glober.

I det återstående av Mineralkabinettets tre rum, »Duplet- eller Innersta Rummet», som från början tydligen hyst så gott som uteslutande dupletter, hade man förutom ett »gammalt rankigt Bord med Låda under» m. m. en hel del mineralskåp och 6 st. öppna hyllfack i 8—9 avdelningar. På och i dessa hyllor voro de av dupletterna, som före HJELM's tid tyckas ha varit placerade på själva golvet, upplagda efter lokaler. Övriga dupletter förvarades i 12 eller, som vi kanske

hellre skulle säga, 4 st. sammansatta och med dörrar försedda skåp, i det att delskåpen voro ställda 3 och 3 på varandra. Dessutom voro i detta rum placerade 6 st. små röda skåp (»Röda skåpen»), vilka innehöllo de till den egentliga samlingen hörande lokalsviter, som ej fått plats i skåpen i »Stora Rummet». »Röda Skåpen» kanske också tillkommit först under HJELM's tid, och detta var i varje fall händelsen med det i detta rum ställda (då nya), pärlfärgade skåp med glasdörrar, i vilket den av GUSTAF IV ADOLF skänkta sibiriska mineralsamlingen blivit inrymd. Innanför glasdörrarna i detta skåp voro överst 8 st. hyllor och under dessa 3 vertikallrader lådor med 6 st. lådor i varje rad. På detta skåp voro några större stuffer ur samma samling upplagda.

Till slut bör omnämnas, att på bordet i detta rum stod ett skrin eller schatullskåp med 4 st. lådor, det s. k. »Schatullet för ädla stenar».

Etiketterna utskrevos under HJELM's tid i allmänhet på sådana delar av (till honom adresserade) brev och andra handlingar, vilka ej voro skrivna på mer än en sida eller oskrivna. Detsamma var f. ö. ibland fallet redan under v. ENGESTRÖM's tid.

Ätminstone de stuffer, som hörde till de av TILAS etiketterade delarna av Bergskollegii gamla samling, lågo från början i askar av hopviket, tjockt gråpapper, vilka tydligen gjordes så, att de passade precis till de stuffer, som de voro avsedda att hysa. Också under v. ENGESTRÖM's tid synes man i allmänhet ha förfarit på samma sätt, även om det framgått, att v. ENGESTRÖM använt äldre askar till nya stuffer i de fall, då han kasserat(?) de ursprungligen däri befintliga. De askar, som HJELM anskaffade för de under hans tid nytillkomna stufferna, voro däremot av ett annat slag, som i huvudsak överensstämde med de intill senaste tid brukliga typerna. Dessa förhållanden ha en viss betydelse för den, som har att arbeta med Bergskollegiisamlingen, varför jag velat i förbigående säga några ord därom.

Även den FUNCK'ska samlingens stuffer voro tydligen redan vid överlämnandet inrymda i likadana askar, som de av TILAS och v. ENGESTRÖM använda, numrerade efter ett särskilt system. Därvid voro, av allt att döma, från början endast i något enda undantagsfall etiketter utskrivna eller behållna, utan man fick gå efter de på stufferna klistrade

Gustafvas

1484 F. S.

Trippe
gjord af Skj-
dals Lera
Köfva. af B. R. G. v. c.

En Skjcke af den Bergkni-
stall, af 10 hunder wigt. som år
1775 brändes på Skjjon Skog
när Philipstad, den blef genom
de kunnighets, o kunnighets, vinner
slagen, inmer upvisades för Bergmä-
staren Leijel.

Fig. 28.

Bergsrådet GUSTAF BRÖLING's stil. På den öfversta etiketten hänvisar »1484 F. S.» till katalogen öfver FUNCK'ska samlingen.

nummerlapparna och slå upp motsvarande nummer i FUNCK'ska katalogen.

Såsom redan omnämnts, utnämndes dittillsvarande proberaren GUSTAF BROLING till myntvärdie och därmed till föreståndare för Mineralkabinettet efter HJELM i slutet av år 1813. Till en början hade han därvid BORG såsom amanuens. Redan efter ett par månader befordrades emellertid denne till proberare efter BROLING, och samtidigt förordnades den sedan så bekante JAKOB HENRIK AF FORSELLES (1785—1855) till amanuens vid Mineralkabinettet. Om denne i verkligheten någonsin biträtt vid arbetena härstädes är mig obekant — hans arbetskraft togs i varje fall redan under hans amanuens-tid i anspråk även för andra uppgifter, och några vare sig direkta eller indirekta vittnesbörd om hans eventuella verksamhet till Mineralkabinettets fromma tyckes Bergskollegiisamlingen i sitt nuvarande skick icke kunna lämna. Däremot kan det anses såsom fastslaget, att BORG's arbete för Mineralkabinettet icke alls upphörde med att han befordrades till proberare, ehuru inga direkta uppgifter om något sådant förhållande mig veterligt förefinnas. Dessutom har även BROLING tydligen fått icke så obetydlig hjälp av unga auskultanter m. m., antagligen sådana, som för tillfället arbetat på Bergskollegii laboratorium.

Enligt en uppgift i Bergskollegii auskultantmatriklar (79) blev f. ö. dåvarande auskultanten, sedermera professorn och överdirektören NILS VILHELM ALMROTH (1797—1852)¹ förordnad till vice amanuens vid Mineralkabinettet år 1815, medan FORSELLES ännu var den ordinarie amanuensen.

Redan tämligen snart efter det BROLING blivit föreståndare för Bergskollegii Mineralkabinett tyckes detta ha haft att anteckna en högst väsentlig tillökning i samlingen, nämligen genom förenandet av de på den tiden berömda HERMELIN'ska samlingarna med de förutvarande kollektionerna. Visserligen har jag icke någon direkt uppgift föreliggande om tidpunkten för det ifrågavarande förvärvet (inköpet), och jag kan sålunda nu icke bestämt förneka möjligheten av att de HERMELIN'ska samlingarna skulle kunna ha kommit till Bergskollegium redan någon kortare tid före HJELM's fränfälle. Likvisst synes det mig mest sannolikt, att samlingarna över-

¹ ALMROTH's egen mineralsamling förvärvades av Riksmuseet efter hans fränfälle under C. G. MOSANDER's tid.

N: 235.
Kurra.
Abrahams Margning. S. L.

N: 53.
Mulltorps
Käferbrädd.
Käkinors Årvid. S. L.

Haukivara
Sornia Lappmark
Jukkasjärvi Sorku
Wästerbotten
32

Fig. 29.

JOHAN REINIUS' stil på etiketter till stuffer ur säkra (katalogiserade), resp. förmodade delar av de HERMELIN'ska samlingarna. Den mellersta etiketten hör till ett av de prov av kolm, som väl legat till grund för HERMELIN's beskrivning år 1767 (35, pp. 32—33) av de av honom upptäckta »stenkolen» vid Mulltorp (= Mölltorp).

lämnats i samband med att SAMUEL GUSTAF HERMELIN (1744—1820) i början av år 1815 tog avsked från sin dittills inne-

N° 13.
 Sömarps Stenbrott
 Guncita Härad
 Skåne

N° 14.
 Sömarps å mitt för
 Cimbrisk ångar 200 famn
 väster från Hamnebro
 Skåne

Fig. 30.

JOHAN REINIUS', resp. DAVID VOLRATH TRIBLER's stilar på etiketter till stuffer ur en skånsk lokalsamling, som torde ha hört till den ej katalogiserade delen av de HERMELIN'ska samlingarna.

havda bergsrådsbefattning. I varje fall funnos hans samlingar på Mineralkabinettet i slutet av år 1815, där de i 13

N° 57.
Skillinge Kauman
Ingelsta #

B. 16.
Juliana Mariegräfin
Humedal. Kongsberg.

G. 6.
Kungens gräfs
Roraa

Fig. 31.

DAVID VOLRATH TRIBLER's stil på etiketter till stuffer, som troligen höra till de ej katalogiserade delarna av de HERMELIN'ska samlingarna. Den översta etiketten hör till en stuff ur samma skånska serie som etiketterna i fig. 30, och här äro med HERMELIN's egen stil ett par ord tillskrivna.

st. samlingarna tydligen åtföljande skåp voro placerade i »Innersta rummet». Uppgiften om att HERMELIN's kollektioner vid denna tid verkligen funnos i Bergskollegii Mineralkabinett har jag hämtat ur en av BROLING då upprättad inventarieförteckning, som finnes på Riksarkivet. Antagligen voro skåpen till HERMELIN'ska samlingen låga och till ett antal av 3 à 4 st. placerade på varandra; man synes endast ha behövt flytta den serie av 12 st., 3 och 3 på varandra ställda, smärre skåp

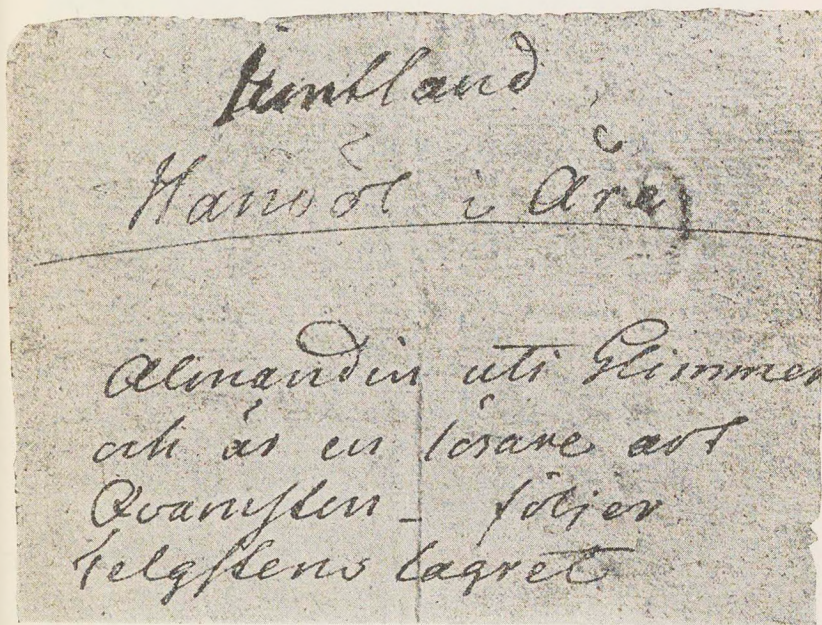

Fig. 32.

Bergshauptman ANDERS POLHEIMER d. ä:s stil på originaletiketten till en stuff ur HERMELIN'ska samlingarna.

som omtalats i det föregående från det ifrågavarande rummet för att den nytillkomna samlingen skulle få plats. Dessutom fick man i samma rum utrymme övrigt även för både det SWEDENBORG'ska och det BJELKE'ska bordet, vilka flyttats hit in från »Stora Rummet», där man i stället placerade de från innersta rummet utflyttade mineralskåpen. Till slut ger ej heller den sammanlagda nuvarande omfattningen av de säkra och de förmodade HERMELIN'ska samlingarna anledning förmoda, att det varit fråga om annat än smärre skåp.

En stor del av den HERMELIN'ska samlingen var redan vid överlämnandet av densamma katalogiserad, men tydligen omfattade den även rätt mycket okatalogiserat material. Detta senare har det varit vissa särskilda svårigheter att

Gefuss Robota well

Reventkovs & Gufow na°
Madeland i Wouigen

Fig. 33.

Bergmästaren och assessorn ANTON SWAB's (1763—1809) stil på etiketter till norska stuffer, som väl antagligen höra till de okatalogiserade delarna av de HERMELIN'ska samlingarna.

nu någotsånär säkert avgränsa från övriga delar av Bergskollegiisamlingen, i varje fall innan jag fick klart för mig att CHRISTOFFER BORG ej alls slutade sina arbeten på Mineralkabinettet i och med det att han slutade såsom amanuens därstädes i början av år 1814.

Den katalogiserade delen av HERMELIN'ska samlingen omfattade material från dels de norrländska länen, dels Finland och dels Västergötland. Katalogen är odaterad, men den synes i huvudsak ha förelegat färdig redan vid HAUSMANN's vistelse i Stockholm vintern 1806—07 (34, III, p. 302). Den är liksom etiketterna skriven med JOHAN REINIUS' (student i Åbo år 1792, död år 1843) stil; av denne säger sig också HERMELIN i sin år 1804 utgivna »Mineralhistoria öfver Lappmarken och

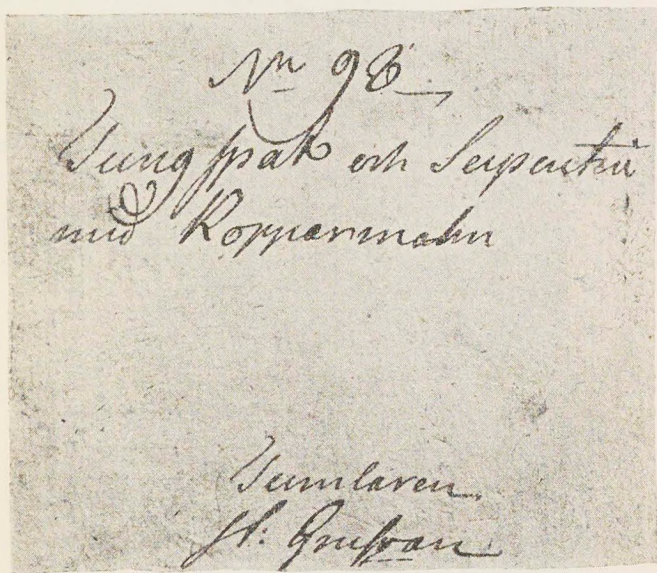
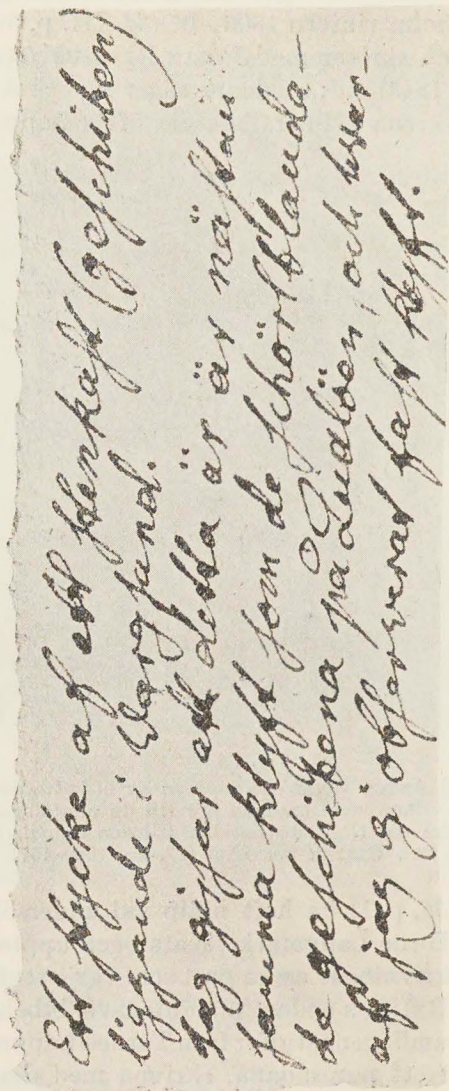

Fig. 34

Samme (se fig. 33) ANTON SWAB's stil på en av etiketterna till en mineralsvit från Falun, vilken serie troligen hör till de okatalogiserade delarna av de HERMELIN'ska saml. Etiketten hör till den anhydritförande stuff, som PER GEIJER beskrivit (27, pp. 156—157).

Vesterbotten» (36, p. 1) ha haft hjälp vid undersökningen av mineralen från Torne Lappmark. Katalogen upptager mycket fullständiga beskrivningar av så gott som varje stuff. Original-etiketterna har REINIUS endast undantagsvis bibehållit; bland HERMELIN'ska samlingens stuffer från Torneå Lappmark har jag dock observerat ett par sådana, skrivna med den förut omnämnde PEHR ADLERHEIM's stil. Att HERMELIN i överensstämmelse härmed uttryckligen sagt sig inneha av ADLERHEIM därstädes gjorda samlingar, har jag förut omnämnt (sid. 26). För övrigt torde den HERMELIN'ska samlingens norr-

ländska material till kanske större delen ha utgjorts av sådant, som insamlats vid de resor och undersökningar, som på HERMELIN's föranstaltande företagits av dåvarande protonotarien

Ett flycke af ett flenkraft (geschiben)
 liggande i Bergfjället.
 Jag gifvar ett delat är är nästan
 samma klyft som de schörflädda-
 de geschibena på Lualöen, och hvar-
 af jag g' offorradt fast klyft.

Fig. 35.

GEORG WAHLENBERG's stil på originaletiketten till en stuf, som tydligen härrör från hans resa i
 Finmarken m. m. år 1802.

i Bergskollegium CARL MAGNUS ROBSAHM (adlad af ROBSON, 1776—1840), bergmästaren ANTON SWAB (1763—1809), konstmästaren i Falun CLAES ANDERS WALLMAN (1774— efter 1839)

och bergmästare CARL ANDERS HJORT AF ORNÄS (1765—1809)
i åtminstone Luleå Lappmark och Västerbotten (jfr 36, pp.

Glimmar klyft med grana
der lagen i bergel på udi
den af fasta ländet 1/2 mil
foder om Mäsöen i Finmar-
ken. Tycktes utgöra swäfvande
de gångrar i Skifferberget.

N:o 2.
Kroffjordens
Kistfjors.
Prusta och utvidning
på en bergvägg.
Lagen d. 21 Maj

Fig. 36.

Etiketter till stuffer, som båda säkerligen härröra från GEORG WAHLENBERG's resa i Finmarken år 1802. Den övre etiketten är skriven med WAHLENBERG's egen stil, den andra med S. G. HERMELIN's. »N:o 2.» är dock senare tillagt med CHRISTOFFER BORG's stil.

1—2). REINIUS har också både i katalogen och på etiketterna givit talrika hänvisningar till åtminstone SWAB's och

gö. 2 fl. Hålsjöberg
1746

Laffjöberg
Hörsöberg

Stenmols
Boferup

Fig. 37.

S. G. HERMELIN's stil.

WALLMAN's dagböcker. Om dessa senare möjligen kunna finnas bevarade, därom har jag mig för närvarande intet bekant.

Några stuffer från Jämtland, som erhållits av bergshauptman ANDERS POLHEIMER d. ä. (1746—1811), äro införda

i katalogen med HERMELIN's egen stil. Några av dessa senare stuffer ha återfunnits med POLHEIMER's originaletiketter bevarade (fig. 32).

Det katalogiserade västgötamaterialet har kanske till väsentlig del utgjorts av HERMELIN's egna insamlingar på 1760-talet.

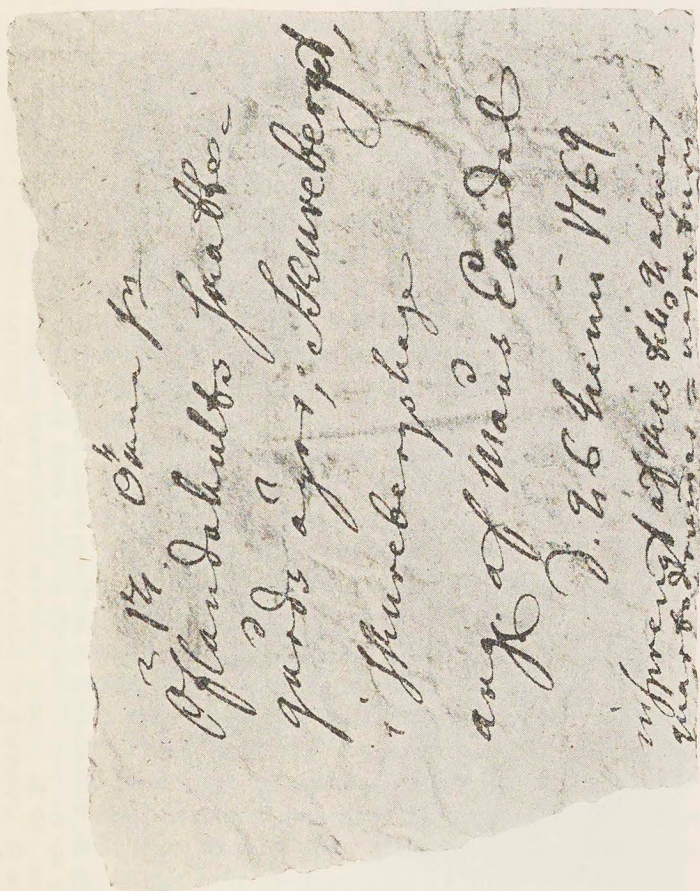

Fig. 38. S. G. HERMELIN's stil.

Bland stufserier, som torde ha hört till HERMELIN'ska samlingens okatalogiserade delar, märkas först och främst ett par från Skåne. På den ena av dessa äro originaletiketterna i stor utsträckning bevarade, och många av dessa, särskilt de till stuffer från Boserup, där ju HERMELIN själv bedrivit en del undersökningar, visa hans egen stil (fig. 37). Den andra skånska serien har tydligen redan medan samlingarna

ännu voro i HERMELIN's ägo, blivit nyetiketterad och det av dels REINIUS (fig. 30), dels sedermera bergsrådet DAVID VOLRATH TRIBLER (1785—1850) (fig. 30 och 31), och på en av de med TRIBLER's stil utskrivna etiketterna har även HERMELIN själv gjort en anteckning (fig. 31).

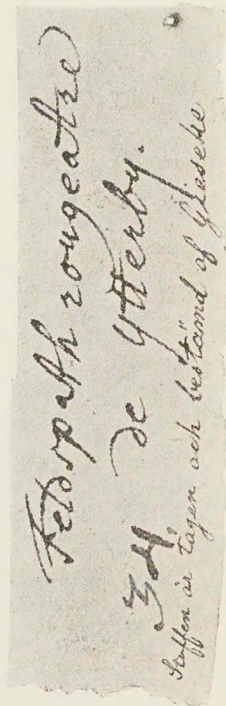
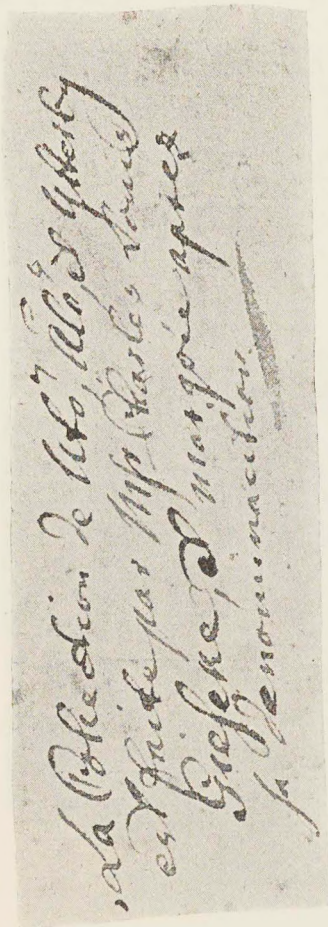

Fig. 39. Etiketter till en stufv, som tyckes ha hört till HERMELIN'ska samlingen. Den övre är skriven med HERMELIN's stil, den andra visar först och främst K. L. GISECKE's stil, men »34» är tydligt ditskrivet av HERMELIN och den nedersta raden av framl. assistenten G. LINDSTRÖM vid Riksmuseets Min. avd. GISECKE-stuffarna härstades ha förut omnämnts av A. E. NORDENSKIÖLD (55, p. 75) och K. J. V. STEENSTRUP (55, p. XIV).

Vidare finnas ett flertal norska mineral- och bergarts-serier, däribland ett par från Kongsberg, som likaledes äro etiketterade av TRIBLER (fig. 31) och kanske delvis samlats av HERMELIN själv under hans resor i dessa trakter (de TRIBLER'ska etiketterna äro troligen inga originaletiketter, utan dessa torde vara bortkastade).

Andra norska malm- och bergartssviter äro till stor del etiketterade med bl. a. den nyssnämnde ANTON SWAB's stil (fig. 33), och på en (nyare) etikett till en av de stuffer, som höra hit, har med G. BROLING's stil blivit antecknat, att stuffen hör till HERMELIN'ska samlingen.

Bland inbundna handlingar på Mineralogiska avdelningen, vilka f. ö. ej alls ha något med Bergskollegiisamlingarna att göra, finnes även en med den redan ett par gånger omnämnde ANTON SWAB's stil skriven »Förteckning på Stuffer från Västerbottens Län och Norrige». Ganska många av de härstädes upptagna stufferna ha återfunnits, och etiketterna till dessa äro utskrivna med JOHAN REINIUS' stil (nederst i fig. 29). För så vitt jag kunnat utröna, föreligger ingen sannolikhet för att Riksmuseet skulle ha fått dessa stuffer på något annat sätt än genom Bergskollegiisamlingarna, och då får det väl anses vara tämligen otvivelaktigt, att även denna serie hört till de HERMELIN'ska samlingarna.

Jag har dessutom kunnat tämligen fullständigt sammanställa en rätt stor serie mineral m. m. från Falu gruva, och de tillhörande etiketterna visa samme ANTON SWAB's stil (fig. 34). Visserligen gjorde ju denne på HERMELIN's initiativ vidlyftiga förarbeten för en beskrivning av nyssnämnda gruva, vilka arbeten avbrötos genom SWAB's förtidiga död år 1809, men jag tror ändock knappast, att han verkligen själv sammanställt den ifrågavarande stuffserien. Av allt att döma äro nämligen de med SWAB's stil skrivna etiketterna ej originaletiketter. Jag är benägen att tro, att även dessa stuffer, över vilka ingen förteckning synes finnas bevarad, hört till den HERMELIN'ska samlingen.

Bland norska bergarts- och mineralsviter finnes även en mycket ofullständigt bevarad sådan från Finmarken, till vilken originaletiketterna äro utskrivna med GEORG WAHLENBERG's stil (fig. 35 och 36). Ifrågavarande stuffer härröra av allt att döma från dennes resa i Finmarken år 1802. Etiketten till en stuff, som synes höra till samma serie, är utskriven med HERMELIN's egen stil (fig. 36), och det synes sålunda antagligt, att den ifrågavarande, av WAHLENBERG insamlade stuffserien från Finmarken verkligen tillhört S. G. HERMELIN, på vars föranstaltande WAHLENBERG's resa som bekant företogs. Att HERMELIN i sin samling förvarade bergartsprover även från nordligaste Norge, framgår för övrigt

av HAUSMANN's resebeskrivning (34, III, p. 303), liksom man av dennes redogörelse för den HERMELIN'ska samlingen (l. c.) kan utläsa, att det i denna ingick material även från Skåne, vilket ju kan sägas bekräfta det resultat, vartill jag kommit i den föregående utredningen.

Ytterligare har jag kunnat sammanställa några obetydliga rester av en liten samling från Utö, Ålö och Ytterby, som HERMELIN synbarligen fått emottaga av den i det föregående redan omnämnde KARL LUDWIG GIESECKE (fig. 39), angående vars vistelse i Sverige år 1804 TH. M. FRIES insamlat en del uppgifter, som återfinnas hos K. J. V. STEENSTRUP (65).

Till slut finnes också ett antal stuffer, alla med HERMELIN's stil på etiketterna, vilka bl. a. påminna om att han på sin tid haft överinseendet över de ädlare bergverken i riket (fig. 37, överst, och fig. 38).

Sedan Bergskollegii Mineralkabinett emottagit de HERMELIN'ska samlingarna, var tydligen kompletterandet av den för vissa delar av ifrågavarande samlingar ännu felande nyetiketteringen (för katalogisering) en av de uppgifter, som man närmast tog itu med.

Av stilarna på de därvid utskrivna etiketterna att döma, var det dels den i det föregående redan omnämnde N. W. ALMROTH (fig. 40), dels en annan ung tjänsteman vid Bergskollegium, CARL ABRAHAM BROLING (1791—1851) (fig. 41), dels ännu ett biträde, vars stil jag hittills ej identifierat, som förutom GUSTAF BROLING själv och CHRISTOFFER BORG utförde detta arbete (varvid de gamla etiketterna bevarades). Så långt som till påbörjandet av någon katalog tyckes man dock icke ha kommit, och till t. ex. vissa delar av den HERMELIN'ska samlingens svenska material ha ej ens några nya etiketter utskrivits, kanske beroende på att ifrågavarande stuffer kunde anses såsom dupletter.

En annan uppgift, som man nu på allvar tog itu med, var upprättandet av en systematisk mineralsamling. Såsom man finner av ett par av de i det efterföljande avtryckta bilagorna (Bil. 2 och 4), hade redan HJELM åtminstone planer på att söka få till stånd en sådan. Jag skulle dock vilja hålla för sannolikt, att man under HJELM's tid näppeligen hann komma nämnvärt längre i detta avseende; i varje fall kan det nog bestämt sägas, att professor N. G.

N
 Anne Chataurie gr.
 i Holden Socken 1/2 mil
 öfvan för. Fjällen

N
 Knattstaads Grufwa
 i Westby Socken 2
 mil från Moss

N
 Dorothee Gruf
 wa vid Järstede
 grufwa 1/2 mil
 från Drammen

Fig. 40.

N. W. ALMROTH's stil.

N^o
Jons Anstas
Skjerpens vid
Kongsberg
Norrige

N^o
Norrige
Christi Ete Grefse
Nammedal Kongsberg

N^o
Norrige
Aana Grefse

Fig. 41.

CARL ABRAHAM BROLING's stil.

SEFSTRÖM's uttalande (se fig. 55), att »Funkiska Samlingen omrangerades under Hjelms tid af Borg till Systematisk Samling efter Karstens system», ej giver en riktig uppfattning av förhållandena sådana de måste ha varit.¹

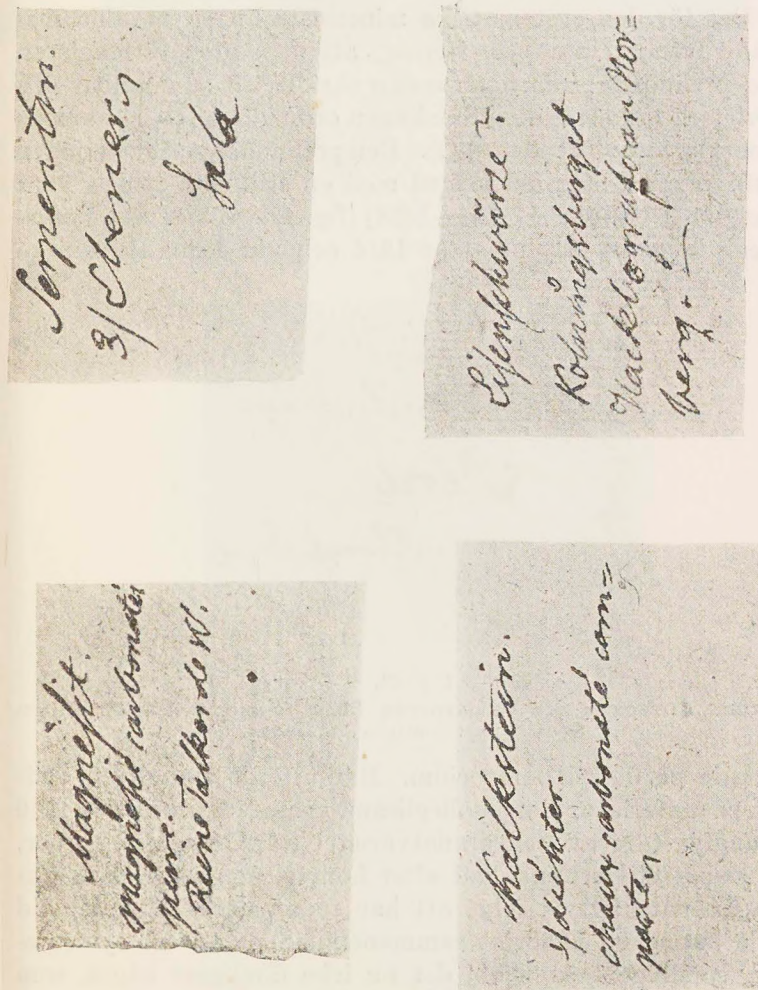

Fig. 42. EMANUEL ROTHOFF's stil på (preliminärt utskrivna) etiketter till Systematiska mineralsamlingen.

Att det i varje fall till mycket stor del varit just den FUNCK'ska samlingens stuffer, som man utvalt vid uppstäl-

¹ Detsamma måste tydligen sägas även om det uttalande, sem SEFSTRÖM gjort om det i den v. ENGESTRÖM'ska katalogen upptagna materialet genom en blyertsanteckning i denna (se fig. 55).

landet av den systematiska samlingen, är likvisst alldeles riktigt, men man använde därvid bl. a. även material ur t. ex. de »Spanska» och »Wienska» samlingarna, som omnämnts i det föregående, och dessutom enstaka stuffer ur de av HJELM katalogiserade lokalsamlingarna.

Det för den systematiska mineralsamlingen utvalda materialet visar i sin etikettering, att man först företagit en mera preliminär sådan och sedan skridit till en definitiv och utförligare etikettering. Samlingen ordnades efter KARSTEN's »Mineralogische Tabellen» (41). Den preliminära etiketteringen är till mycket stor del utförd med en stil, som tyckes vara EMANUEL ROTHOFF's (1788—1832) (fig. 42), vilken blev Bergskollegii kemiska stipendiat år 1814 och vid denna tid kanske

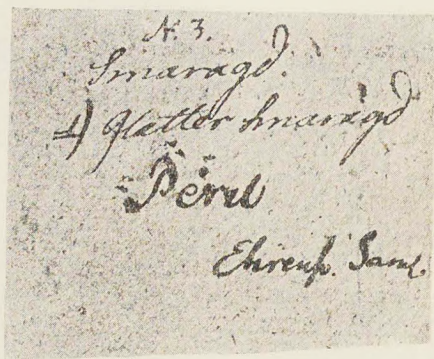

Fig. 43.

EMANUEL ROTHOFF's och CHRISTOFFER BORG's stilar på etiketten till en stuff i Systematiska samlingen.

arbetade på dess laboratorium. Han utförde visserligen, tydligen på material ur Bergskollegiisamlingen, redan senast år 1810 sin analys (61) av den granatvarietet från Långbans gruvor, som sedan blivit uppkallad efter honom, och alldeles otänkbart är naturligtvis icke, att han redan under HJELM's tid skulle kunna ha påbörjat sammanställandet av den systematiska samlingen, även om det nu icke föreligger något, som direkt antyder, att så skulle vara förhållandet. Jämte ROTHOFF ha även både GUSTAF BROLING och BORG i enstaka fall utskrivit preliminära etiketter till den ifrågavarande samlingen.

Troligen redan i samband med själva sammanställandet av denna lät G. BROLING upprätta en katalog över den-

urane oxyde vert
dans un granite décomposé
de chanceloupe près de
Orhazès. Dent. de la haute
Sienne.

Flomb phosphate
violet à gros cristaux

104
phosphor bleu
à facies flomb
phosphate arsenicé
H.

Fig. 44.

De båda övre etiketterna, vilka höra till stuffer, som Mineralkabinettet erhöill i december 1816 av presidenten S. LÖFVENSKIÖLD, visa GILLET DE LAUMONT's stil. Den nederst avbildade etiketten, som hör till samma stuf som den mellersta, visar det typiska utseendet på de definitiva etiketter, som CHRISTOFFER BORG efter KARSTEN's Tabeller utskrev till den systematiska samlingen.

samma.¹ Denna, som förvaras i Bergskollegii arkiv på Rks-arkivet, är skriven med N. W. ALMROTH's, GUSTAF BROLING's och EMANUEL ROTHOFF's (?) stilar, men är ej fullständig, utan omfattar endast en del, om ock en större sådan, av mineralsystemet.

Det typiska utseendet av de definitiva etiketter, som BORG sedan utskrev, framgår av fig. 44. Någon enda gång kan det inträffa, att både ROTHOFF's och BORG's stilar uppträda på samma sida av dessa etiketter, såsom i fig. 43.

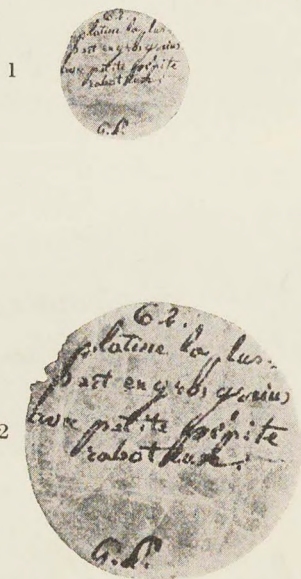

Fig. 45.

1. En med GILLET DE LAUMONT's stil utskriven etikett till en stuff i hans mineralsändning av år 1819. Verkliga storleken. 2. Samma etikett, något mer än 2 ggr förstörd.

I december år 1816 erhöill Mineralkabinettet såsom gåva av dåvarande presidenten i Bergskollegium, friherre SALOMON LÖFVENSKIÖLD (1764—1850) ett mindre antal mineralstuffer, över vilka en förteckning finnes (76) och vilkas originaletiketter visa den bekante bergsmannen och mineralogen GILLET DE LAUMONT's stil (fig. 44). En av dessa stuffer, vars originaletikett är bevarad, är desslikes försedd med en av

¹ På Riksarkivet förvaras densamma bland »Handböcker», vartill tydligen en med N. G. SEFSTRÖM's stil gjord blyertsanteckning i densamma givit anledning.

BORG's vanliga, typiska etiketter för den systematiska samlingen. Detta förhållande utgör det viktigaste av bevisen för mitt påstående, att BORG arbetat med mineralsamlingens ordnande under flera års tid även efter sedan han upphört att vara amanuens vid Mineralkabinettet vid början av år

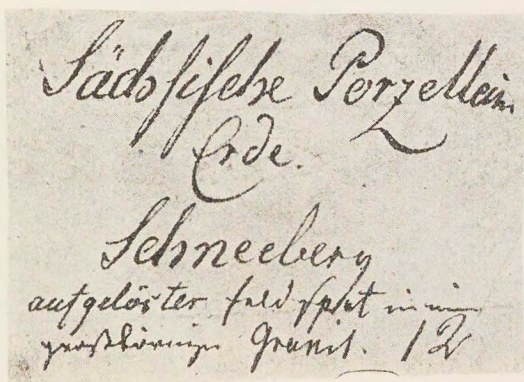
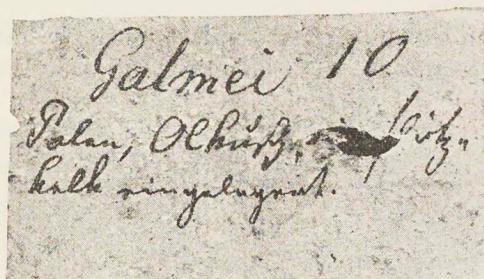

Fig. 46.

Ett par av etiketterna till baron S. A. W. v. HERDER's mineral-sändning. (v. HERDER's egen stil?)

1814. Något belägg för att BORG skulle biträtt även efter år 1816 finnes icke.

År 1817 avgick J. H. AF FORSELLES såsom amanuens, och därtill förordnades i stället sedermera bergmästaren m. m. FRANS ADOLF VON SCHEELE (1795—1863), vilken kvarstod intill år 1820. Några säkra spår efter hans eventuella verksamhet på Mineralkabinettet har jag ännu icke observerat.

Från GILLET DE LAUMONT emottog Bergskollegium ännu en gång en mineralsändning, tydligen år 1819. Originalförteckningen till denna (76) upptager 80 nummer, och original-etiketternas typiska utseende visas av fig. 45. Några få av stofferna voro sådana, angående vilka DE LAUMONT upp-lyser, att friherre LÖFVENSKIÖLD överlämnat dem till honom för medsändande.

Vid denna tid emottog Mineralkabinettet såsom gåva även den i det föregående omtalade bergsrådet J. W. BURMAN's

*Sala, 6
Storgrufvan
verke*

*gnistig Blyglans-
i Spidsstens blandad
Berg kalk.*

*Stemteland
Gustafs bergs bro-
parverk.
Drottninge Grufvan
verke*

*Redit-drus af prismatiska,
fämnade kry-
staller och granatberg
på Spas fjällig Kalk
från när Hörsbergs
arter.*

Fig. 47.

J. W. BURMAN's stil på två etiketter till BURMAN'ska samlingen. Bilderna till vänster visa framsidorna, de till höger baksidorna av etiketterna.

mineralsamling. Till omfånget var denna tydligen betydlig nog: i en av G. BROLING år 1819 skriven och på Riksarkivet förvarad inventarieförteckning omtalas den BURMAN'ska samlingen såsom stående ouppackad i 10 st. packlärar i »Mellanrummet». De ouppackade samlingar från Sveriges fjälltrakter som G. WAHLENBERG år 1821 på ett ställe omnämnt (72, p. 6) såsom förefintliga på Bergskollegii Mineralkabinett, torde väl också få anses ha varit just de BURMAN'ska samlingarna. Att döma efter omfattningen av de numera bevarade delarna

av den BURMAN'ska samlingen, torde dock allra största delen
av materialet ha befunnits mindervärdigt.

N° 2
Gaspenberg

N° 22
Fahlurut
Fahlur

N° 69
Södermanland
Utlö.

Fig. 48.

N. W. ALMROTH's stil. Se texten sid. 86.

I nyss nämnda inventarieförteckning talar BROLING också om att det i bordet i »Innersta Rummet» förvarades en särskild, »geologisk mineralsamling» på 300 stuffer, över vilken fanns en speciell förteckning. Denna tyckes numera icke finnas bevarad, och det är därför svårt att närmare uttala sig om vilka stuffer som kunna ha hört till ifrågavarande samling.

Jag har dock tänkt mig möjligheten av att en i obetydliga rester bevarad, med N. W. ALMROTH's stil utförd etikettering av det slag, som visas i fig. 48, kan ha hört till denna särskilda samling.

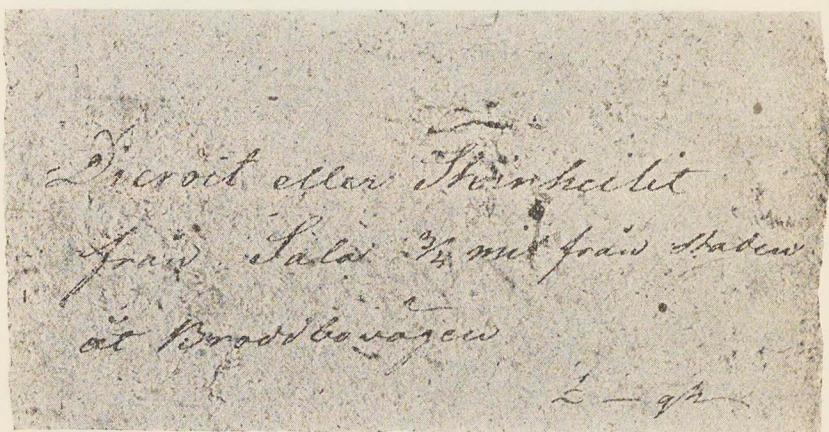

Fig. 49.

SAMUEL GEORG V. ZWEIGBERGK's stil

Från slutet av år 1820—början av år 1822 har G. BROLING till amanuens haft sedermera bergmästaren SAMUEL GEORG V. ZWEIGBERGK (1792—1864), åren 1822—1824 fil. magistern, längre fram (titulär) bergmästaren m. m. CARL ERIK SJÖGRÉEN (1799—1877) och från 1824 till år 1833 geschwornern CARL PETER HELLSTRÖM (1792—1853). V. ZWEIGBERGK's stil återfinnes på åtminstone några etiketter i Bergskollegii-samlingen, och han deltog även en tid i den förut omtalade inventering av Vetenskapsakademiens gamla mineralsamling, som sattes i gång år 1821 under ledning av BERZELIUS och BROLING. Nämnda inventering fortsatte åren 1822 och 1823, och då hade dessa till biträde först dåvarande auskultanten i Bergskollegium LARS JOHAN HIERTA (1801—1872), den seder-

mera så kände politikern och tidningsmannen, och därpå den förutnämnde C. E. SJÖGRÉEN, sedan han tillträtt amanuensbefattningen.

Det är antagligen mer än en tillfällighet, att arbetet med den ifrågavarande inventeringen sammanfaller med en period, från vilken mycket talrika bevis för omordnande och ometikettering m. m. av delar av Bergskollegiisamlingarna finnas.

En av sina medhjälpare på Mineralkabinettet (stilen har jag ännu ej kunnat identifiera) har BROLING sålunda år 1822 satt att upprätta en alfabetisk förteckning över alla de fyndorter, som voro representerade i Mineralkabinettets lokal-

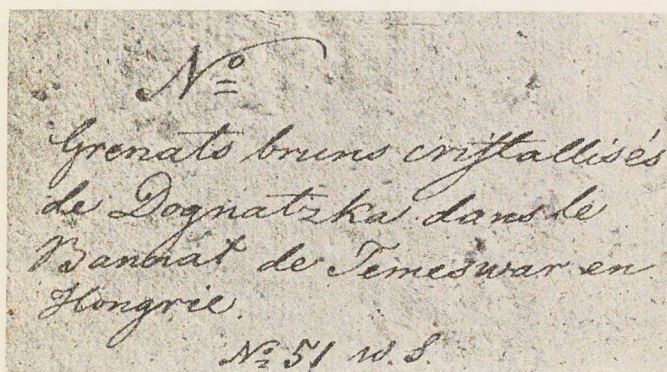

Fig. 50.

CARL ERIK SJÖGRÉEN's stil på en etikett till »Wienska Samlingen».

samlingar, under angivande utav vilka mineral och bergarter från dessa lokaler, som funnos representerade.

Huru pass fullständig denna katalog (78) till slut blev, kan jag för tillfället ej avgöra; i varje fall blev samlingen tydligen icke fullständigt genomgången nämnda år, utan förutom det att G. BROLING själv skrivit några av anteckningarna i ifrågavarande katalog, har densamma blivit fortsatt med den förutnämnde C. P. HELLSTRÖM's stil, och han synes ej ha kunnat delta i några arbeten vid Mineralkabinettet förrän han tillträdde sin amanuensbefattning i senare hälften av år 1824, i det att han var byzantinsk stipendiat åren 1820—1824 för utrikes resa. Vidare lät BROLING, antagligen också under år 1822, upprätta en alfabetiskt anordnad konceptkatalog (76) över den systematiska mineralsamlingen, angivande de olika mineralens placering i skåpen och lådorna.

35. Selenite cristalliserad i en gypse
 senne Solide gipse i Hälle en Hälle.
 37. En stor skapad Florentiner Harmonella
 Pietra Littadina, som föredollar minner af
 stad, vatten och skogar m.m. Höllarna Florent.
 46. Rodgula Bergkristallspetsar på vit
 kristallinisk gips med oron betraktad N. America

Fig. 51. ANDERS FREDRIK REUTER'S stil i en liten katalog över den antagligen omordnade och kompletterade samlingen av »Paradstuffer».

I denna förteckning, som av stilen att döma torde ha blivit upprättad av LARS JOHAN HIERTA, har G. BROLING själv

efteråt gjort en hel del anteckningar, och det synes sålunda i hög grad antagligt, att han personligen tagit stor del i det arbete, som nu närmast torde ha följt, nämligen den systematiska mineralsamlingens omordnande. År 1823 lät BROLING nämligen upprätta en ny förteckning (78) över den systematiska mineralsamlingen, och i denna katalog, som upptager 760 nummer, visa sig mineralen vara ordnade efter BERZELII kemiska mineralsystem av år 1815 (6). Hela mineralnomenklaturen i denna katalog är emellertid tysk, tydligen beroende på att de föreliggande BORG'ska etiketterna voro utskrivna på detta språk direkt efter KARSTEN's Tabeller. Den, som skrivit denna katalog, har visat sig vara ANDERS FREDRIK REUTER (1800—1880), vilken likvisst ej antogs till auskultant vid Bergskollegium förrän år 1824.

Sedan BROLING sistnämnda år fått förutnämnde C. P. HELLSTRÖM till amanuens, har han låtit denne gripa sig an med arbetet att under samtidigt upprättande av en ny katalog (76) över den systematiska samlingen (och under kompletterande av denna) utskriva nya etiketter (fig. 52) till densamma med svensk nomenklatur. Denna nya katalog blev dock endast påbörjad, ehuru HELLSTRÖM likvisst kom så långt, att man ser att fortfarande BERZELII kemiska mineralsystem av år 1815 strängt blivit följt. Att arbetet tydligen så snart avbrutits, kanske har berott därpå, att BERZELIUS just samma år (1824) publicerade sitt nya arbete »Om de förändringar i det kemiska Mineralsystemet som blifva en nödvändig följd af isomorpha kroppars egenskap att ersätta hvarandra i obestämda förhållanden» (7).

Ytterligare har BROLING synbarligen låtit omordna och något komplettera samlingen av »Paradstuffer» och över dessa låtit upprätta en ny förteckning (76), vilken är påbörjad med en mig obekant stil, men i fortsättningen synes vara skriven av ANDERS FREDRIK REUTER (fig. 51). I det väsentliga har arbetet med denna förteckning dock endast bestått i att göra avskrifter ur dels den HJELM'ska katalogen, dels andra mineralförteckningar.

Likaledes kompletterades eller förnyades under dessa år etiketteringen i olika delar av samlingarna, t. ex. Paradstufferna, Spanska och Wienska samlingarna, vilka väl varit numrerade, men tydligen saknat originaletiketter, vidare den Sibiriska samlingen m. m.

Av stilarna tyckes framgå att det huvudsakligen varit CARL ERIK SJÖGRÉEN och C. P. HELLSTRÖM (antagligen ytter-

*Gediget Snafel, affatt.
på Lanna - med Ålens.
Solfatare
N: 2.*

*Coboltglans
N: 57. Bocken.
Vana.*

*N: 61.
Ymsk på attaiske besjen.
Rolyvan
Sibar.*

Fig. 52.

CARL PETER HELLSTRÖM's stil. »Coboltglans» torde dock någon annan ha tillagt. Överst en av de nya etiketterna till den efter BERZELIUS kemiska mineralsystem omordnade systematiska samlingen, nederst en etikett till »Sibiriska Samlingen».

ligare ett par biträden) som sysselsatts härmed. Ett par av de ifrågavarande etiketterna äro återgivna i fig. 50 och 52.

I början av år 1825 (se fig. 53) synes man på Bergskollegium ha sammanställt en mineralsändning, den s. k. »Norska Samlingen», som överlämnades till Kristiania Universitet, där man ännu i dag har åtminstone en del representanter för denna »Bergskollegiets samling», enligt välvilligt meddelande, som jag för ett par år sedan emottog av konservator M. JOHNSON i Kristiania. Huru omfattande denna »Norska Samling» egentligen blev, har jag ej reda på i annan mån än att, enligt anteckningar (»N. S») i de gamla Bergskollegiikatalogerna, mellan 60 och 70 stuffer skola ha utvalts för ändamålet bland dels det i den HJELM'ska kata-

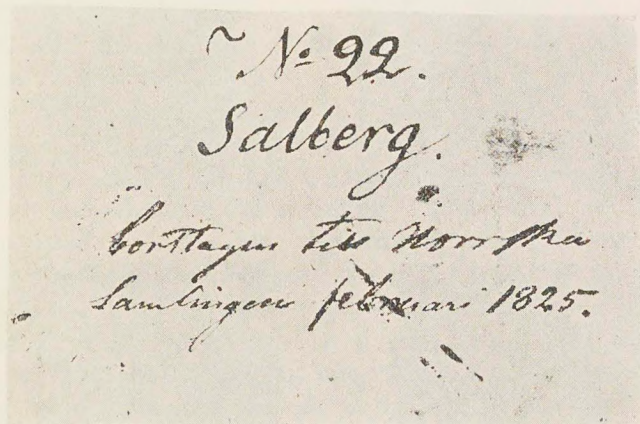

Fig. 53.

CHRISTOFFER BORG's och C. P. HELLSTRÖM's stilar på en i en f. ö. tom ask kvarlämnad etikett, som lämnat upplysning om, när den s. k. »Norska Samlingen» sammanställdes för avsändande till Norge.

logen upptagna svenska materialet, dels den FUNCK'ska samlingens stuffer.

Under den tid då C. P. HELLSTRÖM var amanuens vid Mineralkabinettet, upplades en numera endast helt ofullständigt bevarad kollektion på ett par hundra enbart svenska mineralstuffer, vilka varit ordnade efter fyndorterna. Åtminstone etiketterades denna samling under denna tid. Den har tydligen varit utställd antingen under glas eller öppet på ett större bord. Etiketterna till densamma (fig. 54) äro nämligen av tunn papp och äro vikta ungefär efter mittlinjen, så att de kunnat upphängas på kanten av askarna. Samlingen har kanske varit en ny upplaga av den »geogra-

fiska mineralsamling» på 300 stuffer, som BROLING talar om i sin förut omnämnda inventariförteckning av år 1819; kanske den också varit identisk med den s. k. »Lilla Samling», vars

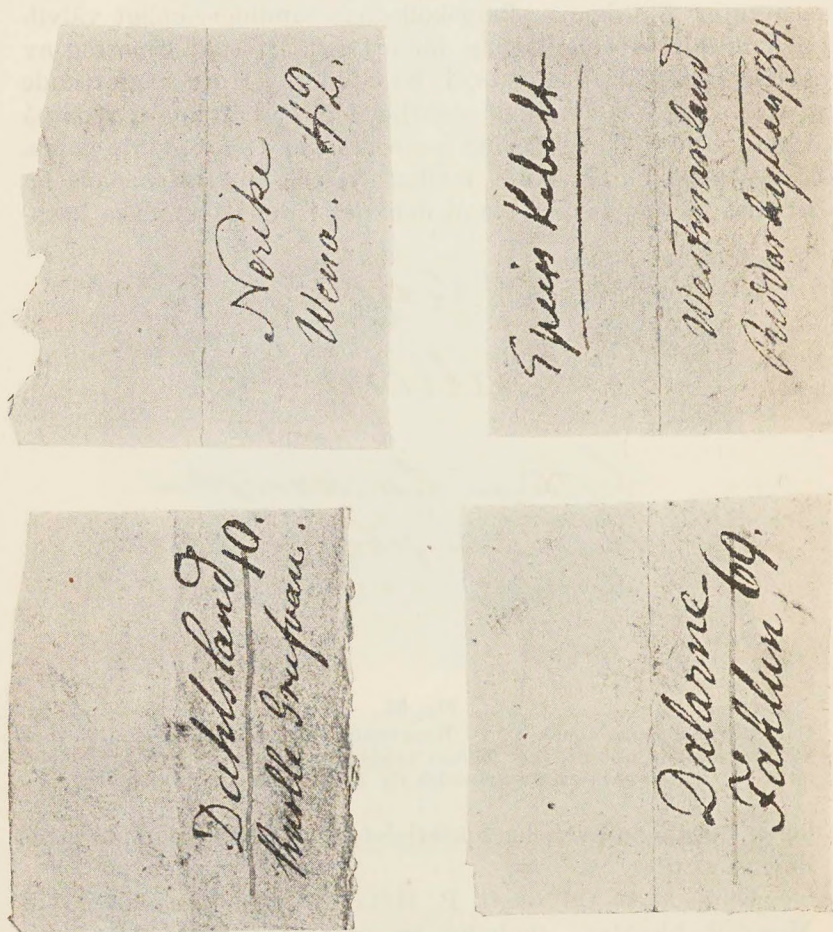

Fig. 54.

C. P. HELLSTRÖM's stil på etiketter, som tydligen hört till en under glas eller på något bord utställd, svensk, efter lokaler ordnad mineralsamling. »Speisskobolt» är skrivet med AXEL ERDMANN's stil.

existens han antytt på ett ställe i konceptkatalogen över den systematiska mineralsamlingen.

Senast ungefär år 1822 synes Mineralkabinettet genom byte ha erhållit ett mindre antal mineralstuffer från »Baron

HERDER». Säkerligen avses den baron S. A. W. v. HERDER vid Bergakademien i Freiberg, efter vilken Herderiten är uppkallad. I fig. 46 visas ett par av originaletiketterna till de av honom sända mineralen. Ingen direkt uppgift föreligger om när mineralbytet ägde rum, men stilen på den förteckning, som upprättats över stufferna (76), liknar åtminstone mycket LARS JOHAN HIERTA's och det är på detta förhållande, som jag grundat mitt antagande, att mineralen erhållits senast ungefär år 1822.¹

Bland förvärven under GUSTAF BROLING's tid vill jag här ytterligare omnämna ett antal mineralstuffer från Stockholm och Stockholmstrakten, som år 1827 överlämnades av dåvarande auskultanten i Bergskollegium, fil. mag. PER NIKLAS SEVÉN (1802—1888). Vidare har av anteckningar på ett par etiketter framgått, att enstaka mineralstuffer erhållits av en doktor MÖLLERBORG och (år 1823) bergmästaren SVEN ABRAHAM ROMAN (1792—1850).

Vid Bergskollegii omreglering under år 1833 indrogs amanuensbefattningen vid Mineralkabinettet. Enligt JOH. AX. ALMQUIST skulle vid samma tillfälle mineralsamlingarna ha delats mellan Vetenskapsakademien, Teknologiska Institutet och Falu Bergsskola (I, p. 42). Om detta verkligen ursprungligen skulle ha varit meningen, blev emellertid denna åtgärd lyckligtvis icke till någon del satt i verkställighet, för så vitt jag nu kan bedöma.

Vid den nämnda omregleringen indrogs även myntvärdiefattningen, och GUSTAF BROLING's titel förändrades då enligt ALMQUIST (I, p. 180) till direktör vid (de under Bergskollegium ställda) mynt- och kontrollverken. Det synes mig knappast kunna tänkas annat än att BROLING också i fortsättningen åtminstone till namnet varit föreståndare för Bergskollegii Mineralkabinett, men då efter BROLING's avskedstagande år 1835 den förutnämnde NILS WILHELM ALMROTH samma år blev förordnad till ordinarie (t. f. hade han varit från år 1833) överdirektör vid mynt- och kontrollverken, torde det väl vara han, som fått övertaga det formella ansvaret för samlingarna.

¹ Naturligtvis är det dock icke omöjligt, att de kunna ha kommit redan några år tidigare. Vid den tiden tyckes v. HERDER faktiskt ha stått i förbindelse med mineralogerna i Sverige, åtminstone med den i slutet av år 1818 avlidne J. G. GAHN i Falun (se 62, p. 43).

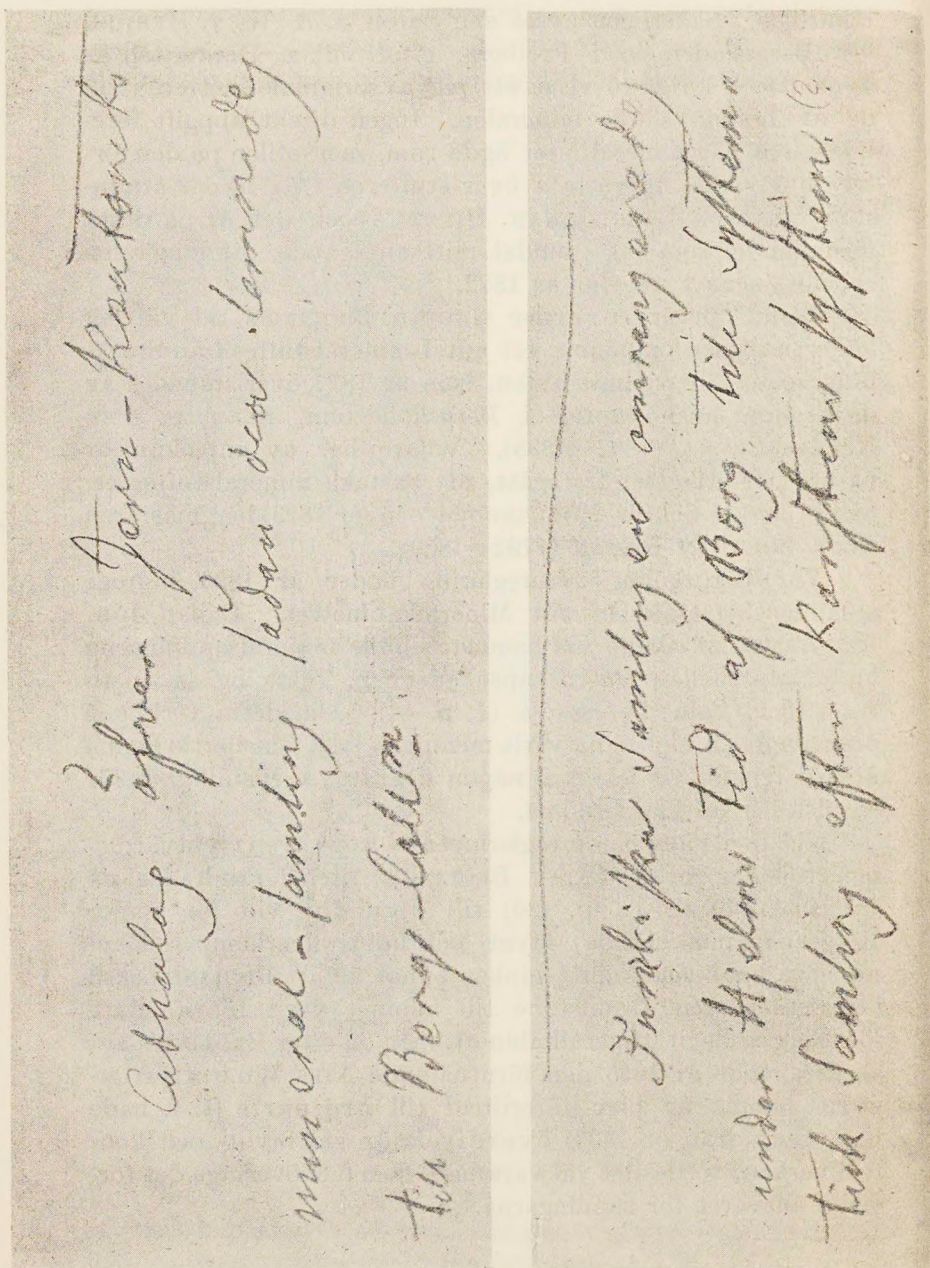

Fig. 55.

N. G. SEFSTRÖM's stil. Till vänster: Blyertsanteckning på ett av försättsbladen till v. ENGSTRÖM'ska katalogen. $\frac{8}{10}$ av verkl. storl. Till höger: Blyertsanteckning på titelbladet till FUNCK'ska katalogen. $\frac{8}{10}$ av verkl. storl. (Jfr texten sid. 79.)

Enligt bevarat konceptprotokoll (76) företogs år 1837 en inventering, i vilken även ALMROTH deltog. Därvid visade sig, att man (antagligen) för att fylla luckor bland det katalogiserade materialet lagt dit en del stuffer, som ej voro upptagna i den HJELM'ska katalogen, vilka nu i allmänhet borttogos. Vidare saknades diverse stuffer, men f. ö.

*Klänning Mo
v. på Ammestorp
grusfält.*

*Heliotrop med
Chalcid
Större: Rökmen
N: 48 i Wiener Saml.*

Fig. 56.

AXEL ERDMANN's stil.

innehåller protokollet intet av vikt att omnämna i detta sammanhang.

Min åsikt, att det torde ha varit ALMROTH, som vid denna tid hade inseendet över Mineralkabinettet, bekräftas av det förhållandet, att när mynt- och kontrollverken år 1838 upphörde att lyda under Bergskollegium, dröjde det

ej länge förrän en särskild föreståndare utsågs. Detta blev den bekante professor NILS GABRIEL SEFSTRÖM (1787—1845), vilken enligt ALMQUIST (I, pp. 274—275) genom k. brev av $19/3$ 1839 fick sig anförtrödd vården av Bergskollegii Mineralkabinett och Bibliotek, varvid han skulle hava biträde av bergsproberaren, men själv tjäna utan lön. Mynt- och bergsproberare var vid denna tid intill utgången av år 1855 SEBASTIAN THAM (1811—1892).

SEFSTRÖM fortfor kanske att åtminstone nominellt vara föreståndare för Mineralkabinettet intill sin död år 1845. Under de första åren av 1840-talet har man enligt bevarade konceptprotokoll (76) några gånger inventerat i samlingarna. De ifrågavarande protokollen äro skrivna med den bekante mineralogen och geologen professor AXEL JOACHIM ERDMANN'S (1814—1869) stil. De enda spår efter SEFSTRÖM's eget arbete i Bergskollegii Mineralkabinett, vilka jag hittills funnit, bestå i ett fåtal blyertsskrivna anmärkningar i några av katalogerna (fig. 55), vilka anteckningar jag redan i det föregående (sid. 79) haft anledning omnämna.

Efter SEFSTRÖM's fränfälle blev, enligt ALMQUIST (I, p. 196), AXEL ERDMANN år 1846 förordnad att hava tillsyn över Bergskollegii Bibliotek och Mineralkabinett, och det är nog mycket möjligt att han hela den tid, som återstod tills Bergskollegium upplöstes, övervakade samlingen och ledde det arbete med densamma som kom till utförande. Av ordalagen att döma i ett hans koncept till en skrivelse till Bergskollegium (80), skulle jag emellertid knappast tro att han åtagit sig något som helst ansvar för samlingarna. Att han — när och under vilka omständigheter det nu än må ha skett — själv nedlagt ganska mycket arbete på ordnandet av dessa är i varje fall tydligt nog. Talrika smärre anteckningar i katalogerna äro gjorda med hans stil, och åtskilliga nya stuffer anskaffades för lokalsamlingarna samt infördes i de gamla katalogerna. Den systematiska mineralsamlingen synes han ha fullkomligt nyordnat, tydligen även kompletterat den och upprättat en summarisk förteckning över densamma (76).

ERDMANN ordnade härvid mineralen i huvudsaklig överensstämmelse med sitt eget, i första upplagan av hans mineralogi år 1853 (24) använda system. Dock observerar man vissa smärre olikheter, och av allt att döma torde det system,

som legat till grund för uppställningen av mineralen i Bergskollegii systematiska samling vara identiskt med den första upplaga av ERDMANN's kemiska mineralsystem, som han i sin mineralogi (24, p. 164) säger sig ha uppställt år 1844 för att därefter ordna sin egen samling. Antagligen torde väl

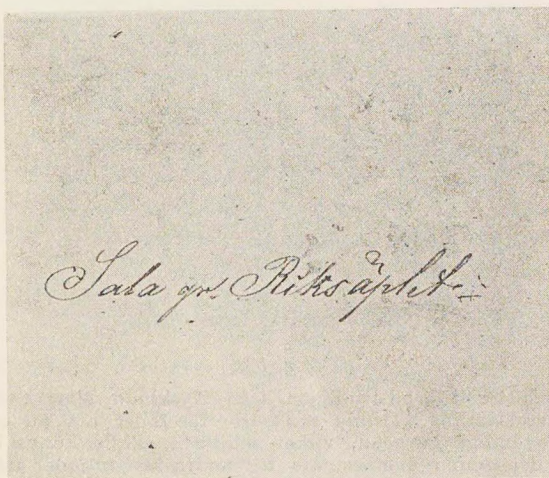
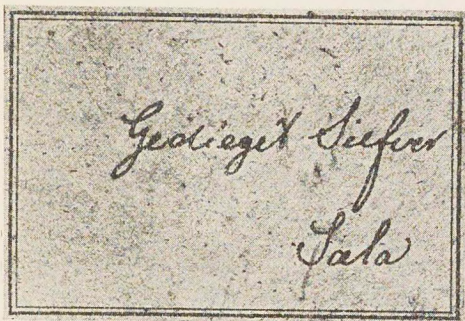

Fig. 57.

Överst C. G. MOSANDER's stil på etiketten till en stuff, som tyckes ha kommit till Bergskollegii Mineralkabinett från Riksmuseets Mineralogiska avdelning. På den undre etiketten P. N. SEVÉN's stil.

därför ifrågavarande del av ERDMANN's arbete i Bergskollegii Mineralkabinett ha utförts redan några år före år 1853.

Om ock tills vidare med en viss reservation, har jag till Bergskollegiiisamlingen hänfört ett par i ej splittrade delar av densamma liggande stuffer, av vilka den ena nog säkert och

den andra möjligen ursprungligen hört till Riksmuseets Mineralogiska avdelning. På den ena av etiketterna till dessa stuffer förekommer professor C. G. MOSANDER's, på den andra den förutnämnde P. N. SEVÉN's stil (fig. 57).

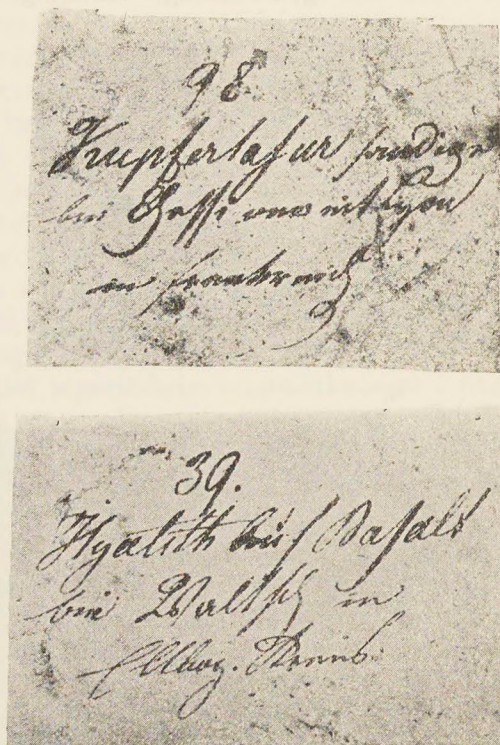

Fig. 58.

Ett par etiketter till en tydligen från Tyskland eller Österrike förvärfvad mineralsamling. Denna stuffserie förefaller att nu endast vara ganska ofullständigt bevarad, vilket möjligen skulle kunna bero på att mineral ur densamma överlämnats till andra institutioner från Riksmuseet. För den händelse, att därvid originaletiketterna blivit bibehållna, har jag ansett det kunna vara av intresse att här giva ett par exempel på huru de rätt karakteristiska etiketterna te sig.

I Bergskollegii arkiv på Riksarkivet förvaras en förteckning över en sändning på ett par hundra nummer mineral, av vilka jag återfunnit en del stuffer, vilkas på tyska skrivna etiketter äro ganska karakteristiska (fig. 58). När Bergskollegii Mineralkabinett egentligen erhållit denna mineralsamling, därom kan jag ej alls uttala mig med någon

bestämmdhet, men det får nog anses föreligga anledning antaga, att den kan ha anskaffats i samband med nyordnandet av den systematiska samlingen i och för kompletterande av denna.

Enligt ett par anteckningar i HJELM'ska katalogen har den förutvarande amanuensen vid Mineralkabinettet, bergmästaren S. G. v. ZWEIFBERGK genomgått samlingen i slutet av år 1852. Kanske en inventering då företagits?

Att vederbörande i Bergskollegium ännu vid tiden omkring år 1850 voro starkt intresserade av att få ordnandet, etiketteringen och katalogiseringen i Mineralkabinettet slutförda, framgår otvetydigt av det koncept till skrivelse från AXEL ERDMANN till Bergskollegium (år 1850), som jag i det föregående omnämnt. Såsom ett resultat av dessa strävanden torde man ha att betrakta det arbete, som ej blott ERDMANN, utan även d:r FREDRIK WRETMAN (1825—1905) nedlagt i dessa avseenden. Det finnes en med den senares stil skriven, oavslutad och odaterad konceptkatalog (76) över den systematiska mineralsamlingen, tydligen uppställd fullkomligt i överensstämmelse med det system, efter vilket ERDMANN omordnat den ifrågavarande delen av samlingen. WRETMAN blev t. f. mynt- och bergsproberare år 1856, och senast nämnda år har han väl såsom sådan i varje fall fått med Mineralkabinettet att göra, liksom hans företrädare SEBASTIAN THAM måste ha haft, såsom antytts i det föregående. WRETMAN's arbete är av allt att döma det sista som utförts i samlingen, innan Bergskollegii Mineralkabinett upphörde att existera, då samlingarna överfördes till Riksmuseet något mer än ett år efter det att Bergskollegium upplöstes i och med 1857 års utgång.

Bilaga 1.

Utdrag ur förordet till katalogen
över FUNCK'ska mineralsamlingen
(75).

Förord.

Början till denna Malm- och Mineral-Samling skedde redan för mer än hundra år tillbaka, igenom Min Morfader framledne Assessoren i Kongl. BergsCollegio, PETTER CRONSTRÖM, som åren 1672 och 73 besökte de Utrikes Bergwercken. Härtill kom sedan en Samling af Min Farbroder framledne kammarherren CARL FUNCK, som äfven hade lagt sig på Bergskunskapen och på 1690talet länge uppehölt sig vid de Sachsiske Bergwercken, men efter hemkomsten antogs vid Konung CARL D. 11tes Hof. Efter Min Sal. Fader Landshöfdingen GUSTAF FUNCK, som ifrån 1700 till 1710 var Bergmästare i Sahlberget, har jag ock funnit några stuffer ifrån den Orten, och hvad han bekommit af Geschwornern RANIE, som äfven rest utomlands. Altsammans utgjorde dock ej mer än en rest af den Samling, som Min Sal. Fader försålde till sin Efterträdare i Sahlberget, framledne Bergmästaren SNACK. Till denna behållning har jag aldrig kunnat öfverkomma något register, vidare än några annotationer, som legat vid Stufferne, men största delen äro så små och obetydliga piecer, at de måst härifrån afskiljas. Det förnämsta af Samlingen, utgör dock, hvad jag sjelf sammanbragt, så väl hemma i landet som först Åren 1741 och 42 i Norriget och sedan 1748, 49, 50, 51, 52, 53 uti Tyskland, Ungern, Pohlen, Italien, Frankriket, Holland och Dannemark, hvartill jemväl kommer den Samling, jag köpt af min afl. reseCamerat JONAS CEDERSTEDT, som gjorde följe med mig vid en stor del af Bergwercken i Romerska Riket, så at här är nu en myckenhet douppletter, hvilka dock till en stor del, under Cabinetts hoppackande, icke kunnat afskiljas. Här finnas ock en del stuffer tillbytte och till skänks fågne. Mästadels alla de hvilka jag sjelf icke samlat, äro uti Re-

gistret märkte från hvilka de kommit, näml. PETTER CRONSTRÖMS med P. C., CARL FUNCKS med C. F., GUSTAF FUNCKS med G. F. och JONAS CEDERSTEDTS med J. C.

Den omständigheten bör påminnas, at ofta nämnes en stuff ifrån en Stoll. Detta är icke så till förståendes, at stuffen är bruten på sjelfva Stolln, utan som malmerne merendels utföras på dagStollarne så får stuffen namn däraf, fast han är bruten i den grufvan hvartill dagStollen hörer. Men at Stufferne uti Registret ej vidare än till sina egentliga namn blifvit uppförde samt hvarifrån de äro, derwid kan vara den afsigten at om de tillföllo någon af mina Efterkommande, som ville blifva Bergsman eller ock någon annan, densamma icke allenast skulle lägga sig på stenkänningen, utan från stufferne ledas till grufvorne och lära sig känna grufvegångarne, såsom till stor del åberopade i Stuff-Registret, varandes en märkelig skilnad emellan känningen af en malmstuff och en Malmgång och derföre äro båda combinerade i Gruf-Beskrifningarne.

Denna Malm- och Mineral-Samling, som här nedan är uppförd uti det första Skåpet af 4 på hvarandra stående kistor och 32 lådor, med 790 Numror, tillhöra väl icke mera mig, äfven som resten och hvad annat af mig blifvit samlat i Bergswettenskapen, samt af JernContoiret inlöst; men jag förmodar dock ej oblidt anses, at jag, till framtida underrättelse och åminnelse af Samlaren, tagit mig frihet, at gifva Cabinettet namn af Funckiska Mineral-Samlingen.

Det första skåpet med Ugns Modellerne kunde icke siöledes afsändas till Stockholm förleden höst emot vinteren, utan dröijde dermed tils sistledne Maji Månad, hvarföre jag behölt Stuff-Registret för at til jemnlighet inrätta de andra Skåpens Register, och at häfta dem tilsammans i ett band. I tredje Skåpet äro två kistor fyllte med Svenska stuffer, til en del sådane, som ej mera torde finnas.

Almsta vid Norrköping d: 23 Julii

1785.

ALEXANDER FUNCK.

Bilaga 2.

Utdrag ur en ungefär år 1800
av P. J. HJELM skriven (defekt)
längre redogörelse för mineralogiens
dåvarande ställning och system (76).

— — — — —

Af hvad redan blifvit anfördt kan nogsamt inhämtas, att det har sina svårigheter med sig att gifva hvar och en stenart sitt rätta ställe och att det, som därvid fordrar mästa tiden och kostnaden, är den Chemiska analysen, hvilken ännu kan sägas fela för de flesta Mineralier. De vidlyftiga beskrifningar, som finnas hos de senare Författarne i Mineralogien, äro dessutom af den beskaffenhet att de som oftast motsäga hvarandra, och det är icke sällan förgäfves använd möda att därefter söka få reda på en förekommande stenart, till hvilken flere på en gång finnas passande. Bristfälligheten ligger ännu hufvudsakeligen däruti att dels många arter hittills äro outredde och således icke uptagne i Systemet, dels äro de generiska charactererne icke nog tydeliga och extancta, hvilka bägge omständigheter vi hoppas få afhjelpa uti den danska Mineralogie, som Herr Esmarek länge arbetat på och dageligen väntas utgifven. Och ehuru det härförrut meddelade utkastet till en Mineralogisk upställning kan anses för en sammanjämkning af de hittills utkomne Mineralogier till förledet års slut, och som kommit till min kunskap, så är det dock långt ifrån att jag anser den för pålitelig och i alla delar fullkomlig. Imedlertid låter jag den tjäna till rättesnöre vid Cataloguens uprättande öfver Höglofl. kongl. Collegii Cabinet, hvarmed början blifvit gjord på de Americanska, Spanska och Sibiriska samlingar, såsom de senast tillkomne, hvaröfver förrut icke någon förteckning finnes.

Den Catalogue, som är författad öfver hela Cabinettet, sådant som det var upställt i systematiskt läge, då det af JärnContoiret inlöstes ifrån BergsRådet v. Engeström, är nu mera icke brukbar, sedan Cabinettet inrättades till en Local mineralsamling, hvilket skedde på 80talet, och hvarvid kongl. Collegium beslutit att den skall förblifva. Sedan den tiden har den inländska Samlingen blifvit så förökad

utöfver hvad den systematiska Cataloguen förrut innehöll, att alla skåpen däraf blifvit upfyllda. Så fort någon betydlig tillökning hädanefter skall göras, och hvilket uti en local samling är icke allenast möjligt, utan ock nödvändigt, så måste man vara betänckt på inrättning af nya skåp, hvilka då kunna inrättas såsom Bord och ställas midt på golfvvet i det stora och äfven det inre Cabinettet. Men imedlertid kan ännu mycket rum i de gamla skåpen blifva att tillgå, när vid nya Cataloguens uprättande det ofelbart befinnes att, i synnerhet i den utländska delen af Samlingen, ganska många dubbletter finnas, och jämväl en stor hop stuffer torde vara som ej förtjäna att borttaga rummet och längre där förvaras, så snart bättre saker kunna erhållas. Därtill erbjuder sig ock dageligen tillfälle genom utbyte af utländska stuffer emot inländska, äfven som det vid sina tillfällen gifvas requisitioner att få sällja svenska Mineralier, hvarpå exempel förlidet år gafs, och hädanefter ännu mer skall inträffa, allenast något förråd af de rarare och nyare arterna kan hållas i duppletsamlingen tillhanda, sedan det förra lagret nu blifvit mästadelen uttömt, så att endast af de allmännaste arterna några få obetydliga stycken äro kvar, dem man ej kan utbjuda, utan åt dem, som alldeles ingen samling förrut äga. Men att nu få en ständig tillgång på goda samlingar af svenska Mineralier ifrån alla ställen, är ingen annan utväg än att igenom vederbörande ämbetsmän vid Bergsstaten sätta samlandet och hitsändningen i gång och därför betala något litet per stuff eller i Drickspenningar åt dem, som hafva mästa besväret och bestyret därmed och sedan fragten hit, hvarvid äfven kan hushållas. På de ställen där kunnigt folk finnes på stället, eller där man redan börjat göra locala samlingar för att hafva till hands, såsom i Fahlun, blir icke svårt att få allt hvad vid hvar grufva finnes. Men för att lätta samlandet af mineralier på andra ställen, har jag författat listor på alla Mineralier vid hvar grufva, och till deras uprättande rådfrågat icke allenast kongl. Collegii Cabinette, utan ock Kongl. Lifmedici Dr Christopherssons och Flere andras. När dessa listor sedermera blifvit af kännare och ämbetsmän på hvar ort granskade och förökte, så kan man omsider erhålla fullständiga förteckningar till en pålitelig Minerographie, hvartill den redan utkomna, af Brukspatron Hisinger utgifven, är en god

anledning, tillika med den, som gifves uti BergsRådet v. Engeströms Guide du Voyageur. För öfrigt böra vederbörande påminnas att sända allt, hvad som finnes sällsamt och ovanligt, jämte det som förrut är bekant, ju flere species af hvar slag ju bättre, och reela stuffer.

För att få en historia af kongl. Collegii Cabinet, anförer jag den sådan som jag inhämtat den, och önskar att erhålla mera visshet därom. Ifrån längre tid tillbaka har kongl. Collegium haft en liten mineralsamling, utan att man vet hvem, som egentligen börjat den, eller om den blifvit tillökt af BergsRådet Blixenstjernas samling, som varit mycket berömd. Imedlertid blef detta förråd införlifvadt med den stora samling, som JärnContoiret inköpte af BergsRådet v. Engeström för 30000 Dlr kpp^t och som Han fört tillhopa ifrån flere inköpte eller öfverkomne samlingar, såsom Psilanderhjelm's, Sckröderstjernas, Tilas', Sandels, Adlerheims, efter hvilka alla sporr finnas i Cabinettet. Sedermera har BergsRådet Funck skänkt sin mineralsamling till kongl. Collegium, uti tre väl conditionerade skåp. Däribland äro många rätt vackra saker, som icke finnas i stora samlingen och därför kunde flyttas dit, och det öfriga, som är duppletter och mästadelen små stuffer, kunde efter min tanka inrättas till en Systematisk samling och likafullt behålla namn af Funkiska samlingen, ehuru jag därmed vill införlifva allt hvad jag enskilt af mineralier äger.

P. J. H.

Bilaga 3.

Utdrag ur P. J. HJELM's katalog öfver Bergskollegii samlingar; Bd. I, pp. 173—175 (77).

När härtill nu läggas Tre skåp, som utgöra Funkiska samlingen, och hvilka äro ställda uti Mellanrummet, bestående af tio kistor, eller fyra kistor till ett skåp, och tre kistor till hvardera af de två andra, så har man af denna korrrta anteckning fullständig kännedom af hvad till kongl. Bergs-Collegii Mineral-Cabinette hörer, och sådant som det nu befinnes. Öfver denna samling är en särskild Förteckning läm-

nad af BergsRådet Baron Funck, som åtföljer de öfriga Handskrifna Cataloguerna öfver MineralCabinettet.

Den första ibland dem är uppsatt af BergsRådet von Engeström, och det i systematisk ordning efter Cronstedtska Methoden. Af denna Catalogue äro både Conceptet och det renskrifna exemplaret af framlidne Assessoren Lundström, förvarade i Cabinettet, hvardera i tvänne Band. Sedan Cabinettet i RiksRådet m. m. Gref Bjelkes tid, blef omflyttadt till Local Mineral Samling, i stället för systematisk, så är den förenämde Cataloguen icke vidare brukbar, än att i anledning af de vid hvar stuff varande numer och classiska kännemärcke upsöka dess beskrifning i Cataloguen. Ehuru detta är ett mycket besvärligt och långsamt arbete, så är likväl hela Cabinettet på detta sätt igenomgånet och för hvar stuff ett kors tecknadt i concept Cataloguen. När detta arbete var slutadt, så visade sig att ganska få och obetydliga stuffer saknades i Lådorna, och likväl stodo anförde i Cataloguen; hvilken lilla brist kan härrört af de nödvändiga olägenheter, som åtfölja flyttningar och ömsningar, hvilka detta Cabinette undergått, såsom redan förmäldt är, och dessutom vid Myntets nybyggnad på 1780talet: hvilket BergsRådet v. Engeström äfven anmärckte vid inventeringen år 1794. Dessutom som Cabinettet blifvit mycket tillökt, sedan denna Catalogue uprättades, och mineralogien jämväl de senare åren fått ett annat utseende och skick, så fordras äfven en förnyad Catalogue öfver Mineralsamlingen, och hvartill denna handskrift är en liten Början. Den första delen af den nämde v. Engeströmska Cataloguen innefattar Jordarterna efter Cronstedts Mineralogie, sedan Petrificaterna, vidare Hällearterna och sist en Apendix, som innehåller Paradstufferna i Glasskåpen och några få ofvanpå Skåpen i stora rummet, på hvilka de däremot svarande numrorna ännu sitta, till största delen åtminstone. och kunna därefter igensökas, om man så behagar. I denna Tom äro också de mineraliska artificiella producterna införde och beskrifna: en samling, den BergsRådet v. Engeström begynt, och sedermera blifvit något förökad. Den andra Tomen, af v. Engeströmska Cataloguen, innefattar Sallter, Brännbara Ämnen och Metaller. Bägge in Folio.

För att taga reda på det ställe i Cabinettet, hvaräst hvar Bergslags och Grufvas Mineralier voro att igenfinna, var i

början nödigt att i Geographisk ordning upräkna alla orter, och därvid anteckna det Skåp och den Låda däruti, som de lågo förvarade. Detta gaf anledning till en summarisk Förteckning öfver Cabinettet, hvilken år 1794 uprättades, och hvartill fogades en Utförligare Förteckning öfver Arterna och Orterna i hvar Låda, på det sätt, som den däröfver förvarade Handskriften utvisar. Af jämförelsen därmed och med den nu senast uprättade Förteckningen finnes snart, hvad som både blifvit tillgjordt sedan den tiden uti en nogare rangering, efter den begynte planen, och jämväl förökadt uti Mineraliernas antal, igenom den kongl. presenten af Sibiriska Samlingen, igenom inköp af Americanska och Spanska Mineralier af Ministren Baron Ehrensvärd, igenom present af Engelska Mineralier ifrån HofCancelleren von Engeström, och sluteligen igenom det, som medelst utbyte kunnat erhållas, eller elljest i smärre partier blifvit inlöst, eller ock under denna tiden särskilt kunnat tillvinnas och samlas: och det icke allenast för den del af Cabinettet, som redan är beskrifven, utan ock för hela den öfriga, hvars beskrifning till en annan årstid måste uppskjutas.

Stockholm den 12 November 1802.

PETER JACOB HJELM.

Bilaga 4.

P. J. HJELM »Utkast till någon Historia om Mineral Cabinettet och Förslag till dess utvidgande» (76).

Att kongl. Bergs Collegium strax ifrån början af dess inrättning fogat anstallt om de efter hand förekommande Mineraliers insamlande och förvarande är väl troligt, men därtill finnas inga sporr eller efterrättelser i kongl. Collegii Protocoller eller Handlingar, som hittills blifvit genomsedda. Efter Berättelser är endast bekant att k. Collegium i början af förlidna seculum redan haft en mineralsamling, som stått under en af Ledamöternas tillsyn och hvarefter ännu sporr finnas i de stuffer, hvilka därtill hört och igenkännas ifrån den öfriga nuvarande mineralsamlingen därmed, att de i botten på Lådorna äro tecknade med bokstafven C., som ger tillkänna att de tillhört Collegium. På 1760talet gjorde

BergsRådet G. v. Engeström början till en Mineralsamling, hvilken af JärnContoiret inköptes för 30000 Dlr Kopparmynt om jag fått riktig berättelse därom och föröktes med det förråd k. Collegium förrut ägde af Mineralier. Öfver bägge dessa hopfogade Samlingar uprättades på 1770talet Catalog, ställd efter Cronstedtska Systemet, hvaraf så väl BergsRådet v. Engeströms Original-Concept, som det af Assessoren C. J. Lundström renskrifne Exemplaret i två folio Band hvardera, finnas uti Cabinettet förvarade. Efter denna Catalog utgjorde hela Samlingen då för tiden 7674 stuffer. I detta tillstånd förblef Samlingen, tills den i slutet af 1780talet åter flyttades in på kongl. Myntet efter dess ombyggnad, och hade till stor del tillkommit af Psilanderhjelm's och flere andra samtida mineral förråder. Men därefter fattades en hel(t) annan plan med Cabinettet, hvilken ock genast verkställdes, den nämligen, att flytta om detsamma efter orterna, så väl för Utländska, som Inländska stuffer, och således förvandla det ifrån systematisk till local indelning, såsom mera passande för unga Bergsmäns Underrättelse och Undervisning i Bergsmanna Vetenskapen, hvilka redan förrut vid Academierna böra inhämtat grunderna till det bästa gångbara mineralogiska Systemet och därefter lärt känna åtminstone de hufvudsakeligaste mineralier. Vid den insamling, som därefter anbefalltes, ifrån alla svenska Bergverck, Flötsberg och andra i denna del märkvärdiga ställen, blef Cabinettets förråd betydeligen ökad, äfven som den utländska delen af Cabinettet under samma tid vann stor tillväxt. Utom dess finnas i bägge afseenden sporr efter Tilasiska, Skröderstjerniska och Adlerheimiska Samlingarna uti egenhändiga etiketter, som ännu åtfölja de stuffer, hvilka därifrån blifvit tagne.

På detta sätt var kongl. Collegii Cabinet ansenligen riktadt och antalet af däruti befintelige stuffer kunde år 1794 anses utgöra 12 till 13000 stuffer, hvilka likväl icke precis kunna uppgifvas, emedan icke någon Catalog öfver tillökningarne blifvit författad. Men att alla piecer af den äldre samlingen voro tillstädes, inhämtades däraf att de vid Cabinettets genomgående afprickades uti concept Catalogen, då det till slut befanns att ganska få och obetydliga stuffer saknades eller blifvit förväxlade, — hvilket vid flyttningar och omändringar af en stor samling är nästan oundvikeligt.

Efter denna tid har samlingen vunnit tillväxt af de Sibiriska mineralier, till ett antal af 624 stuffer, hvilka Hans kongl. Majst Konungen behagat skänka kongl. Collegium, af 450 spanska och americanska stuffer, dem k. Collegium inköpt af framlidne General Lieutenanten Baron Ehrensvärd, af en liten samling ifrån England, den HofCancell. v. Engeström lämnat, samt igenom utbyte eller inköp af stuffer ifrån Schlesien, Pr(e)ussen, Portugal och flere orter, utom det som ifrån inhemska Grufvor årligen inkommit och efter den antagne planen befunnits förtjäna att i Samlingen uptagas. Efter dessa tillökningar utgöres hela förrådet förslagsvis af 13000 stuffer och något däröfver, hvarmed också de nuvarande skåpen äro upfyllda. Det blir således nödvändigt att täncka på utrymme för hvad som hädaneftan kan erhållas, och hvad kongl. Collegium snart har att vänta — ifrån Wien i synnerhet, och äfven ifrån Portugal. Med minsta kostnad skulle efter min tancka mera utrymme vinnas om, i stället för det stora Bordet i stora Cabinets-rummet, en eller tvänne rader af portativa Bord med 3 à 4 Lådor under hvar skifva, och därofvån på Paradstuffer kunde upläggas och betäckas med lösa glaslock, samt ett skrifbord vid hvardera ändan af raden. När det framdeles behöfves kan en sådan anstallt äfven göras uti det inre eller dupplettrummet, samt uti mellanrymmet äfven rum finnas för ett par skåp uti hörnen åt myntgården där Globerna nu stå.

Vid Cataloguens uprättande öfver Kongl. Collegii mineral-Samling i det tillstånd den nu befinnes, — och hvaraf första Bandet är i concept författadt, blifver jämväl utan tvifvel tillfälle att vinna något mera rum igenom utgallring af duppletter och hvad som kan finnas mindre tjänligt att förvara i en samling, där mycket dugligare saker äro att tillgå, för att intaga deras rum. Detta gäller egentligen om den äldre delen af Samlingen, där ofta en hel, och äfven flera Lådor finnas innehålla Gallmejor eller Järnleror blott ifrån olika grufbrott på ett och samma ställe, utan all synbar utvärtes eller invärtes åtskillnad, flere sådana exempel att förtiga. Det första Bandet af Catalog(u)en innehåller allt hvad Cabinettet för det närvarande äger af Mineralier ifrån America och Westindiska Öarne, ifrån Polynesien eller öarne i Söderhafvet, ifrån Africa och därtill räknade öar, ifrån Asien och öarne däromkring, hvartill kommer den Sibiriska, af Hans

Majst Konungen förärade Samlingen, så väl som de ädla stenaar och pretiosa, vidare Mineralier ifrån Portugal, Spanien, Sweitz, Preussen, Liffland, jämte Paradstuffer, Gedigna Metaller, Marmorarter m. m., samt med ett ord allt hvad som finnes spridt uti smärre detacherade skåp, såsom ifrån Stockholm med Upland, Dannemora, Roslagen, Gestrikland, Medelpad, Ångermanland, Herjedahlen, Helsingeland, Nerike, Island, Grönland, tillika med några tyska orter, utgörande tillsammans 4059 stuffer, enligt den förteckning, som uti den inbundna Catalogen finnes, tillika med den därstädes bifogade underrättelsen om Cataloguens nyttjande och de uti dupplett-rummet förvarade svenska mineraliernas indelning uppå de inrättade Hyllorna. Så mycket möjligt varit har vid Cataloguens uprättande orternas geographiska läge blifvit lagdt till grund för sjelfva Hufvudindelningen och samma grundsatts har blifvit följld i anseende hvart och ett ställe, samt hvar grufva i samma fältt, hvarvid tillika blifvit anmärckt, så ofta säkra anledningar därtill gifvits, på hvad djup i Grufvan det arbetsrummet, Orten, Stollen är belägen, hvarifrån stufferne äro hämtade, äfvensom Hallterne af försökte Malmer blifvit upptecknade, och åtskillige Historiske Anteckningar finnas bifogade. För öfrigt är Cataloguen så inrättad att hvar och en Orts mineralier lätt kunna igenfinnas, samt äfven tillökas med nya, utan att ordningen i Cataloguen eller i Skåpen för andra orters samlingar rubbas eller förändras.

Efter det antal stuffer, som Cabinettet nu troligen innehåller, lära trenne band af samma storlek som det första, ännu återstå att författa, innan Förteckningen öfver hela Samlingen blir färdig. Med andra Bandet är ock redan början gjord för Sala fälttet och trakten däromkring med stuffernas upställande i vederbörlig ordning och Lådors inrättning passande efter deras storlek samt nya etiquetters skrifvande, hvarvid de gamla blifvit bibehållne och lagde under de nya. Detta allt fordrar mycken tid, utom den som åtgår till stuffernas numerering och beskrifning, till hvilken senares säkerhet icke sällan åtskilliga Försök äro nödvändiga att anställa. Uti förenämde delar hafva unge ausculterande, som i Laboratorio arbetat, tid efter annan under öfning uti Mineralogien varit behjelpelige, men som deras tid tillika uptages af andra Göromål så kan ock ett sådant biträde icke vara såsom beständigt att påräkna. Imedlertid har Auscul-

tanten Borg förnämligast lånat sin arbetsambet till dessa yreken, samt äfven i Laboratorio tillförlitligen verckstält de förefallande arbeten, äfven dem som röra Myntningen, då jag någon gång varit hindrad af opaslighet eller anbefallte Committé-förrättningar. Det synes i alla fall vara angeläget att vid oförmodade händelser äga ett säkert biträde, hvarom äfven Höglöfl. kongl. CammarCollegium för de öfriga Sysslorna vid kongl. Myntet efter gifven anledning torde vara betänckt. Jag skulle därföre önska att Herr Borg kunde såsom ständig Amanuensis vid Cabinettet och Laboratorium antagas och därföre njuta något Stipendium eller andra Förmöner till godo vid dess framtida befordran. Af egna medel kan jag icke ett sådant biträde vedergälla, då en trägen sysslas bestridande, som hvarken för- eller eftermiddag lämnar bestämd ledighet någon arbetsdag af året, fordrar ett tillskott af nära 200 Rdlr om året öfver de på staten bestodde $66\frac{2}{3}$ Rdlr. i Materialpengar, hvilka nu förtiden på långt när icke förslå blott till Laboratorii drängens aflöning, hvidan alla öfriga kostnader för materialier till ett Laboratorium och däribland minst 10 Läster kol à $2\frac{1}{3}$ Rdlr, såsom de nu i några år gullit, är en ren afkortning i den årliga Lönen, utan att ändå därvid räkna på åtskilliga gjorde kostnader för nödiga inrättningar i Laboratorio (eller) hafva afseende på outhärlige Böcker, hvilkas dyrhet och mängd så ansenligen de senare åren tilltagit, som allmänt bekant är.

Van att med de inskränktaste behof finna min bergning och lycklig att däraf kunna använda öfverskottet på en älskad Vetenskap, skulle en sådan upoffring alltid falla mig lätt, om jag ej frucktade att det tilläfventyrs kunde läggas min efterlåtenhet till last, hvad min egna förmögenhet ej tillåter mig att göra fullkomligare, eller omsorger för en försvagad hållsa ej nödgade mig förr eller senare däruti göra någon inskränkning, och om jag dessutom ej vore förvissad att kongl. Collegium finner det både nödigt och billigt att någon anställt till en efter tidernas kraf passande förbättring i dessa villkor varder vidtagen. Imedlertid är jag både Sanningen och Vetenskapens uprätthållande skyldig ett sådant tillkännagifvande, och utbeder mig i öfrigt att härtill endast få tillägga några anmärckningar angående Funckiska Mineral-samlingen, och det bruk som jag förmenar skulle däraf bäst kunna göras.

Denna Samling öfverlämnades i kongl. Collegii vård, så vida jag påminner mig rätt, på 1790-talet, efter att hafva blifvit inlöst af JärnContoiret. Förteckningen däröfver följde med densamma ifrån framlidne Bergmästaren Baron Funck, som på sina resor gjort början därtill och sedermera förökt och i ordningställt densamma. Inrättningen däraf är också local, hvaraf en så erfaren och kunnig Bergsman som Baron Funck verkeligen var, nogsamt insåg nyttan. Stufferna äro i allmänhet små och bestå mästadels uti malmer och dem åtföljande Bergarter, såsom den rådande smaken i de tider samlingen gjordes förrut nämdes vara. Därbland äro likväl rätt många vackra stuffer, hvilka så vida ej dylika finnas i kongl. Collegii egna Samling, och om jag får i ödmjukhet underställa det kongl. Collegii godtfinnande, kunde inflyttas i denna sednare, och af det öfriga, som visserligen kommer att utgöra största delen, allt det får användas, som kan finnas tjänligt, till inrättande af en Systematisk samling, hvar till redan en början är gjord med de Mineralier dem jag under mina resor i Bergslagerne samlat. På detta sätt kan utan kostnad en sådan Collection erhållas, hvilken så väl behöfves och efter hand kan bringas till fullkomlighet och lika fullt alltid bära namn af Funckiska samlingen. De stuffer, som inflyttas därifrån i kongl. Collegii egna Samling, böra ock på något sätt utmärkas så att de lätt igenkännas för att vara komne ifrån den Funkiska.

Stockholm d. 9. Mart. 1805.

P. J. HJELM.

Bilaga 5.

En redogörelse för en besiktning av den CHRISTOPHERSSON'ska mineralsamlingen och en jämförelse mellan denna och Bergskollegii egna samlingar. Efter ett osignerat och odaterat manuskript, tydligen skrivet av P. J. HJELM, troligen år 1805 och säkerligen någon tid efter den i Bilaga 4 avtryckta historiken (76).

Efter anställd, noggrann besigtning af framlidne Lif-

medici Doktor Chrisstopherssons utbudne Mineralsamling och dess jämförelse med Höglofl. kongl. Bergs Collegii Mineral-förråd, får jag nu i ödmjukhet aflämna följande anbefallte berättelse, jämte utlåtande, huruvida denne senare kunde behöfva större eller mindre del af den förra. Doctor Chrisstopherssons mineral-Samling har befunnits alldeles enlig med den ingifne förteckningen, och utgör visserligen det uppgifna antalet af nära 10.000 stuffer. De äro i systematisk ordning uppställda efter Karstens mineralogiska Tabeller med de nya namn och analytiska beskrifningar, hvartill våra tiders up-täckter gifva anledning, och hvilka icke sällan finnas anförde på Etiquetterna, tillika med fullständig och pålitelig under-rättelse om Orten och stället, där hvar och en stuff är tagen. Stuffernas storlek är medelmåttig och jämn, så vidt någonsin möjligt kan vara, samt i öfrigt väl slagne och med mycken smak och kunskap valde. De äro samlade såväl ifrån utrikes som inhemska Bergverck och Grufvor, med de förändringar i gry och crySTALLISATIONER, som icke allenast vanligen förekomma, utan ock äro antingen sällsynta eller rika och prackfulla. I dessa afseenden är i synnerhet den inhemska delen af denna Mineral-samling ganska betydelig och kan anses för den ypperligaste och fullständigaste, som hittills blifvit gjord. De stora eller så kallade Parad stufferne intaga ett eget skåp, till ett antal af 278 stycken och af mycket värde, hvilket till det minsta kan efter nu varande priser skattas till 1.000 Riksdaler Banco i Penningar. Hela samlingen upplåtes för 4.000 Rdlr samma Mynt, antingen att erlägga till fullo strax, eller med 3 à 400 Rdlr om året, till dess hela beloppet utgått. Uti Innehafvarens hand tillåtes ingen söndring uti Samlingen och i sanning kan den icke (h)eller ske utan att förlora i värdet på det hela.

Kongl. Bergs Collegii Mineral-Samling kan icke annorlunda än förslagsvis till sitt antal bestämmas till omkring 14000 stuffer och, när Funkiska Collectionen därtill lägges bestående af 1743 stuffer, stiger den visserligen till ett antal af 16 000 stuffer. Kongl. Collegii egna Samling, hvarom nu egentligen är fråga, har ifrån början varit uplagd efter Cronstedtska Systemet, och i det tillståndet blef redan före 1780 Catalog däröfver författad, hvaraf finnes, att Samlingen då bestod af 7.674 stuffer. Efter dess återflyttning till kongl. Myntet, som på 1780talet blef ombyggdt, ändrades Mineral-

Cabinettets indelning ifrån Systematisk till Local, och blef sedermera ansevärd förökt icke allenast med vackra piecer ifrån nästan alla utländska BergsOrter, utan ock i synnerhet ifrån de inländska, så att Samlingen, då den af mig emotogs år 1794, blifvit nästan fördubblad till antalet emot hvad den var då den nämde Catalogen uprättades, och kunde anses utgöra 12.000 stuffer, men endast förslagsvis, emedan icke någon förteckning på tillökningen blifvit gjord. Sedan den tiden har Samlingen blifvit förökt med Americanska och Spanska stuffer, dem kongl. Collegium köpt af General-Lieutenanten Baron Ehrensvärd, samt Sibiriska, hvilka Hans Majestät Konungen täckts i nåder Kongl. Collegium förära, jämte hvad igenom utbyte erhållits ifrån Preussen, Portugal och Wien, samt hvad af inländska saker sedermera kunnat årligen samlas och funnits förtjäna ett rum till förrådets ökande. Af hvilket allt med flera smärre inköp tillsammans-tagne Cabinettets ofvannämde antal upkommit.

Som Cabinettets början går tämmeligen långt tillbaka på de första tiotalen af förlidne Seculum och dess förökande skett sedermera på olika tider och jämväl i särskillta afsigter, på det hela att räkna, så har däraf blifvit en nödvändig följd, att sporr däruti finnas till den olika smak och framsteg, som uti Mineralogien, tid efter annan varit rådande. Den första stommen till kongl. Collegii mineral-samling utmärker sig fördenskull genom sitt öfverflöd af Malmer, såväl inhemska, som utländska, och ganska få Bergarter, på hvilka senare man den tiden fäste liten upmärksamhet, emedan de då för tiden ansågos såsom mindre angelägna och nyttiga. Vid den andra epoken för detta Cabinet, eller då inköpet gjordes af en betydligare systematisk samling och Cataloguen däröfver uprättades, såsom förbemäldt är, så hade redan Bergarternas kännedom så vunnit insteg, att de började utgöra en betydlig del emot de öfriga och alla slags crystallisationer af Bergarter intaga ett särskildt rum uti alla Cabinetter, äfven för sin storlek såsom paradstuffer. Den tredje epoken för Cabinettet tager sin början med dess ömsning ifrån Systematisk till local indelning, hvarmed huvudsakeligen åsyftades att i minerographiskt afseende göra denna samling brukbar och nyttig för unga Bergsmän. Det ansågs då mera nödigt att på ett ställe tillhopa föra alla förändringar af förekommande Berg- och Malmarter för hvart

och ett grufvefällt och andra märkeliga ställen, än att endast utsöka de sällsyntaste och vackraste arter, hvilka pryda en Mineral-samling af det vanliga prunkande slaget. Efter denna plan är ock Samlingen till närvarande tid förökad: antalet af de däruti befintliga Paradstuffer är icke mindre, än i det Christopherssonska mineralförrådet, ehuru det sednare i denna del måste medgifvas företräde i stufvernas storlek och rikedom. Ehuru denna Cabinetkets ömsning inträffade på den tidepunkt, då början gjordes till Mineralogiens uparbetande, och de senast förflutne 20 årens betydliga up-
täckter i Mineraliernas beståndsdelar och indelning, gjort nästan dageliga förändringar nödiga uti alla Systematiska Samlingar, så äger likväl denna en oföränderlig grundval till sitt bestånd och brukbarhet uti sin Locala indelning, utan att därför utesluta kännedom af de nya namn, eller tillgång på de nya arter, som i senare åren tillkommit, och hvaraf en stor del ifrån början däruti funnits, fast under andra benämningar, eller ock sedermera blifvit därmed införlifvade.

I anledning af hvad således anfördt blifvit angående bägge dessa Mineralsamlingar lærer lätteligen finnas, att de tillsammans slagne skulle utgöra en i alla afseenden förträffelig och dyrbar skatt af Mineralier, så vida utvägar till inlösen och utrymme till förvarande af den utbudne samlingen vore att tillgå.

Rättelse och tillägg.

Beträffande förklaringen till fig. 29 å sid. 64 må anmärkas att jag av HERMELIN's framställning i K. Vet. Akad. Handl. för år 1767 (35) fick det intrycket, att han antagligen borde anses såsom upptäckare av den vid Mölltorp uppträdande kolmen. Jag förbisåg därvid, att kolm från denna lokal finnes omnämnd redan i första upplagan år 1758 av CRONSTEDT's mineralogi (14, p. 142), vilket för övrigt tidigare blifvit påpekadt av HJ. SÖGREN i Bd. 2, N:o 5, p. 1 (1905) af föreliggande Arkiv för Kemi, etc. Härtill kan tilläggas att det i den HJELM'ska katalogen över Bergskollegii-samlingarna finnes upptaget ett enligt uppgift så tidigt som år 1742 tillvarataget prov av kolm från Mölltorp.

II. Några anmärkningar rörande mineralsamlingens historia efter Bergskollegiets upplösning.

En kort redogörelse för överflyttandet av samlingarna i Bergskollegii Mineralkabinett till Riksmuseets Mineralogiska avdelning och för de viktigaste av de åtgärder, som därstädes vidtogos med desamma, har redan för några år sedan lämnats av professor HJ. SJÖGREN i det i samband med de nya Riksmuseibyggnadernas invigning utgivna arbetet »Naturhistoriska Riksmuseets Historia» (särskilt pp. 151—152)¹. För sammanhangets skull är jag visserligen tvungen att här rekapitulera några därstädes redan berörda förhållanden, men för övrigt får jag hänvisa till framställningen i den citerade redogörelsen.

Bergskollegium hade blivit upplöst med utgången av år 1857, men det dröjde till ett godt stycke inpå år 1859, innan Bergskollegiisamlingarna överfördes från Mineralkabinettet i det gamla Mynthuset till Riksmuseet, där de emottogos av den nyblivne intendenten A. E. NORDENSKIÖLD.

Någon ens summarisk förteckning över vad som avlämnades tyckes ej ha blivit upprättad; hittills har jag i varje händelse ej kommit någon sådan på spåren.

När det bestämdes, att Bergskollegiisamlingen skulle gå till Riksmuseet, var meningen tydligen den, att man skulle i viss och av allt att döma avsevärd utsträckning använda materialet (»dupletter») för utdelning av mineralsamlingar till skolor m. m.

I detta sammanhang förtjäna att återupprepas de ord, som HJ. SJÖGREN² tagit som inledning till sitt citat av ordalagen i inspektorernas den 13 april 1859 daterade berättelse

¹ HJ. SJÖGREN, Riksmuseets Mineralogiska avdelning — I: Kungl. Vetenskapsakademien, Naturhistoriska Riksmuseets Historia. Stockholm 1916, pp. 131—170.

² I. c., p. 151.

rörande Riksmuseets Mineralogiska avdelning under (akad. året) 1858—59:

»Till hvilken vandalism man under denna tid kunde göra sig skyldig, och huru litet känslan af pietet emot en historisk, från ett ärorikt ämbetsverk stammande samling var utvecklad, därom vittna till fullo orden i» etc.

Talet enbart om att använda en del av Bergskollegii materialet på i det föregående antytt sätt fördes emellertid, innan samlingarna ännu tyckas ha blivit överförda till Riksmuseet. Sedan detta skett och NORDENSKIÖLD fått tillfälle att delvis granska innehållet, heter det i påföljande års inspektorsberättelse¹, daterad den 18 april 1860 och undertecknad av JOACH. ÅKERMAN, men utskriven med A. E. NORDENSKIÖLD's stil:

»Under sistförflutna år hafva Bergskollegii samlingar blifvit till Riksmuseum öfverflyttade, äfvensom till en del genomsedda. Det har visserligen härvid visat sig att en del af de i dessa samlingar befintliga mineralier såsom i allmänhet fallet är med de flesta gamla samlingar af detta slag, utgöres af kalk- och malmprofver, hvilka numera icke hafva något värde eller någon användbarhet. Bergskollegii samlingar innehöllo likväl äfven en stor mängd sällsynta, företrädesvis för en längre tid tillbaka anträffade stuffer, genom hvilkas förvärfvande Riksmusei samlingar vunnit en ganska betydlig tillökning. Af värde för oss är äfven den i denna samling befintliga lokalsamling af svenska mineralier, och särskildt förtjänar omnämnas, att de flesta till Bergskollegii samlingar hörande mineralier genom Academiens fordna, utmärkte ledamot O. HJELM's försorg, äro försedda med noggranna etiketter, uppgifter om fyndorten m. m. — ett förhållande som eljest sällan äger rum vid äldre samlingar af naturalster.»

Således hade redan ett flyktigt granskande av samlingen lett till att ett icke obetydligt erkännande kom densamma till del. Om man undantager, att det stora flertalet av fossilen under senare hälften av 1860-talet överlämnades till den kort förut upprättade Paleontologiska avdelningen av Riksmuseet — varifrån väl sedan växtfossilen i sinom tid kommit till Växtpaleontologiska avdelningen — bibehöll också NORDENSKIÖLD åtminstone de i HJELM's katalog upptagna svenska lokalsamlingarna i det stora hela osplittrade, ehuru

¹ Vetenskapsakademiens arkiv.

likvisst många enstaka stuffer härur uttogos och lades till den stora allmänna mineralsamlingen m. m.

Ur övriga delar av Bergskollegiisamlingen utplockades tydligen alla stuffer och prov, som ansågos vara av något värde och införlivades likaledes med den allmänna mineralsamlingen och med skådesamlingen. Vilket öde som sedan drabbat eller vilken användning som erhållits för allt det som där- efter återstod av dessa delar av Bergskollegiisamlingen, är det i allmänhet ej möjligt att få några direkta upplysningar om: man får i många fall inskränka sig till att konstatera, att största delen av denna återstod numera synes vara försvunnen.

Kanske särskilt under 1860-talet utdelades från Riksmuseet tydligen en mängd mineralsamlingar till högre och lägre undervisningsanstalter i riket m. m., och det kan ju vara mycket möjligt, att det till sist i alla fall blivit så, att avsevärda mängder av Bergskollegiisamlingens stuffer kommit till användning vid sammanställandet av dessa samlingar. I fråga om några få Bergskollegiistuffer finner man också verkligen anteckningar, att de på detta sätt avhänts museet.

I slutet av 1860-talet skall en mängd magasinerat material — varibland även en del av Bergskollegiisamlingarna lär ha befunnit sig — ha blivit upppackat, tvättat, genomsett och för så vitt det ansetts lämpligt i samlingarna inrangerat. En betydlig del skulle dock ha utgjorts av fullkomligt värdelösa, icke etiketterade kalk-, malm- och stenprover, vilka därför blivit bortkastade¹. Jag vill härtill på detta ställe endast anmärka, att det icke synes vara så alldeles otroligt, att härvid kan ha bortkastats även en del stuffer, som i verkligheten kanske icke voro så fullkomligt värdelösa.

Utav det material, som uttagits från själva Bergskollegiisamlingen, placerade NORDENSKIÖLD omkring 700 mineralstuffer bland det under glas utställda materialet i skådesamlingen, och nämnda antal torde ha utgjort ungefär 10 % av den här först upplagda, totala mängden stuffer.² Sär-

¹ Inspektörernas berättelse rörande Riksmuseets Mineralogiska avdelning under (akad. året) 1868—69. — Vetenskapsakademiens arkiv.

² De prov, som lågo här i skådesamlingen, numrerades, av allt att döma under de båda första årtiondena av NORDENSKIÖLD's intendenttid, av assistenten G. LINDSTRÖM, varvid etiketterna inklistrades i en särskild katalog, den på Mineralogiska avd. så kallade LINDSTRÖM'ska katalogen. Under årens lopp

skilt talrikt representerade voro därvid mineralen ur dels de sibiriska och systematiska samlingarna, vidare de utländska, smärre specialsamlingarna och de utländska, okatalogiserade lokalsamlingarna samt »paradstufferna», under det att de i HJELM's katalog upptagna, svenska och finska lokalsamlingarna endast fått bidraga med ett par tiotal stuffer.

Under NORDENSKIÖLD's tid blevo några få stuffer och prov ur den på Riksmuseets Mineralogiska avdelning kvarvarande delen av Bergskollegiisamlingen beskrivna i litteraturen.

Sedermera, under HJ. SJÖGREN's intendenttid, har särskilt G. FLINK i sina »Bidrag till Sveriges mineralogi»¹ beskrivit, resp. omnämnt kanske ej så få tiotal stuffer ur den svenska avdelningen av Bergskollegiisamlingen. Verkliga antalet är det ännu ej möjligt att uppgiva; i varje fall är det dock betydligt större än som framgår direkt av hans egna uppgifter i det nyss citerade arbetet. Mig veterligt var det likvisst endast det ur Bergskollegiisamlingen utplockade och på mineralogiska huvudsamlingen samt skådesamlingen fördelade materialet, som blev föremål för FLINK's granskning.

År 1915 överflyttades, som bekant, Riksmuseets samlingar till de nya museibyggnaderna vid Frescati, varigenom den förutvarande trångboddheten för Mineralogiska avdelningen upphörde. Sedan alla de mest trängande, med själva flyttningen mer eller mindre direkt sammanhängande arbetena utförts, fann intendenten för Mineralogiska avdelningen, professor HJ. SJÖGREN, tillfället lämpligt att försöka få sin sedan länge hysta önskan genomförd att få de gamla Bergskollegiisamlingarna återställda i så långt som möjligt samma ordning som den, vari de befunno sig, då de överlämnades till Riksmuseet. Anledningarna, varför denna restaurering måste anses vara i hög grad önskvärd, har han tillräckligt tydligt anfört eller antytt i »Naturhistoriska Riksmuseets Historia».

och delvis kanske på grund av de tvättningar av stufferna, som vid åtminstone ett par tillfällen måst företagas, ha en mängd av dessa katalogiserade stuffer förlorat sina tydligen endast med gummi påklitrade nummerlappar, och bland dessa mineralprov befinna sig möjligen även rätt många Bergskollegiistuffer. Åtminstone ha omkring ett hundratal av G. LINDSTRÖM katalogiserade sådana ännu ej kunnat bringas till rätta.

¹ K. Sv. Vetenskapsakademien i Stockholm, Arkiv för Kemi etc., Bd 3, N:o 11 (1908); Bd 3, N:o 35 (1910); Bd 5, N:o 10 (1914); Bd 6, N:o 21 (1917).

Det var i slutet av år 1916, som arbetena för sammanställandet av Bergskollegiumsamlingarna på allvar begynte, och några data rörande gången av detta arbete finner man i ett par av de senaste årsberättelserna¹. Så småningom blev det klart, att fler handlingar rörande dessa samlingar måste finnas eller åtminstone ha funnits än de, vilka blivit överlämnade till Riksmuseet, och på professor SJÖGREN's anhållan fick Vetenskapsakademien låna de handlingar och kataloger, som visade sig finnas på Riksarkivet. Något senare befanns det, att man även i Myntverkets arkiv förvarade en del manuskript m. m. av intresse, och den som gav uppslaget till denna upptäckt var amanuensen, fil. kand. ERIK NORIN, vilken under tjänstgöring såsom kemist på Myntverket observerat de ifrågavarande handlingarna.

¹ K. Sv. Vetenskapsakademien, Årsbok för år 1917 och d:o för år 1918.

III. Översiktlig förteckning över de intill slutet av år 1919 på Riksmuseets Mineralogiska avdelning sammanställda delarna av Bergskollegiisamlingen.

I årsberättelsen för Riksmuseets Mineralogiska avdelning för år 1917¹ lämnades en summarisk förteckning över vad som intill nämnda års slut blivit sammanställt av Bergskollegii Mineralsamling. Sedan dess ha ytterligare c:a 1750 stuffer blivit identifierade såsom tillhörande denna, och vid utgången av år 1919 kunde sålunda antalet återfunna stuffer i nämnda samling anses uppgå till något mer än 10,200.

I det följande giver jag en tämligen detaljerad översikt av den nuvarande uppställningen av Bergskollegiisamlingen under bifogande av en del anmärkningar.

Framhållas bör, att den i det efterföljande vidtagna grupperingen av de olika led, av vilka Bergskollegii Mineralsamling uppbygges, ej fullt motsvarar den uppställning som samlingarna torde ha haft, då Bergskollegium upplöstes. Jag avser därvid speciellt det förhållandet, att den systematiska mineralsamlingen utav vissa praktiska skäl ännu ej blivit fullständigt sammanhållen såsom en enhet, utan att en mängd dithörande stuffer tillsvidare hänförts till de specialsamlingar m. m., som de ursprungligen tillhört.

Förteckningen omfattar endast de stuffer, som förvaras på Riksmuseets Mineralogiska avdelning.

Det finnes anledning hysa förhoppningar om att ytterligare ett antal stuffer, som nu synas saknas, med tiden skola komma till rätta, och det är sålunda redan av denna orsak ej antagligt, att de i det följande anförda siffrorna i allmänhet skola visa sig vara definitiva. Vidare får det anses vara säkert, att i en del, om ock relativt taget ej så stor procent fall under årens lopp förväxlingar och felplaceringar av stuffer ägt rum, och den nödvändiga kontrolleringen av

¹ K. Sv. Vetenskapsakademiens Årsbok för år 1918. Stockholm 1918, pp. 147—148.

huru härmed förhåller sig, har hittills endast i undantagsfall kunnat utföras. På grund av bl. a. de detaljerade stoffbeskrivningarna i flera av katalogerna och på många av etiketterna, förefinnas emellertid i allmänhet betingelserna för att man skall kunna ej blott avgöra, huruvida de i samma ask liggande stofferna och etiketterna verkligen höra tillsammans, utan man bör även i många fall fullt oomtvistligt kunna återställa den ursprungliga ordningen, om till äventyrs förväxlingar ägt rum eller oreda av annan anledning kommit till stånd.

Med vissa undantag omfatta de olika delarna av samlingen både mineral-, malm- och bergartsstuffer, men jag har i den följande översikten i allmänhet ej ansett mig böra ingå på dessa förhållanden, lika litet som jag ansett tiden ännu vara inne för försök till värdesättande av materialet ur olika synpunkter. Med avseende på förteckningen över det i t. ex. den HJELM'ska katalogen upptagna materialet har jag, utom i fråga om ett par betydelselösa detaljer, troget följt uppställningen i den ifrågavarande katalogen.

Vid beräkningen av huru många stuffer, som numera synas felas, har jag tillsvidare icke tagit någon hänsyn till att en del av de i katalogerna upptagna proven saknades redan långt innan Bergskollegiisamlingen överlämnades till Riksmuseet. Åtminstone i fråga om det av HJELM katalogiserade materialet tyckes dock antalet sådana stuffer ha varit relativt litet i jämförelse med mängden numera tillsynes försvunna prov.

	Enligt katalogen borde finnas	Återfunna	Saknas eller ännu ej återfunna	Anmärkningar
I. Svenska och utländska lokalsamlingar m.m., upptagna i <i>Hjelms katalog, Bd I—III.</i>				
Norra America	55	7	48	Bland de ej återfunna stufverna märkas åtskilliga, som tydligen härstammade från svenska kolonisters områden i trakterna kring Delawarefloden m. fl. ställen.
Syd-America	170	70	100	
West-Indien.	48	16	32	Bland de ej återfunna proven äro några från St Barthélemy, vilka insamlats av guvernementsläkaren SAMUEL FAHLBERG och överlämnats till Bergskoll. Min.-kabinett av professor ANDERS SPARRMAX (= Vetenskapsakademiens naturaliekabinett?).
Polynesien (m. m.). . .	66	8	58	Antagligen åtminstone ett trettiotal av dessa prov härstammade ur ANDERS SPARRMAN's samlingar såsom deltagare i den 2:dra COOK'ska expeditionen under förra hälften av 1770-talet, men kanske endast 6 st. av dessa synas vara bevarade.
Africa, med ön Ascension	119	24	95	
Asien med öarna i Medelhafvet och Indiska Sjön	125	33	92	
Ädla Stenar och Flintor i »Pelareskåpet» och i »Schatullet f. ädla stenar»	313	21	292	Ett av de såsom ej återfunna upptagna proven utgöres av en guldring, som skall ha tillhört den bekante biskop BRASK i Linköping och som redan blivit omnämnd av H. SJÖGREN på sid. 150 i »Naturhistoriska Riksmuseets Historia». Anteckningen i katalogen, att den ifrågavarande ringen skall ha blivit överlämnad till Statens Historiska Museum, tyckes vara gjord med AXEL ERDMANN's stil. Av numera obekant anledning överlämnades enligt anteckning i Mineralogiska avdelningens diariér år 1869 till (intendenten vid Paleontologiska avdelningen) professor N. P. ANGELIN bl. a. »Bergskollegii juvelskrin». Ingen uppgift föreligger om huruvida »juvelskrinet» överlämnats tomt eller om allra största delen av ädelstenarna och halvådelstenarna medföljde.
Sibiriska Samlingen . .	624	342	282	Samtidigt (se föreg. anm.) erhöLL ANGELIN även »en mängd sibiriska mineral», vilka kanske till stor del få antagas ha härstammat ur Bergskollegii sibiriska samling.
Portugal	13	—	13	8 st. av dessa prov beskrivas såsom fossilförande, och åtminstone dessa kanske därför ha blivit överlämnade till Paleontologiska avdelningen, ehuru ingen anteckning därom förefinnes.
Spanien	489	191	298	Några få av dessa stuffer beskrivas såsom fossilförande och kunna antagas möjligen ha blivit förvarade på Paleontologiska avdelningen.
Gedigna Metaller: 1) Gediget guld . . .	39	23	16	
Transport		735	1326	

	Enligt kata- logen borde finnas	Återfunna	Saknas eller ännu ej återfunna	Anmärkingar
Transport		735	1326	
2) Gediget Silfver . .	29	22	7	
3) Platina	2	—	2	Åtminstone det ena av dessa platinaprov hörde till dem, som i juni år 1914 bortstulos ur Mineralogiska afdelningens skådesamling i dess gamla lokaler vid Wallingatan, och utgjordes av en rätt stor och tung platinasked, som år 1788 blivit förfärdigad av den svenskfödde professorn i mineralogi och metallurgi i Vergara i norra Spanien AND. N. TUNBORG, vilken i början av 1780-talet hade anställning i Bergskolegium i Stockholm. (Fodralet till den ifrågasvarande skeden finnes fortfarande.)
4) Gedigen Koppar och flere Metaller . . .	30	22	8	
Schweitz	36	3	33	13 st. av de ej återfunna stofferna beskrivas såsom fossilförande och kunna tänkas ha blivt överlämnade till Paleontologiska afdelningen.
Preussen, Pomeran och Rügen	48	—	48	De flesta av dessa skola ha varit fossilförande och ha kanske likaledes blivt överlämnade till Paleontologiska afdelningen.
Liffland och Curland .	23	5	18	Ett av de ej återfunna proven skall ha varit fossilförande och finnes kanske på Paleontologiska afdelningen.
Marmorarter	248	4	244	
Serpentin arter	42	—	42	
Hällearter, slipade fyr- kantiga	18	—	18	
Mineraliska artificiella Producter	281	28	253	Bland de ej återfunna proven märkas några minnen från de under ANTON v. SWAR's ledning i början av 1740-talet företagna första försöken att tillverka mässing av koppar och svensk "gallmeja". Det synes ej föreligga några anteckningar om att ifrågasvarande prov eventuellt blivt överlämnade till något annat museum.
Paradstuffer	238	60	178	Ej så få av paradstufferna tyckas ha saknats redan på 1840-talet, och dessutom torde ett rätt stort antal av dem förvaras på Paleontologiska, resp. Växtpaleontologiska afdelningen. Förutom de 60 här upptagna finnas dock möjligen ytterligare ca 20 st. kvar på Mineralogiska afdelningen, ehuru det naturligtvis har sina svårigheter att, då behöriga anteckningar och etiketter saknas, säkert identifiera stofferna i de fall, då de gamla påklitrade nummerlapparna under årens lopp fallit av.
Accessorier i Mineralka- binettet, i katalogen nästan alla upptagna bland paradstufferna .	28	1	27	Accessorierna utgjordes av: (1) SWEDEN-BORG'ska bordet (se sid. 59—60), (2) BIELKE'ska bordet (se sid. 60), (3—4) medaljongerna av TOBBERN BERGMAN och SVEN RINMAN (se sid. 60), (5) en yllebössa, som legat i 140 år i Bäsinge gruva, Folkärna s:n, Dalarna, (6—7) 2 st. armerade, naturliga magneter (se sid. 60) av vilka åtminstone den ena torde ha varit för-
Transport		880	2204	

	Enligt katalogen borde finnas	Återfunna	Saknas eller ännu ej återfunna	Anmärkningar
Transport		880	2204	svunnen redan på 1840-talet, (8) en till lönit omvandlad kanonkula, som tagits ur en kanon, som länge legat i vatten; även denna pläs torde dock redan på 1840-talet ej längre ha varit förefintlig, (9—10) 2 st. inramade platior av Pietra Cittadina eller Florentinermarmor, (11—17) 7 st. mosaiktavlor, (18) ett kalksinterpositiv, visande avtrycket av ett gravyrnegativ, från Philippinska baden i Toscana, (19) ett i bergsalt utskuret litet skrin från Catalana i Spanien, (20—21) en jord- och en himmelsglob samt (22—30) 9 st. modeller av ugnar för olika speciella ändamål, av de typer, som användes i Unter Hartz och vid Clausthal. Dessa ugnsmodeller, vilka egentligen borde ha varit 10 st., torde alldeles otvivelaktigt vara identiska med dem, som åtföljt den FUNCK'ska samlingen. Det som (18) upptagna kalksinteravtrycket finnes på Min. avd. Vart de övriga accessorierna tagit vägen, vet jag ingenting om med undantag av att (1) SWEDENBORG'ska bordet enligt A. E. NORDENSKIÖLD (Ett blad ur de svenska naturvetenskapernas historia. — Framtiden, utgiven av C. v. BERGEN, N. F., Arg. 1, 1877, p. 24) tyckes ha omhändertagits av Kommerskollegium.
Stockholmstrackten . .	80	3	77	
Upland och trakten kring Upsala	37	11	26	
Roslagen	66	31	35	
Dannemora	138	70	68	
Gestrikeland	71	60	11	
Medelpad	6	6	—	
Ångermanland	4	4	—	
Herjeådalen	38	38	—	
Helsingland	66	34	32	
Nerike	235	162	73	
Island	55	16	39	
Färrö	37	16	21	
Grönland	35	10	25	
Spittsbergen	1	1	—	
Chursachsiska Kretsen .	37	6	31	
Baijerska Kretsen . . .	20	3	17	
Frankiska Kretsen . .	33	6	27	
Öfre Rhenska Kretsen .	31	6	25	
Österrikiska Kretsen . .	71	22	49	
Westmanland	713	695	18	
Transport		2080	2778	

	Enligt kata- logen borde finnas	Återfunna	Saknas eller ännu ej återfunna	Anmärkningar
Transport		2080	2778	
Dalarne	929	895	34	Av de såsom ej återfunna upptagna proven blevo 17 st. överlämnade till Paleontologiska afdelningen år 1867.
Skåne.	527	467	60	26 st. av de såsom ej återfunna upptagna proven skola ha blivit överlämnade till Paleont. avd.
Blekinge	12	10	2	
Wermeland	445	414	31	
Östergöthland	185	168	17	
Wästergöthland	461	102	359	Antagligen ha väl rätt många av de såsom ej återfunna upptagna proven blivit överlämnade till Paleontologiska afdelningen, ehuru inga anteckningar därom blivit gjorda.
Bohuslän	19	9	10	Nästan alla de ej återfunna proven utgjordes av musselskal från Uddevalla skalbankar och ha kanske blivit överlämnade till Paleontologiska afdelningen.
Halland	4	3	1	
Småland	295	276	19	
Öland	20	—	20	Alla stuffer från Öland skola ha blivit överlämnade till Paleont. avd. år 1867.
Gottland	122	—	122	Alla stuffer från Gottland skola ha blivit överlämnade till Paleont. avd. år 1867.
Dahlsland	133	120	13	
Jämtland	113	105	8	
Wästerbotten och Umeå, Piteå, Luleå, Torneå samt Kemi Lappmarker	481	462	19	
Österbotten	44	25	19	
Finland	327	81	246	
Åland.	6	2	4	
Södermanland	315	288	27	
II. <i>Funckska samlingen</i> vars stuffer i allmänhet stamma från fyndorter i Sverige, Norge, Mel- laneuropa, Italien och Frankrike	1743	291	1452	Även om man tager hänsyn till att det bland det material, som tillhört Bergskollegii systematiska mineralsamling, kan ingå fler stuffer ur FUNCK'ska samlingen än det hittills varit möjligt att konstatera, och till att ett antal stuffer ur denna senare av HJELM inordnats bland det i hans katalog upptagna materialet, finnes det ingen möjlighet, att mer än allra högst ca $\frac{1}{3}$ av FUNCK'ska samlingen skulle kunna vara bevarad i de för mig tillgängliga delarna av Bergskollegiisamlingen. Som inga etiketter tyckas ha varit från början utskrivna till de FUNCK'ska (likvisst med på-
Transport		5798	5241	

	En-förteckn. eller nummer. borde finnas	Återfunna	Saknas eller ännu ej återfunna	Anmärkningar.
Transport		5798	5241	klästrade nummerlappar försedda) stufverna och då den FENCK'ska katalogen ej medföljde samlingarna till Riksmuseet, kan det anses vara fara värt, att åtminstone en stor del av det felande materialet hört till det, som på grund av felande etikettering ansetts såsom värdefullt och därför blivit bortkastat (se sid. 117).
III. <i>Hermelinska samlingen.</i>				Det är ej nog med att ej ens fullt hälften av den ursprungliga mängden stuffer i den katalogiserade delen av HERMELIN'ska samlingen numera tyckes vara bevarad, utan kanske ända till ungefär halva antalet av de ännu förefintliga proven — till stor del med helt eller delvis förmultnade askar och etiketter — befinner sig i en delvis antagligen fullkomligt hopplös oreda. Detta kan ej gärna betecknas såsom annat än en högst beklaglig omständighet, då man erinrar sig, att t. ex. materialet från Västerbotten och Lappmarkerna utgör (resp. utgjorde) belägen till kanske flertalet uppgifter i HERMELIN's bekanta "Mineralhistoria" över dessa trakter av år 1804 och sålunda har (hade) åtminstone ett ganska stort historiskt värde. Tiden har ännu ej tillåtit att med ledning av uppgifterna i den gamla beskrivande katalogen m. m. söka bringa ordning i samlingen, men jag fraktar, att det ej kommer att bli möjligt att säkert identifiera mer än inalles allra högst mellan 400 och 500 stuffer.
a) Svenska och finska lokalsamlingar, upptagna i HERMELIN'ska katalogen, från Jämtland, Ångermanland, Medelpad, Herjedalen, Helsingland, Gestrikland, Västerbotten, Luleå Lappmark, Torneå Lappmark, Vasa Län, Nylands och Tavastehus Län, Åbo och Björneborgs Län, Kymmenegårds Län, Sawolax och Karelen eller Kuopio Län samt Wester Göthland	1505	c:a 360 (+ c:a 360)	c:a 785	
? b) Stuffer, upptagna i »Förteckning på Stuffer från Västerbottens Län och Norrige»	89	35	54	
c) Stuffsrier, över vilka förteckningar saknas.				
1. Bergarter m. m. från Malmöhus län	Minst 145	140	Minst 5	
2. Bergarter m. m. från Kristianstads län	Minst 146	111	Minst 35	
3. Mineralstuffer från Utö, Ålö och Ytterby, samlade av GIESECKE (1804)	Minst 37	9	Minst 28	
? 4. Lokalsamling från Falu gruva	Minst 113	100	Minst 13	
5. Stuffer från Kongsberg, märkta »A»	Minst 62	56	Minst 6	
6. Stuffer från Kongsberg, märkta »B»	Minst 33	24	Minst 9	
Transport		c:a 6993	c:a 6176	

	Enl. förteckn. eller numrer. borde finnas	Återfunna	Saknas eller ännu ej återfunna	Anmärkingar
Transport		c:a	c:a	
7. Stuffer från diverse sydnorska lokaler, märk- ta »C»	Minst 37	6993 27	6176 10	
8. Stuffer från Scara gruva på Eger, märkta »D»	Minst 18	8	Minst 10	
9. Stuffer från diverse sydnorska lokaler, märk- ta »F»	Minst 11	3	Minst 8	
10. Stuffer från Rörås, märkta »G»	Minst 20	4	Minst 16	
11. Bergarter m.m. från Finmarken, av vilka prov åtminstone alla de, som hittills återfunnits, in- samlats av G. WAHLEN- BERG (1802)	Minst 30	6	Minst 24	
12. Diverse stuffer från norska lokaler		c:a 100	?	
13. Diverse stuffer från mestadels svenska fynd- orter		c:a 140	?	
IV. <i>Burmanska sam- lingen</i> , vars bevarade del stammar från me- stadels svenska fynd- orter		171	?	Visserligen kan det redan nu sägas, att den definitiva siffran för den bevarade de- len av den BURMAN'ska samlingen säkerli- gen med åtminstone ett par tiotal kommer att överstiga den här bredvid lämnade, men detta antal stuffer kan likvisst endast re- presentera en bråkdel av vad som över- lämnades till Bergskollegium såsom den BURMAN'ska samlingen (se sid. 84). Kanske den ej bevarade delen av materialet be- stått av ej blott i mineralogiskt avseende värdelösa, utan även oetiketterade stuffer?
V. <i>Smärre specialsamlin- gar, över vilka förteck- ningar finnas.</i>				
a) »Spanska Samlingen, Litt. B», (1802), innehåll- ande mineralstuffer från Spanien och Sydamerika	25	6	19	
b) »Spanska Samlingen», (1805), innehållande mi- neralstuffer från Spanien, Mexico och Sydamerika	106	44	62	
Transport		c:a 7502	c:a 6325+?	

	Enligt för- teckningen borde finnas	Återfunna	Saknas eller ännu ej återfunna	Anmärkningar
Transport		c:a	c:a	
c) »Wienska Samlingen» (c:a 1805), innehållande mineral från huvudsak- ligen olika delar av den gamla österrikisk-ungerska monarkien	100	7502 58	6325+? 42	
d) LÖFVENSKIÖLD's gå- va år 1816 av mineral från diverse utländska fyndorter	8	5	3	
e) GILLET DE LAUMONT's sändning år 1819 av mi- neral från Frankrike m.m.	80	59	21	
f) v. HERDER's bytes- sändning av mineral från Sachsen, Polen och Böh- men	21	10	11	
g) P. N. SEVÉN's gåva år 1827 av mineral från Stockholmstrakten . . .	25	1	24	
h) Mineral från utländ- ska lokaler, upptagna på en särskild förteckning (se sid. 98)	202	74	128	
VI. Övriga stuffer tillhö- rande Bergskollegii Mi- neralsamling.				
a) Stuffer ur den sy- stematiska mineralsam- lingen, vilka hittills ej konstaterats tillhöra nå- gon av de i det föregå- ende upptagna stuffse- rierna		c:a 400		
b) Utländska lokalsam- lingar, vilka av CHR. BORG etiketterats för (en ej ut- förd) katalogisering, m.fl. stuffserier och enstaka mineralprov		c:a 2100		
Summa		c:a 10209 stuffer	c:a 6554+? stuffer	

NAME	AGE	SEX
J. H. Smith	45	M
W. B. Jones	32	M
E. C. Brown	28	F
T. A. White	55	M
M. L. Green	22	F
R. D. Black	40	M
S. P. Gray	38	F
L. K. Hall	25	M
H. J. Young	30	F
C. W. King	42	M
D. M. Scott	27	F
F. G. Adams	50	M
N. B. Baker	35	F
J. E. Nelson	48	M
A. S. Carter	29	F
G. H. Evans	33	M
K. L. Hill	24	F
P. M. Ward	41	M
Q. R. Allen	36	F
U. V. Young	26	M
X. Y. King	43	F
Z. A. Scott	31	M

IV. Om ett bergartsprov från Spetsbergen i Bergskollegii Mineralsamling.

En gåva, som Vetenskapsakademiens gamla naturaliekabinett en gång skall ha emottagit, men som ej finnes (och antagligen ej heller någonsin funnits) bland de samlingar, vilka direkt från det gamla naturaliekabinettet kommit till Riksmuseets Mineralogiska avdelning, utgjordes av en bergartsstuff från Spetsbergen, överlämnad av den bekante ANTON ROLANDSSON MARTIN, den förste svensk, som i vetenskapligt syfte besökt Spetsbergen. Väl finnes detta förvärv ej anført i CONRAD QUENSEL's (i Vetenskapsakademiens arkiv förvarade) »donationsbok» och detta tydligen av det skälet, att gåvan ej blivit omnämnd i något av Akademiens protokoll, men att den verkligen blivit överlämnad, känna vi genom MARTIN's egen utsago i dagboken över hans år 1758 företagna resa¹.

I Bergskollegiisamlingen finnes emellertid en från 1700-talet härstammande bergartsstuff från Spetsbergen, och det ligger naturligtvis ytterst nära tillhands att förmoda, att detta prov hör till dem, som blivit hemförda av MARTIN. Jag känner mig också tämligen övertygad om, att redan A. E. NORDENSKIÖLD varit inne på den tankegången; i varje fall torde han någon gång ha haft stuffen placerad i skådesamlingen, kanske tillsammans med den geologiska Spetsbergssamling, som sammanställdes av honom på 1860-talet. På den gamla Bergskollegiietiketten har nämligen (med assistenten G. LINDSTRÖM's stil) skrivits: »Från Bergs-Collegii samling», och att en sådan påskrift gjorts är ett så enastå-

¹ ANTON ROLANDSSON MARTIN, Dagbok hållen vid en resa till Norrpolen eller Spitsbergen, på Kongl. Vetenskaps-Akademiens omkostnad och med ett Grönländska Compagniet i Göteborg tillhörande skepp år 1758 förrättad. — Ymer, Årg. 1, 1881, pp. 102—141.

ende fall,¹ att det ej gärna kan tänkas annat än att den kommit till för att tydligt klargöra för en större allmänhet, att det varit fråga om ett redan i äldre tid hemfört bergartsprov.

Detta senare utgöres av ett avlångt, skivformigt stycke av en kvartsitliknande, tämligen finkornig, ljusgrå, kalkig sandsten, i vilken rätt många svavelkistärningar av upp till ett knapptålhuvuds storlek sitta insprängda. Vid kortändarne av provet ser man själva sandstensbergarten framträda, men för övrigt är denna nästan rundt om — med undantag endast av en relativt smal strimma på en av tavelytorna i skivans längdriktning — klädd med en mer eller mindre tunn beläggning av mörkgrå skiffer, som uppträder på ett sådant sätt, att det är tydligt, att skiffern med det däruti uppträdande lagret eller lagren av sandsten bildat en även i smått starkt hopveckad komplex med en mycket tydlig sträckningsriktning och att sandstenen bör ha bildat mer eller mindre fullständigt från varandra avsnörda »linjaler» i skiffern. Någotsånär tvärt på stuffens längdriktning (sträckningsriktningen), dock ej bildande någon rät vinkel med denna, uppträda i de på stuffen kvarsittande, små skifferpartierna smala (tensions) sprickor, fyllda av en vitaktig substans, som ej fräser för saltsyra och väl antagligen utgöres av kvarts. Av sandstensens och skifferns utseende att döma, torde de otvivelaktigt böra räknas till de s. k. Heklahookbergarterna. Endast vid ena kortändan visar plattan en frisk brottyta; för övrigt är det anvittrade ytor rundt om stuffen. Vare sig denna är slagen ur fast klyft eller ur ett löst liggande stycke, måste sandstenen sålunda ha varit frampreparerad ur den densamma ursprungligen omgivande skiffermassan.

MARTIN säger sig ha landstigit på ett par holmar väster om Spetsbergen, ej långt från (Prince Charles') Foreland², och där uppbygges berggrunden ju verkligen nästan utslutande av Heklahookbergarter. MARTIN nämner visserligen, att »på ett ställe vid stranden voro bruna och röda sandstenar uppstaplade, hvaraf somliga hade något kalkaktigt i sig, ty de jäste med skedvatten»,³ men »stränderna på dessa

¹ Skenbara undantag finnas i några av de fall, då de gamla Bergskollegietiketterna ej längre äro bevarade.

² l. c., p. 130.

³ Det torde ej vara överflödigt att påpeka, att det utav MARTIN's framställning på sid. 110 i det anförda arbetet framgår, att prövningen

holmar voro svarta af en söndervittrad skifferart, som alla berg här mest bestå af». Vidare säger MARTIN: »Några gråberg sågo rätt besynnerliga ut, hvilka bestodo af oblonga stycken, som reste sig perpendiculairt i höjden, och emellan dem lågo lägre parallela skifvor af skiffer, som stodo på kant; och då man ville slå stycken af dem, skifvades alltsammans; ja på somliga ställen, där isen var afsmält, var det liksom man trampat i en lera. Enkelt syntes några kvartsränder i parallellt streck med horisonten. I en sten, som jag lemnade till Kongl. Vetenskaps Akad:s kabinett, voro firsidiga pyriter»¹.

Förutom det, att det av denna framställning synes antagligt, att det av MARTIN till Vetenskapsakademien lämnade provet härrört från bergarterna på detta sistnämnda ställe, ej från den plats, där de bruna och röda sandstenarne uppträdde, tyckes därav också följa, att det i Bergskollegiisamlingen föreliggande provet mycket väl skulle kunna vara taget av det av MARTIN omnämnda »besynnerliga gråberget». Detta måste ju tydligen ha bestått av en mot erosionen motståndskraftigare bergart än skiffern, sålunda möjligen en kvartsit eller en sandstensartad bergart, och man måste ju medgiva, att det i alla kontrollerbara avseenden råder en fullkomlig överensstämmelse mellan de enligt MARTIN's beskrivning faktiskt förhandenvarande förhållandena på det ställe, där han landsteg, och dem, som enligt de av stoffen själv lämnade vittnesbörden böra ha varit rådande på den plats, varifrån den härstammar. Tilläggas bör ock, att man av MARTIN's redogörelse ofelbart måste få det intrycket, att han ej alls lyckats få något prov av nämnvärd storlek av själva skiffern, utan att han sålunda måst nöja sig med att taga något eller några sådana av det »besynnerliga gråberget».

Om man nu också kunde vara säker på — och det tyckes man verkligen kunna vara — att MARTIN ej medfört mer än ett enda stycke, som innehöll svavelkis, skulle man ha rätt att identifiera Bergskollegiistoffen med just det prov, som av MARTIN överlämnades till Vetenskapsakademien. I själva verket skulle nämligen, när man tager hänsyn till sammanhanget, den formulering, som MARTIN givit den sista

med skedvatten utfördes först efter MARTIN's hemkomst av direktör H. T. SCHEFFER (proberare i Bergskollegium) i Stockholm.

¹ l. c., pp. 130—131.

av de ovan citerade meningarna, behöva anses för skäligen omotiverad, om han fört med sig hem mer än ett sådant prov, och hans framställning för övrigt tyckes ej giva anledning till några anmärkningar i formellt hänseende.

Redan av det här anförda tyckes sålunda till full evidens framgå, att den i Bergskollegiiisamlingen befintliga bergartstuffen från Spetsbergen ej blott med största sannolikhet blivit hemförd av ANTON ROLANDSON MARTIN år 1758, utan troligen även är identisk med det prov, som denne en gång i tiden överlämnat till Vetenskapsakademiens naturaliekabinett.¹

Innehållsförteckning.

	Sid.
I. Bidrag till en historik över Bergskollegii Mineralkabinett . . .	1
A. Citerad litteratur	1
B. Inledande anmärkningar	6
C. Bergskollegii Mineralkabinetts historia	10
Bilagor	
1. Utdrag ur förordet till katalogen över FÜNCK'ska mineral-samlingen (Ex MS)	100
2. Utdrag ur en ungefär år 1800 av P. J. HJELM skriven redogörelse för mineralogiens dåvarande ställning och system (Ex MS)	102
3. Utdrag ur P. J. HJELM's katalog över Bergskollegii samlingar (Ex MS)	104
4. P. J. HJELM, Utkast till någon Historia om Mineral Cabinettet och Förslag till dess utvidgande (Ex MS)	106
5. En redogörelse av P. J. HJELM för en besiktning av den CHRISTOPHERSSON'ska mineralsamlingen och en jämförelse mellan denna och Bergskollegii egna samlingar (Ex MS)	111
Rättelse och tillägg	114
II. Några anmärkningar rörande mineralsamlingens historia efter Bergskollegiets upplösning	115
III. Översiktlig förteckning över de intill slutet av år 1919 på Riksmuseets Mineralogiska avdelning sammanställda delarna av Bergskollegiiisamlingen	121
IV. Om ett bergartsprov från Spetsbergen i Bergskollegii Mineral-samling	131

¹ På sid. 52 i det föregående har jag i förbigående omnämnt, att så tyckes vara förhållandet.

Tryckt den 17 november 1920.

